

Lei 11,50

... si, ca un vic al
lor, un fir de apa
porvete in lume

Geo Bogza

Teuasa Ramona
membrana - media 8,73.

GEO BOGZA

CARTEA OLTULUI

Coperta: *Done Stan*

GEO BOGZA

CARTEA OLTULUI

EDIȚIA A IV-A, DEFINITIVĂ

TOATE DREPTURILE REZERVATE EDITURII MINERVA

EDITURA MINERVA

București — 1985

EDIȚIA A IV-A, DEFINITIVĂ

Trecută de-a lungul vremii prin tot mai riguroase filtre, autorul a năzuit ca această carte să se apropie, la patruzeci de ani de cînd a văzut lumina tiparului, de limpezimea ce i se cuvenea. Precedentele ediții vor putea fi socotite trepte care au dus la cea de față, definitivă.

AUTORUL

27 februarie 1985

ÎN VARA ANULUI 1939, PE CÎND OMENIREA
SE AFLA ÎN PRAGUL CELUI DE-AL DOILEA
RĂZBOI MONDIAL, NĂSCÎNDU-SE ÎN MINTEA
MEA IDEEA DE A SCRIE ACEASTĂ CARTE,
BUNTY MI-A ÎMPRUMUTAT BICICLETA EI,
PENTRU A CĂLĂTORI ÎN LUNGUL OLTULUI.

I N S C R I P T I E

Pe vremea cînd, în plin triumf a tot ceea ce îmi
era potrivit, căutam, scriind paginile ce urmează,
temeiuri pentru o neclătinată credință, cîțiva oameni
ne întâlneau uneori, fiindu-ne unii altora slabe
scelipiri de faruri, spre a nu ne pierde în întunericul
care acoperea lumea.

Printre noi, o făptură înzestrată cu uimitoare
daruri ale minții și inimii, superioară tuturor prin
fantezie, inteligență și pasiune, a fericit îndelung
spiritul meu, în luminoase clipe de contemplare și
bucurie.

Atît de mult iubea viața, încît arse tot timpul
ca o flacără înaltă și albă, chiar și atunci cînd
știi că, prin această neconținută risipă de sine,
își grăbește sfîrșitul.

Adeseori, mi-o închipuisem cu părul alb, într-o
bătrînețe liniștită și surîzătoare, rămînînd, fințelor
noastre în amurg, același prilej unic de profundă
comuniune. Dar, în ziua în care împlinea treizeci
de ani, dispăru.

Nimic n-ar fi putut aduce sufletelor noastre mai
multă revoltă, durere și dezamăgire.

G.B.

1945

CELE ȘAPTE TREPTE ALE OLTULUI SAU STATUIA UNUI RÎU

I

OLTUL IZVORĂȘTE DIN HĂȘMAȘUL MARE
SAU TREAPTA MINERALĂ A EXISTENȚEI LUI

II

OLTUL SE ÎNDREAPTĂ SPRE MIAZĂZI
SAU TREAPTA VEGETALĂ A EXISTENȚEI LUI

III

OLTUL SE ÎNTOARCE SPRE MIAZĂNOAPTE
SAU TREAPTA SUPRAVEGETALĂ

IV

OLTUL STRĂBATE ARDEALUL SPRE APUS
SAU TREAPTA VIEȚII SPIRITUALE

V

OLTUL STRĂPUNGE CARPAȚII
SAU TREAPTA MARI Istorii

VI

OLTUL TRAVERSEAZĂ CÎMPIA
SAU TREAPTA AMURGULUI

VII

OLTUL AJUNGE LA DUNĂRE
SAU TREAPTA ÎNTOARCERII ÎN COSMOS

I

OLTUL IZVORĂȘTE DIN HĂȘMAȘUL MARE
SAU TREAPTA MINERALĂ A EXISTENȚEI LUI

HĂȘMAȘUL MARE

Presărat cu cetăți în ruină și cu ascuțite turlle de biserici, Ardealul trăiește, clipă de clipă, cu tot ceea ce-i dă un chip deosebit în cuprinsul lumii, sub veghea și rezonanța lor solemnă. Mărturii de piatră ale unor vremi intrate în uitare, peceti ale istoriei pe un nobil pământ, ziua ele îi certifică măreția, iar noaptea îl împinzesc de mister și îi dezvăluie o statornică năzuință.

Sînt seri cînd turllele bisericilor par, în avîntul lor spre înfinit, antenele unui întreg mileniu, cu care nenumărate rînduri de oameni, însetate de absolut, s-au străduit să piardă ecoul secret al universului, foșnetul trezit în eter de nevăzuta corabie a veșniciei.

Corăbii care o aduc aminte, prin tainica lor legănare, plutesc adeseori pe tălăzuitele întinderi transilvane. Sînt zile cînd umbrele cetăților se desprind de lîngă ziduri, asemeni unor caravele care, în clipa vîntului prielnic, își desfac parîmele de la țarm. Lungi după-amiezi, ele înaintează — într-o călătorie lentă și triumfală — pe fluvii de grîu sau pe marea sumbră a pădurilor, copleșind satele, sporind enigma tăcutelor burguri. Treptat, asfințitul le împinge pînă în parapetele munților. Acolo se sparg de stînci, împrăștiind pe fața pămîntului, odată cu întunericul care învăluie lumea, tainica lor încărcătură.

Munții spre care călătoresc atâtea nave ale trecutului se văd în depărtare: de la miazănoapte la miazăzi, dintr-o margine în alta a cerului, un șir de culmi, împădurite fabulos, statornicind acolo hotarul unui țărm care, pe vremuri, a fost al zimbriilor.

Printre acele înălțimi, patrii ale umbrei, ce despart Ardealul de Moldova, întirziind cu un lung ceas răsăritul soarelui, una — numai piatră — se ridică strălucind, deasupra tuturor. Frunte semeată și gânditoare, de sub tîmplele ei coboară, mîndre de originea lor, două dintre cele mai slăvite ape ale țării. Piscul acela, singuratic și cutezător, ce de jur împrejur domină culmi și cîmpii, ținîndu-le sub puterea și farmecul lui, este leagănul unei legende.

De acolo au plecat cîndva — în neștiute timpuri — să-și caute tatăl, nemaiîntors dintr-o fatală bătălie, cei doi fii de împărat cu firi atît de deosebite. Mureșul, ascultător, a ținut drumul pe care fuseseră sfătuiți să-l urmeze. Dar Oltul, chiar de la început, a pornit pe un altul, nesocotind povața. Cînd, mai tîrziu, cuprins de păreți de rău, s-a întors să-și caute fratele, nu l-a mai putut găsi. Prefăcuți în rîuri, pierduți unul de altul pentru totdeauna, ei rătăcesc de atunci mereu, mereu fiind, celor ce le cunosc povestea, prilej de meditație și reverie.

Iar felul în care curg, dă, și astăzi, temei legendei. Pe cînd Mureșul străbate visător Ardealul, mîinîndu-și tot timpul undele spre apus, Oltul și le poartă, cînd spre o zare, cînd spre alta, neliniștit de calea pe care a ales-o, chinuit de o mereu trează conștiință. Patetic, răzvrătit, căutînd primejdiile, provocînd soarta, veșnic în luptă cu lumea și cu sine însuși, iar în cele din urmă împăcat și cu sine și cu lumea, treptele pe care el coboară

— și în același timp urcă — sînt ale unui destin eroic și fecund.

Neamul de oameni sub ochii căruia curge același involburat și tragic rîu l-a privit dintotdeauna, cum a privit și munții, mereu prezenți în istoria lui, ca pe una dintre cele mai vii întruchipări ale pămîntului pe care s-a pomenit. Și ca pe un foarte grav interlocutor.

Leagănul de piatră al legendei, muntele din care izvoarăște Oltul, se vestește — peste larga desfășurare de priveliști a Ardealului — cu o forță fascinantă și covîrșitoare. Magnet de granit, el atrage privirile din prima clipă, iar privirile se întorc mereu într-acolo, de parcă ar fi ace de busolă, ori de cîte ori s-au îndreptat, din greșeală, în altă parte. Sub farmecu-i violent, oamenii nu încetează să-l vadă, și îl văd întruna, chiar și atunci cînd își privesc holdele, chiar și atunci cînd, privindu-se în ochi, stau de vorbă unul cu altul. Totdeauna prezent pe retina și în conștiința celor ce trăiesc în raza lui, punînd în umbră restul firii, — așa ia chip părintele orgolios al Oltului.

Asemeni unor acorduri simfonice — puternice, profunde, îndelungi —, țîșnind unul din altul tot mai sus, spre a culmina într-o torențială cunună de sunete, brusc șesul începe să urce din sine însuși, cum urcă oceanul sub furia unui ciclon. Mari valuri de piatră, al căror zbucium nu încetează decît atunci cînd din coastele lor zdrobite pornesc altele mai înalte, se adună, se întretaie și se întrec, trimițîndu-și clocotul tot mai sus, spre cerul uimit, sub care se împrăstie în spumoase jerbe de calcar.

Acest tumult simfonic al pămîntului este Hășmașul Mare. El izbucnește la orizont, dominînd întreg răsăritul

Ardealului și ținându-l sub o vrajă din care nu lipsește spaima. Frîngîndu-se deodată la mijloc, lungă lui culme lasă loc. în vecinătatea azurului, unei scorburi uluitoare. Atît ar fi fost deajuns pentru a înfricoșa și oameni și zei, dar din acea genune aeriană se ridică o stîncă greoaie, într-o singurătate acută, ivită parcă din vid și existînd în vid: Piatra Singuratică. Numele pe care îl poartă, departe de a fi o metaforă, țîșnește din ea ca țîpătul dintr-o cumplită durere. Iar ea — halucinație a geologiei, bizară apariție a marilor înălțimi — pare crescută din gingia unei guri de balaur. La ora înserării și spaimei, s-ar putea crede că pămîntul, pierzîndu-și mințile, amenință cerul.

Dar, înainte de a cădea amurgul, cînd ultimele raze ale soarelui îl izbesc în plin, leagănul Oltului devine, pentru cei ce — cu uimire — îl descoperă în depărtare, un munte incendiat, un ciclop rug mineral. Prăpăstii, culmi și piscuri de calcar, stînd toate cu fața spre apus, se aprind de la vîlvătaia asfințitului, învăluindu-se într-o fantastică splendoare.

Însingurat în semeția și fastul lui, Hășmașul Mare pîlpîie sub cer, ca o cetate cuprinsă de flăcări. Dar recea vîlvătaie, departe de a-l mistui, și mai mult îl cristalizează, ca pe un inimaginabil diamant, trecîndu-l — luminos și straniu — în veșnicie.

Din acea nemaivăzută cetate, ce străluce de lumina eternității, Oltul coboară asupra cîmpiei și a oamenilor, ca un călător temerar spre o foarte mare a lui aventură. Limpezi, apele vin vestindu-se printr-un murmur: cîntecul lor și al drumului pe care au pornit, — și mereu îl cîntă,

în timp ce alunecă la vale, mai departe, tot mai departe, o undă pentru fiecă clipă a vremii.

Neconținutei curgeri, doar spiritul omenesc se încumetă să nu i se supună, pornind împotriva ei, năzuind să-i afle *începutul*. Acel punct și acea clipă inițială, ce necurmat cheamă închipuirea, de unde totul — materie și timp — a pornit odată, și nu s-a mai oprit.

E veche și trăită pe malul atîtor ape dorința aceasta: de mult de tot, pe prundurile pline de răchită ale Teleajenului,

mai tîrziu, în umbra minaretelor de pe malul Dunării, și mai tîrziu, pe țărmul unor fluvii ciudate, cum e Guadalquivirul, cu valuri roșii ce par că duc nămoluri de sînge.

E veche și trăită pe malul multor ape dorința aceasta: a urca pe firul lor, tot mai sus, pe măsură ce se subțiază și se limpezesc, pînă acolo unde, născîndu-se, își dezvăluie taina.

E veche și — începînd cu nesfîrșitul fluviu al timpului — trăită pe țărmul multor fluvii dorința aceasta.

Dar la poalele Hășmașului Mare încetează de a mai fi doar dorință.

Din cîmpie, scînteietoarele piscuri par constelații, pentru o precisă și imperativă orientare. Dealtfel, în tot acest spațiu pe care îl ține sub puterea ei, unde s-ar putea îndrepta privirile și pașii, dacă nu spre magnetica furtună din zare? Acolo, lumea se umple deodată de mister — ca totdeauna, în basme, miazănoaptea —, vestindu-se drept un ținut al singurătății și aventurii.

Curînd, de pe șesul surprins de violența mișcării uraganul de cremene izbucnește spre cer, tăindu-l în

două. Sfișiat de prăpăstii adânci, învinețind lumina zilei, Hășmașul Mare își dezvăluie, întreagă, încruntata-i măreție. În fința lui, materia, stratificată după legi severe, inflexibile, își înalță sie însăși un impunător și tumultuos monument. Dar, izvorînd dintr-un alt principiu, coline domoale și împodobite cu păduri pornesc alături de el, ținîndu-i, după legile feminității, o blîndă tovarășie. Iar Oltul pare fructul înlănțuirii lor, ce se zărește de altminteri, ca un acord final, undeva, departe, în ultima geană a miazănoptii.

A ajunge acolo! A ajunge acolo, la originea legendei! Dar oricine încearcă se pomenește încarcerat, din prima clipă, între pereți masivi de piatră, în circumvoluțiunile de granit ale muntelui. În celulele acestora, liniștea și nemișcarea se aștern în straturi minerale, încît strivesc totul — și faptă și voință — sub sensurile și substanța lor.

Doar cel mînat de mirajul originilor îndrăznește să tulbure copleșitoarea încremenire. Ca un gînd străin, se strecoară în enormul creier. În afară de cerul de deasupra — albastră boltă pustie — nimic nu arată că s-ar putea ajunge și altundeva. Spre necrezuta țintă, el suie, străduindu-se să-i forțeze poarta. Rămas, cu timpul, o pură, vibrantă dîrzenie, trăgîndu-și puterea din singurătatea și înălțimea la care a ajuns, suie mereu.

Zadarnic pare efortul cînd, încoronîndu-l pe neașteptate, o spadă nevăzută retează capetele munților. Un podiș se întinde pe umerii lor, un foarte înalt podiș, care, mai mult decît pămîntului, aparține cerului. Acum, stăruitoarea strădanie își primește răsplata: acolo, sub acel brad singuratic, legănat ca un catarg de larga ondu-

lare a culmilor, murmură — uimit și pururi egal cu sine — izvorul.

Dincolo de el, un scurt urcuș stîncos, și tot ceea ce a fost închidere a zărilor — pereți verticali, apăsătoare cetăți — se sparge și se împrăstie, îngăduind vederii să se piardă într-o nemărginită priveliște.

De pe acest singuratic tărîm — fantastică punte de comandă — tot ceea ce cuprinde ochiul se dezvăluie ca o incredibilă succesiune de munți. De jur împrejur, numai munți: unul în spatele altuia, mereu unul în spatele altuia, pentru ca, dincolo de cel mai din fund, să răsară altul, iar apoi alții, în cercuri tot mai largi și amețitoare. Tălăzuirea lor izbutește să mute limita privirii, de pe o culme pe alta, tot mai departe, tot mai adînc, pînă la un orizont ce se topește în infinit.

O țară întreagă, un continent, un univers, dincolo de care n-ar putea fi decît neantul, încep și sfîrșesc aici, în vecinătatea norilor, sub veghea marilor piscuri. Mișcarea acestui spațiu împietrit dă, celui ce o contemplă, simțămîntul — dinlăuntrul căruia lumea dobîndește noi dimensiuni și o nesfîrșită legănare — plutirii pe un ocean. Taifunul pare să fi bîntuit nu de mult pe aici, și orice se vede, între necuprinsele zări, păstrează ceva din enormul lui tumult.

Spre răsărit, un munte se ridică dintre ceilalți, nu doar ca un singur creștet, ci cu întreaga-i masă, dominînd, autoritar și înțelept, nepotolitul clocot. Ca spre o corabie, zeci de coame se rostogolesc spre el, de pretutindeni, asemeni unor valuri furioase. Dar, oricît de înverșunate, înainte de a-și atinge ținta, se zdrobesc unul după altul, lăsîndu-l să troneze deasupra tuturor,

veșnic, solemn, suveran. Așa se zărește, în zbuciumul oceanului de piatră, Ceahlăul — muntele venerat al Moldovei.

Sînt însă seri în care uriașa navă, copleșită de cețuri, pierdută de sine însăși și de Steaua Polară, abia mai plutește, pîrînd că peste noapte se va duce la fund. În astfel de ore, ceea ce urmează să se petreacă acolo, în neguri de nepătruns, răspîndește, peste întreg pustiul de talazuri încremenite, o undă de neliniște și spaimă.

Totuși, în zori, cînd întumultatul ocean redevine albastru, pe valurile lui Ceahlăul se arată întreg, cu toate catargele și punțile deschise spre eternitate.

Dar nu numai înălțimile își trăiesc aici, cu o intensitate extremă, destinul. Mai sînt prăpăstiile. Acele goluri crunte, negre, ucigăse, în stare să taie respirația oricui, să-i oprească inima de groază. Ca și cum ar fi un revers al celor mai cutezătoare vîrfuri, replică orgolioasei lor țîșniri spre zenit — pentru a restabili ordinea naturii, chiar într-un atît de haotic univers —, o depresiune abruptă, o sincopă a geologiei, un pat de mare din care s-au retras apele, se cascadează numai decît în partea răsăriteană a acestor creste, de pe care vederea cuprinde o uluitoare horă de spații. Nemărginirilor orizontale, peste vasta desfășurare a culmilor, li se adaugă alte nemărginiri, verticale, spre abisuri la care ochiul abia poate ajunge. Vreme îndelungată, privirile se duc în jos, dar pragurile pe care poposesc sînt încă departe de capătul drumului ce au de făcut. Mai la răsărit, și mai în profunzime, ele coboară iarăși, și doar într-un tîrziu se opresc, amețite, pe fundul ultim al hăului.

Însă, închipuirea mai are de coborît. Fiindcă acolo, înconjurat de munți și învăluit în tăcere, tainic clătîndu-și apele, o așteaptă Lacul Roșu. Iar lacul, ducînd mai departe prăpastia, îi încununează efortul spre adîncime, asemeni unui pisc invers, năucitor. Profilul lui — fantastic vis subteran — e al unui munte lichid cu vîrful în jos, cu ascuțișuri care sfîșie pămîntul, lăsînd să i se prelingă în măruntaie ceva din chipul, fantomatic și mult desfigurat, al lumii de deasupra.

La marginea acelei ape împînzită de mister, ca pe malul unui lac de poveste, abia se pot întrezări acoperișurile cîtorva case. Cînd lucesc în bătaia soarelui, par solzii unui pește uriaș, dormind în negre străfunduri marine.

Într-atît, totul se află aici sub semnul marilor depărtări.

TRAGEDII PE ÎNALTUL PODIȘ

Șase oameni, trei bărbați și trei femei, urcau într-o după-amiază spre crestele, atât de fantastic apropiate de cer, ale Hășmașului Mare. Aveau privirile mistuite de neliniște, iar trupurile, sleite de oboseală, abia mai înotau în altitudine.

Totuși, nu se opreau o singură clipă, înșirați unul după altul, urcau. Tot timpul încordați, fără să-și tragă măcar o dată sufletul, urcau. Mereu urcau.

Treapta tăioasă a unei lespezi abia era eliberată de piciorul primului, când cel de-al doilea îl și pune pe al lui, într-o secundă. Apoi, ceilalți, pe rând, fără să piardă nici o mișcare. Formau un lanț din zale de carne chinuită, sîngerîndă aproape. Păreau trupul unei omizi lovite de moarte, zvîrcolindu-și durerea pe stînci și tîrîndu-se, înnebunită, spre vîrfurile pustiu al muntelui.

În felul acesta urcau. Mereu, fără zăbavă, fără răgaz, fiecare angrenat în ritmul istovitor al tuturor. O singură clipă nu se opreau. Mîini după mîini, genunchi după genunchi, șase perechi, cățarau pe stînci, suiau spre înălțimi, plămîni încinși, clocotitori, șase perechi.

Ocolind enormii pereți, sau luînd-o pieptiș, urcau călăuziți de firul Oltului, trăgîndu-se pe el ca pe o frînghie, înfășurîndu-l în ei înșiși, pe mosorul adînc al oaselor. Cu ochi avizi, cu respirații fierbinți, se sileau

să-l înfășoare pe tot, să-i ajungă mai repede la capăt. Limpede, subțire, Oltul pătrundea în ei, călăuzindu-i. Și ei urcau.

Erau trei bărbați și trei femei. Doar privirea le pîlîia. Obrajii, crînceni, încremeniți, păreau pietre abia rupte din măruntaiele pămîntului de un cataclism și azvîrlite în înălțime, să se zdrobească de piscuri. Atît de cumplit urcau.

De cu seară, primiseră veste în sat că vitele lor, aflate la pășune pe Hășmașul Mare, sînt bolnave și trag să moară. Iar acum, într-acolo, bîntuiți de spaime, urcau.

Drumul îl deschidea cel mai bătrîn, aprig și dîrz, cu mustățile zburlite și cu obrazul acoperit de perii țepoși ai bărbii. Ținea în mînă o bită, în așa fel, de parcă s-ar fi așteptat să-i iasă în față, din clipă în clipă, un dușman. Purta un cojoc vechi și plesnit, iar în picioare, bocanci zdrențuiți. Toți aveau o îmbrăcăminte asemănătoare, roasă, tocită, desperecheată.

Cel de-al doilea bărbat, cel mai tînăr, mai mult trist decît dîrz, era îmbrăcat în haine de oraș, dar ducea în spate o traistă țărănească, iar pantalonii îi dispăreau, de la genunchi, într-o pereche de cizme grele. Al treilea, atît de scund încît părea pitic, și cu fața strînsă ca un pumn, era încălțat cu opinci tăiate din anvelope de automobil. Hainele lui erau țărănești, dar pe mînă avea ceva ce lipsea celorlalți: o manta de ploaie. Ținea, și el, pe umăr, o traistă, iar în mîna cealaltă, bita. Doar traiste și bite aveau la fel.

Picioarele femeilor, vîrîte în opinci, păreau trunchiuri de copac, grosolan cioplite cu toporul. Erau atît de înfășurate în obiele, încît deveniseră enorme: o hiper-

trofie de cirpe și petice de sac, legate ca niște baloturi cu tot felul de sfori. Din acel morman ferfenițit, glezna pornea subțire ca un vrej de care ar atârna un fruct monstruos, gata să se desprindă.

Dar, astfel oblojite, femeile reușeau să-și apere picioarele în acea neîndurătoare ascensiune. Traista, însă, le chinuia: baiera ei, petrecută peste amândoi umerii, le apăsa cu toată greutatea pe crucea pieptului dându-le înfățișarea unor spânzurate.

Porniți, pe când nu se luminase bine de ziuă, din Voșlobeni, satul lor de cîmpie, cei șase oameni suiseră pe Mureș, tăind culmile împădurite din care liniștitul rîu izvorăște, coborîseră în valea Oltului, și urcau acum din nou, pe firul acestuia, între genuni fără fund și piscuri amețitoare.

Înșirați unul după altul, urcau. Când, rareori, scoteau vreo vorbă, era atît de aspru rostită, încît trezea ecoul pustietăților adormite. Cu sufletul la gură, cu ochi lucioși și stranii, urcau. Stînci după stînci striveau sub picioare, trunchiuri de copaci prindeau în brațe și le împingeau în jos, pentru ca tot mai sus să-și poată duce trupurile, frînte de oboseală și istovite de panică.

O clipă nu se opreau. Un șarpe răsărit în drum era fulgerat cu bîta de cel dintîi, iar ceilalți îl rostogoleau în rîpă, din mers, cu piciorul. Pentru nimic nu aveau timp, decît pentru năprasnicul lor urcuș.

Munții își ridicau crestele semețe în înaltul cerului, sau își duceau prăpăstiile spre inima pămîntului. Pierduți în imensitatea minerală, ei urcau. Înșirați unul după altul, urcau. Să ajungă cît mai curînd, aceasta le era străduința. Oltul îi călăuzea. Ca și apele lui, o singură clipă nu se opreau.

Soarele cobora spre asfințit, cînd au pus piciorul pe cea dintîi culme. De jur împrejur, zările se deschideau într-o largă tălăzuire. Lumea din care veneau se vedea în urmă, pierdută în adîncimea văilor. Dar ei, fără să-și arunce ochii înapoi, cercetau cu priviri neliniștite podișul.

Aproape de izvorul Oltului, între foile unor brusturi, se zăreau cîteva pete roșii. Erau vitele lor. Păreau că stau culcate acolo, de oboseală. Dar, cînd au ajuns lîngă ele, una dintre femei, recunoscîndu-și vaca, dădu la o parte frunzele care-i acopereau copitele. Atunci, văzură viermii, și un miros de hoit le năpădi nările. Scîrbiți și înfiorați se traseră cîteva pași înapoi, cu disperare.

Doar stăpîna vitei bolnave rămase pe loc, frîngîndu-se într-un fel de bocet. Celelalte femei o priveau țepene și năuce, cu gîtul apăsător de frînghia traistei, cu ciudata lor înfățișare de spânzurate. Bărbații, în nemișcarea lor, păreau loviți de trăsnet.

Nu departe de locul în care încremeniseră răzbea prin iarba podișului o stîncă rea, un colț ca de mistreț, pe care muntele, dîndu-și pe față o nesăbuită vrăjmășie, l-ar fi dezvelit rînjind.

Întinsă între brusturi, vaca îi privea cu ochi mari și blînzi, parcă așteptînd. Ei, însă, nu îi puteau fi de nici un ajutor. Erau acolo fără leacuri, așa cum plecaseră din sat, numai cu spaima și jalea. Avea să moară.

Sub priviri neputincioase și pustiite, aluneca din viață spre moarte. Sfîrșitului care se apropia nu îi puteau opune decît deznădejdea lor, devenită, în acea clipă, de piatră.

Timpul trecea peste ei ca un fluviu, fără să-i poată clînti. Norii se încrucișau cu piscurile, asemeni unor zorite corăbii, fiecare pornită spre alt tărîm. Doar cei

șase rămăneau locului, năuci, iar vaca, fără să se poată opri în zăgazul alcătuit din fința lor lăuntrică, aluneca mai departe spre moarte. În afară de ei, încremeniții, dez-nădăjduiții, totul aluneca atunci, clipă de clipă, în marea curgere a lumii. După nori, se vedea cât de inevitabilă și neoprită e alunecarea. După întunecimea abisurilor, cât de adâncă și fără întoarcere, moartea.

Zărimdu-i, de pe unde se aflau răzlețiți, păstorii veniră în fugă. Așa cum săreau peste bolovani, cu bite în mâini, înfățișarea lor mai aspră era încă, răzbătind în ea sălbăticierea și spaima de a fi stat, atâtea zile și nopți, față în față cu molima și cu moartea. Îmbrăcați în cojoace trecute prin multe ploi și ninsori, cu opinci rupte în picioare, înconjurați de câini lătrind zănateci, gata să se repeadă, ei sosiră, stînd zece oameni acum, în fața vaci care trăgea să moară.

Curînd, însă, noii-veniți îl vestiră pe cel mai bătrîn voșlobenar, cel care urcase în fruntea tuturor, că boul lui tocmai murise, la marginea dinspre prăpăstii a podișului. Cu toții, urmați de câini, porniră atunci într-acolo unde văile se vedeau pînă în fund, iar munții, mai singuratici și parcă în afară de hotarele lumii. Drumul îi purta printre pîlcuri de brazi în așa fel presărate, încît păreau grupuri de conspiratori. Amurgurile dau, adeseori, înaltelor podișuri asemenea înfățișări, a căror taină, densă, ia totul în stăpînire.

În acest enigmatic teritoriu, în care umbrele se întindeau lungi și fantomatice, păstorii și cei sosiți din sat pătruseră, din nou cuprinși de teamă. Nu departe de acele pietroaie mohorîte, care fac de veghe peste hăuri, asemeni unor capete de ciclopi, boul se zărea

întins pe pămînt. Era unul dintre acei boi mari și roșcați, avuție și fală a Ardealului. Mort, părea și mai mare, și zăcea la marginea prăpastiei, cu capul frînt pe spate.

Bărbatul cel aspru, care, ca un cocor îndîrjit, îi călăuzise din zorii zilei, îl recunoscuse. În botul animalului se strînsese tot tragicul morții pe care o îndurase. Cu palma-i bătătorită, omul îi mîngîie nările fără suflare, rostind primele lui cuvinte din acea zi:

— Era frumos ca un ou roșu, cînd le roșesc fetele la Paști.

Femeile făcură un pas înainte, apoi rămaseră locului, drepte, nemișcate, stranii stîlpi ai morții.

Spre apus, soarele incendiase cerul. Era, pentru Hășmașul Mare, ora cînd, cel mai mult, putea să-și dezvăluie măreția. Ora cînd, din cîmpie, se zărește ca o cetate cuprinsă de flăcări.

A doua zi dimineța, ieșind din cețurile care-l învăluiseră toată noaptea, Ceahlăul pluti iarăși în depărtarea lui răsăriteană. Oceanul de munți era liniștit și albastru. Sub razele soarelui, o nouă zi începea, glorioasă. De la o zare la alta, firea își scotea frumusețea la iveală, trecînd-o ca pe sub bolta unui arc de triumf.

Dar, în lumina sărbătorească a zilei, săteni și păstori apărură foarte bătrîni: adînci li se vedeau șanțurile de pe frunte și de pe obraji, și grele capetele, de gînduri și de tristețe.

Porniră răzleți, să-și caute vitele. Erau ciudați, cum se depărtau pe fața podișului, atît de apropiată de cer, încît s-ar fi putut crede că n-au să se mai întoarcă niciodată. Bătrînul, însă, nu îi urmă. Cu un topor în mînă, se afundă în pădure: în întunecimea ei, mulți brazi

zăceau la pământ, smulși de furtună sau despicați de trăsnet. Toată dimineața îi curăța de crăci, stîngîndu-le la un loc, cătînd din ochi cum crește grămada. Netulburate în bucuria lor, păsări cîntau. Dar el nu părea că le aude. Către prînz, coborî la izvorul Oltului și bău îndelung, răcorindu-și apoi în unda limpede palmele și fața. Așezat pe un trunchi, se odihni o vreme, privind îngîndurat cîmpia ce strălucea în zare. În cele din urmă, se întoarse iarăși în pădure, la lemnele adunate, și începu să le tragă afară, spre buza stîlcoasă a prăpastiei. Acolo, boul lui zăcea mort. Avea să-l ardă.

Fiecare țaran era dator, cînd i se trimitea vorbă că o vită a lui a murit, să vină, să o ardă. Altminteri, acele limpezi creste, muiate în azur, ar fi părut bîntuite de ciură.

Pentru a feri munții de o asemenea degradare, de îndată ce primeau veste, cei din sat se grăbeau să urce, și, după ce-și plîngeau animalele pierdute, clădeau peste ele, resemnați, rugurile necesare. Cînd erau gata, tăiau un brad tînăr, cu care le împodobeau. Așa își luau rămas bun de la ceea ce fusese averea și marea lor mîndrie. Apoi, dădeau foc, și, pînă seara, nu mai rămînea decît un morman de cenușă, pe care vîntul înălțimilor se grăbea să-l poarte, încă fierbinte, în abisuri.

Soarele se apropia de asfințit, cînd bătrînul voșlobenar sfîrși de cărat întreaga grămadă. În pustietatea podișului, gesturile cu care el se apucă să întocmească rugul părură ale unui ritual păgîn, menit să îmblînzească o crudă zeităte. Și tot ceea ce se petrecu apoi întoarse timpul în urmă, la cei dinții oameni ce se vor fi încumetat să se cațere pînă aici, într-un ev de neînchipuit.

Pe stînga netedă, boul zăcea întins ca pe lespedea unui altar. Ciudatul preot îngrămădi lemnele deasupra,

pînă ce nu se mai zări nici o pată din culoarea lui roșie. Ea avea totuși să mai izbucnească o dată, deznădăjduit, cînd focul fu el însuși un bou roșu, jucînd înnebunit pe culmi.

În ceața subțire a înserării, păstorii începură să adune vitele de pe întinderea, deodată tristă, a pășunilor. Cireada trecu pe lîngă stîlpul de fum, privind cu spaimă și mugind. Din sumbra lui depărtare, enorm și vînat, Ceahlăul părea că îi răspunde, și el un muget, de piatră, al pămîntului.

Apoi fu noapte, noapte adîncă. În întuneric, rugul ardea, azvîrlindu-și peste vîrfurile din jur pîlpîirea. Păstorii dormeau în colibă —, și, ca un vis al lor, plin de imagini tulburi și dureroase, Oltul pornea în lume.

NORII

Departe de aceste culmi singuratice, pe toată întinderea Ardealului, și mai departe încă, Oltul se pregătește să ia ființă.

E o după-amiază liniștită de vară, și, undeva, spre miazăzi, o rîndunică își strînge aripile în plin zbor, lăsîndu-se să cadă, ca o săgeată, în gura vulcanului stins, pe fundul căruia lucește lacul Sfînta Ana. Ferită de orice adiere, apa acelui lac stă neclintită de veacuri, mercur incoruptibil al unei visătoare oglinzi. Fulger negru, din adîncurile ei o imagine țîșnește spre suprafață, o imagine aidoma rîndunicii care pică din cer. În clipa următoare, chip reflectat și pasăre vie se întîlnesc, pe fața lacului, îmbrățișîndu-se frenetic și grăbit, ca la poarta unei închisori. Apoi, din nou se despart, pasărea urcînd în văzduh, iar oglindirea ei coborînd în profunzimi insondabile și pline de taină.

Dar fulgerătoarea întrevedere — fereastră deschisă și reînchisă peste misterul lumii — dă prilej unui strop de apă să se desprindă de pe lucitoarea suprafață și, prin pîlnia craterului stins, să pornească pe urmele păsării venite din zenit. El n-o va mai ajunge niciodată, și singur va rătăci prin nevănuite depărtări, de unde lacul îi va apărea ca un ochi deschis spre infinit. Foarte curînd, însă, la înălțimea la care va sui, nici chiar acest ochi uriaș și exact, cu pupilă de telescop, nu va putea să-l

mai zărească. Totuși, n-o să se piardă. După ce va trăi în eter o fantastică aventură, se va întoarce pe pămînt. Și va fi Olt.

Pentru deplina reușită a acestei aventuri, în aceeași după-amiază, stîrniți de cele mai felurite împrejurări, nenumărați stropi își părăsesc matca. Cîteva fete, după ce au pus cînepa la topit în Mureș, încep să se improște cu apă, prinse în vârtejul unei veselii nebune și tinerești. În marea lumină a zilei, multe dintre picăturile împrăștiate de palmele lor pornesc spre cer.

Mai spre miazănoapte, roata unei mori de pe Someș vîntură atît de repede apa, încît, în pulberea ei, se ivesc culorile curcubeului. Și de aici, puzderii de stropi prind să alunece, pe o lungă și imprevizibilă traiectorie. Alții, supunîndu-se aceleiași legi, pornesc — în clipa cînd caii își moaie botul în unde, în clipa cînd înotătorii își scot brațul din valuri, sau peștii, vrînd să vadă dacă va fi o noapte cu lună, fac un salt zvelt în aer — de pe celelalte riuri care își au izvorul în Carpați. Și mai de departe de pe Dunăre, în toată lungimea ei. Și mai de departe, încă, de pe mare, de pe marea cea mare, ale cărei talazuri neconținut spală țărîmurile.

Dar oricît de mulți, nici unul nu se va pierde. După ce vor fi trăit, în nemărginitul azur, o fantastică aventură, se vor întoarce pe pămînt. Și vor fi Olt.

Mai înainte, însă, se vor întîlni la înălțimi amețitoare, într-un număr la care nici fire de nisip, nici fire de iarbă n-au ajuns vreodată. Unii, înfiorați de necunoscut, vor sosi noaptea, în lumina ademenitoare a lunii, sau în aceea, rece și pură, a lui Orion, înfiorați de măreție. Dar aceștia vor fi ciudații, visătorii, singuraticii. Cei mulți vor veni ziua, aduși de voința augustă a soarelui.

Sînt, astfel, amiezi de vară cînd, de la un orizont la altul, domnește o neclintire a firii, totală. Și totuși, pe vaste suprafețe, ceva nevăzut, imens, inimaginabil nu încetează o clipă. Soarele alunecă pe firmament, iar elementul lichid, oriunde s-ar afla, la orice forme ale vieții ar lua parte, neputînd rezista chemării ce i se adresează, tresare, începe să vibreze și, în cele din urmă, pulverizîndu-se de neînchipuit, își ia drept țintă zenitul.

Ca o trîmbiță turnată din munți întregi de aramă, ca trîmbița Judecării de Apoi, răsună imperativa chemare. De pe fluvii, de pe mări, de pe oceane, stropii răspund — miriade și miriade, puzderii, nebuloase, galaxii. O lumină suverană și glorioasă îi atrage, îi absoarbe, le schimbă hotărît destinul — E frumos, își spun în extaz, să fii un strop de apă în univers! — adunîndu-i în vederea aceluiași scop suprem. Iar ei, după ce vor trăi în cer o fantastică aventură, se vor întoarce pe pămînt. Și vor fi Olt.

De pe albăstrimea mării, astrul de foc urcă peste gigantica dantelărie a continentelor, și tot ceea ce are la origine oceanul intră sub fascinația și forța lui. Cînd îi simt văpaia, moleculele de apă din țesuturile vegetale, din iarbă, din flori, din spicele de grîu, și din pururi fremătătoarele păduri, nu stau o clipă pe gînduri și își iau zborul. Iar oamenii, nici ei — oriunde s-ar afla și orice ar întreprinde, fie că seamănă grîul sau înalță pînzele corăbiei — nu rămîn în afară de ceea ce se întîmplă în univers.

Sub bolta cerului, stropul din lacul Sfînta Ana se întîlnește cu cei din spicele de grîu, cei din frunzișul pădurilor cu cei de pe frunțile omenești, și toți împreună cu cei de pe nemăsurata mare. Dar, oricît de mulți, și de oriunde

ar fi venit, nici unul nu se va pierde. După ce vor trăi, în infinit, o fantastică aventură, se vor întoarce pe pămînt. Și vor fi Olt.

Asemeni unor suflete ce-ar rătăci în așteptarea întrupării, stropii care — într-o zi — vor fi Olt rătăcesc în neant, alăturîndu-se unii altora și luînd forma mereu schimbătoare a norilor. Adunați de pe cîte ape sînt sub soare, înainte de a reveni pe pămînt, spre a fi un rîu cu nume și destin propriu, ei își amintesc de toate locurile de unde au pornit. Și chiar de existențe anterioare, în fluvii și mări dispărute. Și mai mult: de toate formele vieții la care au luat parte, fiind plante, oameni sau, cîndva, brutozauri.

Amintirile lor — cît timp peregrinează între două existențe, descătușați de chipurile pe care le-au avut de-a lungul multor mii de milenii — fac ca memoria norilor să fie cea mai vastă, cea mai nepotolită, cea mai de necrezut. Un uriaș rezervor de vedenii, de pe întreaga întindere a lumii, și din întreaga ei durată. Și de o mie de ori mai mult.

E cu neputință de închipuit ce ar aduce privirii rătăcirea sufletelor înainte de o nouă întrupare, dacă ar prinde forme vizibile, dar aceea a norilor pare să nu poată fi de nimeni întrecută. Tot ceea ce a fost cîndva pe lume, tot ceea ce a trecut vreodată prin mintea oamenilor, și mai mult: tot ceea ce ar fi putut fi pe lume și n-a fost, și tot ceea ce ar fi putut trece prin mintea oamenilor și n-a trecut, este înfățișat de ei pe bolta cerului, cîteodată ca un reproș, mai totdeauna ca un îndemn la cutezanță.

Latifundiari ai fanteziei, norii pot da lecții celor mai dezlănțuite imaginații. Și celor mai atroce coșmaruri.

Delirul, pe care oamenii nu-l cunosc decît adus de febră, e starea lor naturală, felul obișnuit în care curg odată cu timpul. Din ceea ce a fost vreodată realitate, sau vis, sau închipuire, nimic nu poate întrece recea lor halucinație. Poeți ai celor mai felurite vremi, navigatori ambițioși și temerari, inimi și minți înflăcărâte, dacă s-ar strînge la un loc, n-ar născoci mai mult neprevăzut, mai mult extraordinar și inimaginabil, decît născocesc ei, cînd încep să-și desfășoare nebunia pe stepa albastră a cerului. Atunci, cele mai incredibile înlănțuiri de evenimente devin cu puțință.

— Vă mai aduceți voi oare aminte brutozaurii?... pare să întrebe unul dintre norii care, la ceasurile amiezii, alunecă în azur, depănîndu-și domol amintirile. Iar ceilalți, a căror memorie nu-i mai puțin prodigioasă, iau numaidecît înfățișarea acelor ființe gigantice și fragile, fiindcă norii în felul acesta își aduc aminte.

Pasionați, mai presus de orice, de paleontologie, le place să reconstituie animalele celor mai vechi timpuri. Ei le-au văzut apărînd pe întinderea podișurilor primordiale, iar apoi dispărînd cu podișuri cu tot, și singuri sînt în stare, cînd îi cuprinde nostalgia, să le evoce așa cum au fost, enorme, dizgrațioase și naive.

Dar nu și le amintesc numai pe ele, ci și tot ceea ce au visat, în nopțile fericite ale erei lor, sau, mai tîrziu, cînd uriașa stirpe a început să se stingă. Cumplite coșmaruri au avut, în acea vreme, brutozaurii! Prin vrerea neîngrădită a norilor ele revin de la o margine la alta a cerului, spre uimirea și spaima lumii: pachidermi acoperiți de o cuirasă sîngerie — mamuți încrucișați cu crocodili, — avînd labe și fălci cumplite, și cozi în stare să

măture de pe fața pămîntului spețe întregi, arătări fioroase, neîntrecute în hidoșenie și lăcomie, monștri supremi, cum numai groaza altor monștri puteau plăsmui.

Cîțiva munți, după ce au crenelat cu vinețele lor ore întregi orizontul, încep să se strîngă unii în alții, luînd forma unei colosale broaște țestoase, ce se transformă la rîndul ei într-o cetate cu multe turnuri, asupra căreia hoarde sălbatică dau năvală. Firul întîmplărilor curgînd în acest moment vertiginos, ea e repede nimicită, iar din mormanul de ruine o mie de cocori țîșnesc în panică spre miazănoapte.

E cu neputință de închipuit ce ar aduce privirii rătăcirea sufletelor înainte de o nouă întrupare, dar aceea a norilor nimic n-ar putea să o întrecă în neprevăzutul și dramatismul ei.

Cum, de la începutul începuturilor, au luat parte la un număr infinit de existențe, de fiecare își aduc aminte. Uneori, în înfățișări nebuloase, alteori — cînd ceea ce au de spus le dă răceala gheței — cu o crudă precizie.

Nesfîrșite cortegii de fantasme iau ființă din neîntîlnire, și se împrietenesc între ele, sau se înfruntă unele cu altele, mereu replăsmuindu-se. Cin clipa în care s-au pus în mișcare, nimeni nu le mai poate stăvili de la nimic. O singură lege au: trecerea, vertiginosă trecere a unui chip în altul. Astfel se desfășoară pe cer, în mai puțin de o zi, chiar în mai puțin de o oră, dacă ritmul povestirii se precipită, evenimente care, pe pămînt, s-au desfășurat în mii și sute de mii de ani. Norii pot tot. Absolut tot.

Ei sînt în stare să reconstituie, în ordinea în care s-au produs, cînd în desfășurarea lor triumfă rigoarea, sau într-o amețitoare dezordine, cînd triumfă fantezia, toate

evenimentele istoriei, mai ales deznodămintele ei, orașe trecute prin foc și sabie, spectaculoase bătălii navale, imperii prăbușite, stăruind asupra ruinei ce s-a abătut peste orice a avut, cîndva, strălucire. Scheletele unor regi, de mult făcute pulbere, ca și coroanele cu care au fost înmormîntați, furate și pierdute fără urmă, ei le recompun, pînă la ultimul os și pînă la ultimul diamant.

O lungă vreme, neobosiții povestitori și-o petrec dînd făpturilor terestre forma și culoarea pe care acestea și le-ar fi dorit, dar la care încă n-au ajuns. Înconjurat de intense albăstrimi cerești, un leu tronează în înălțime: un leu alb, sculptat parcă în marmură. Cîteodată, la fel de albe, două, sau patru, sau șase aripi îi cresc din umeri. Toate viețuitoarele se visează cu aripi, chiar cele mai inapte pentru zbor, chiar elefanții, chiar hipopotamii, iar norii le împlinesc din cînd în cînd visul. Și chiar șerpilor ce se tîrăsc prin iarbă, iar norii le împlinesc și lor visul. Nu s-a pomenit pește, oricît de mare sau de necunoscut, pe care să nu-l scoată din adîncimea oceanului, lăsîndu-l să alunece în azur, cu solzii sclipitori. Ființa, de nimeni văzută, a inorogului, tot ei pot să o întrupeze, în clipe de neîntrecută inspirație, ca pe un etalon de ciudățenie și frumusețe.

De multe ori, însă, își aduc aminte de ceea ce n-a izbutit să se nască, de nesfîrșitul număr de eșecuri ale naturii. Capete care ar fi putut fi de copii, dar și de cămile, rătăcesc alături de tot felul de pocitanii, și parcă li se aude scîncetul de ființe rămase la poarta vieții. Trunchiurile ciuntite ale unor girafe încearcă să se articuleze cu jumătăți de rinocer, maldăre întregi de mădule, ale unor specii care n-au ajuns să vadă lumina zilei, amestecate între ele,

se tîrăsc peste cîmpii și munți, sau rămîn încremenite, alcătuiind un jalnic depozit de diformități ale firii.

Infernul, cu șirul lui de cumplite suplicii, norii îl mută de sub pămînt pe cer, întruchipîndu-l în smoala neagră a nebuniei lor. Niciodată, însă, nu se dovedesc atît de minuțioși, și nici atît de frenetici, ca atunci cînd dau la iveală visele ultimilor împărați romani. Atotputer-nicii cezari — ca și brutozaurii, cînd au simțit că speța li se stinge — ce groaznice coșmaruri au avut!

Dar speței umane, ce coșmar îi e dat să îndure? Pe infinitatea firmamentului, devenită un dezolant pustiu, aluneacă încet, se opresc locului și iar pornesc, uriașe piramide de tigve, cu orbitele goale și dinții rînjiți, cranii pietrificate rostogolite în neant, tablou deznădăjduit al zădărniciilor.

Ca o poveste fără sfîrșit, a tuturor ființelor și întîmplărilor din toate timpurile, curg norii în azur, zugrăvindu-l cu mirifice sau înfricoșătoare imagini. Nici un chip al realității — cum se arată în lumina soarelui —, nici o transfigurare a lui — sub razele lunii —, nici o plămuire, a oricărei mitologii, nu întîrzie să-și înceapă peregrinarea, cînd rătăcitorii stropi socotesc că a venit timpul să fie scoase iarăși din uitare. Corăbii feniciene, temple aztece, turme colosale de mamuți, schelete de dinozauri, statui de faraoni — multe statui de faraoni —, și de zei asiatici regi în clipa încoronării și regi urcînd pe eșafod, mame cu pruncul la sîn, cai înaripați — mereu cai înaripați —, pisici fantastice semănînd cu morile de vînt, ogari ce se prefac repede în șerpi de fum, lungi caravane de cămile, aripi cît jumătate din boltă, în căutarea unei păsări sau a unui număr omenesc cărora să li se potrivească, imense

radiografii pulmonare, Turnul cu care cele dintâi seminții au încercat să ajungă la cer, templele unor religii ce s-au pierdut pentru totdeauna, execuții de nevinovați — nici-odată nu trece prea mult timp fără execuții de nevinovați —, cocoși gigantici, salutînd cine știe ce răsărit, coloana vertebrală, de la miazănoapte la miazăzi, numai coloana vertebrală a unui animal care, dacă ar prinde viață, ar umple universul, îngeri vestind Judecata de Apoi — mereu îngeri vestesc, cu trîmbiți lungi, Judecata de Apoi —, pinguini solitari și colonii de pinguini, capete de ciclopi, ocnăși săpînd galerii sub temelia temniței, visele ușilor albi în întunericul lungilor nopți polare, sau acelea colorate și de netîlmăcit ale cailor de mare, se ivesc rînd pe rînd din neant.

Din tot ceea ce a existat aieva, sau a fost doar rodul închipuirii omenești, și chiar al altor specii înzestrate cu imaginație, nimic nu rămîne nereamintit de memoria delirantă, sau, cînd e nevoie, extrem de riguroasă, a norilor. Norii știu tot. Absolut tot.

Sînt printre ei, ca și printre oameni, unii de geniu. Atunci, pe bolta cerului, se ivesc mari capodopere.

De la începutul lumii povestesc norii, și au să povestească pînă la sfîrșitul ei. Uneori, o dimineață întreagă, sănii trase de reni alunecă pe imaculate cîmpii de zăpadă; cortegii de nuntă pătrund în biserici; fete cu părul lung, care de obicei trăiesc în adîncul apelor, ies pe mal și încep să danseze; împăratele dau viață, într-un fast nemaipomenit, moștenitorului mult așteptat; iar punct culminant al vrăjitelor vedenii, o femeie statuară, de o fără seamăn frumusețe, făcută să scufunde în reverie un continent întreg, se duce spre o zare străină, dar

cu capul întors, ca și cum i-ar părea rău de cei ce o privesc din urmă.

Dimineți întregi, ei pot spune numai povești de dragoste, apoi, schimbîndu-și densitatea, ritmul și culoarea, se prefac în turme de elefanți ieșiți din minți, care strivesc totul sub picioarele lor de tuci. După ceea ce spun, sînt cînd ușori și albi ca o spumă, cînd negri ca iadul. Tot atît de felurit călătoresc în înălțimi: liniștit, măreț, cum nu se poate mai lin, sau haotic și în panică. A istorisi încet, descompunînd mișcările, sau a le da un ritm amețitor, este un procedeu pe care ei de mult l-au născocit.

În viziunea lor dramatică și grandioasă, specii și ere, imperii și civilizații, tot ceea ce a fost și tot ceea ce ar fi putut să fie, mii de chipuri și de nechipuri ale firii, se întîlnesc o clipă, sub ochi extaziați sau plini de groază.

Astfel, stropii de apă care — într-o zi — vor fi Olt se alătură unii altora, fiecare cu noianuri de amintiri, plămînd clipă de clipă ceva, trezind în oameni și în plopi fiorii frumuseții, ai nemărginirii și ai morții. Uneori, trec ușor, abia mîngîind bolta. Alteori, se tîrăsc gemînd, asemeni unor monștri muribunzi. Citeodată, și-s plini de măreție atunci, stau în loc, ca munții.

Dar cum mișcarea e în firea lor, neconținută alunecare pe spații fără hotar, cel mai mult le place să fie corăbii. Mereu ies în larg, schimbîndu-și catargele și velatura, navigînd în jurul unor continente necunoscute, pe țărmurile cărora descoperă statui de regi, și păsări, și arbori, de care nimeni n-a auzit vreodată. De mult, ele au dezvăluit, celor ce au vrut să o afle, taina mărilor

polare, unde adeseori au rămas, cîte zece mii de ani, prinse în enorme blocuri de gheață.

O oră vine, a asfințitului, cînd toate deodată — trireme, fregate, caravele — iau foc de la ultimele raze ale soarelui. Atunci, asupra pămîntului prind să se reverse nesfîrșite valuri de purpură și aur. Nicicînd, ca în timpul acestor fastuoase apusuri, cîmpii, păduri, orașe, fluvii și munți nu se dezvăluie lor înșile atît de bogat și viu colorate.

Stingîndu-se apoi treptat, cu punțile și catargele carbonizate, aerienele corăbii intră în noapte, ca într-o mai cuprinzătoare dimensiune. Nu se mai văd, însă peregrinarea lor, acoperind stele și constelații, și iarăși lăsîndu-le să sclipească, dă la iveală o întregă rețea de faruri cosmice. Noapte de noapte, acele licăriri stăruitoare semnalează omenirii — înfiorîndu-i sufletul și aprinzîndu-i mai puternic închipuirea — prezența infinitului și a eternității.

Mai sînt însă nopțile cu lună. Rareori, privirile se pot încărcă de atîta vrajă, ca în nopțile în care norii se întîlnesc cu luna. Toate cîte au fost, în timpul zilei, prilej de spaimă sau uimire, apar încă o dată, sub o lumină de vis, sau încadrate într-o grea ramă de aur. Figuri de stranii regine, melancolici albatroși, mori de vînt, urși polari, femei ce se duc spre o țintă necunoscută, incredibilul inorog, cavaleri în armură — urmași de păsările negre care le-au prevestit în ultimul lor somn că sulite lungi le vor aduce a doua zi sfîrșitul —, își spun încă o dată povestea.

Sub razele extaticului astru, navele fără port și fără ancoră alunecă întruna, ducînd pe puntea lor întreaga realitate și fantasmagorie a lumii.

Dar, ca toate corăbiile din univers, oricine le-ar fi fost căpitanul și oricît de mare gloria, norii vor coborî și ei, pînă la urmă, în adîncul oceanului pe care au plutit. Obosiți de atîta rătăcire, de himere, de neființă, un dor cumplit îi cuprinde să se întoarcă pe pămînt, să aibă din nou un singur chip și un nume. Liberi au fost, în mod frenetic și absolut, dar acum vor să reia firul unei singure vieți, și se leapădă de alba culoare a fantasmelor.

Nimic nu-și mai povestesc, ci negri și grei aleargă învălmășiți ca o turmă, înspăimîntînd cu mugetele lor firea, improșcînd orizonturile cu șerpi și caracatițe de foc, căutînd să reîntre, prin violență, în ciclul existenței.

Iar cînd crestele Hășmașului Mare se arată la orizont, furtuna izbucnește.

FURTUNA

Păstorii care trăiesc vara pe înălțimile Hășmașului Mare sînt martorii — adeseori înspăimîntați — ai unor furtuni năprasnice. Nicăieri, cît cuprind ochii și cît se duce închipuirea între hotarele țării, nu plouă, nu ninge și nu bate vîntul atît, și cu atîta furie, ca pe acest colos de piatră, de care se sparg toți norii Ardealului. Leagănul Oltului este o înfricoșătoare patrie a stihiiilor. Chiar în iulie, poate fi acoperit cu bulgări mari de gheață, căzuți dintr-un cer vînat și crunt. Frigul ce coboară atunci pînă la temelia lui, ofilind florile verii, silește oamenii să-și îmbrace cojoacele, iar în sobe focul arde ca iarna. Prin ferestre, dincolo de pădurile de brad înghețate, culmile se zăresc asemeni unor calote polare, stranii și reci în alba lor strălucire. Ele par lăcașul unei divinități colerice, care, de acolo, neîncetat și-ar descărca toanele asupra pămîntului.

Sînt rare zilele în care colosul stă liniștit, fără să trimită în văi șuvoaie de apă, cețuri groase sau valuri de frig. Cei din cîmpie sînt obișnuiți ca, atunci cînd nu-l zăresc sclipind sub zăpezi orbitoare, să-l știe învăluit în neguri ce nu mai sfîrșesc să se nască una din alta, dîndu-i mereu tîrcoale. Săptămîni întregi, piscurile lui, nu mai aparțin acestei lumi: ascunse oricăror priviri dispar într-o zonă nepămînteană, pînă la care nici închi-

puirea n-ar putea răzbate. Oare ce se va fi punînd la cale acolo sus, dincolo de perdeaua de nepătruns a norilor?

Păstorii care își duc viața pe un atît de aspru tărîm sînt prinși, ca într-o nebunie a firii, chiar în inima acelor evenimente. Ele se pregătesc îndelung, vestindu-se prin tot felul de semne; dar pot izbucni și pe neașteptate. Și tot așa se pot sfîrși.

Nu rareori, în miezul unei zile de vară, un abur ușor începe să plutească prin hăuri. Nu poartă în el furtuna, ci e duhul muntelui care se ridică din genuni, ca fumul din insula pustie, să o cheme. Cînd îl văd tîrîndu-se spre creste, leneș și deșirat, ca un balaur molatic, oamenii nu mai pierd o singură clipă și pornesc să strîngă vitele, la adăpost de prăpăd.

Dar acesta nu se dezlănțuie numai decît. Mai întîi, un vînt subțire prinde să bată prin brădet, dîndu-i fiorul primejdiei. Un timp, tot ceea ce e frunză sau creangă freamătă neliniștit, dezvăluindu-și presimțirile și teama. Apoi, intensitatea vîntului sporește, și, deodată, întreaga pădure devine o colivie dementă, un adevărat balamuc, în care milioane de bufnițe țipă cuprinse de spaima morții. Astfel, se vestește ceea ce va să vină. Încă o clipă, și nici acest vaier nu mai înseamnă nimic, față de urgia care începe. Mase de aer, deplasîndu-se cu o viteză ce le dă densitate de ziduri, se prăbușesc asupra muntelui, încercînd să-l disloce. Acum, e prăpădul.

Pe buza unei prăpăstii, un brad începe să se clatine, pînă ce îl atinge pe cel din stînga, apoi pe cel din dreapta, ca și cum și-ar lua rămas bun de la frații cu care a copilărit, și, cu un salt tragic, se aruncă în vid. Alții, duși de nebunia generală, țîșnesc pe urma lui spre destinații

necunoscute și fatale. Au să fie găsiți într-un târziu, cine știe pe unde, prăbușiți cu fruntea în țărână și sfișiați de răni, ca ostașii căzuți în bătălie.

O singură furtună, ce a bîntuit mai de mult acest munte devastat de violente cutremure de aer, i-a smuls de pe coaste, purtîndu-i în prăpăstii, cincizeci de mii de brazi. Ei se zăresc și acum, ca o puzderie de oase subțiri, învălmășite haotic și putrezind pe funduri pierdute de văi.

De uraganele ce se abat asupra lor, chiar cele mai semețe piscuri se simt amenințate. Oarbe, brutale, masele de aer le lovesc în plin, încercînd să le smulgă din loc. Dar piscurile, îndîrjite, se împotrivesc. În fața stihiei, pornesc și ele să o înfrunte, cu zeci de muchii tăioase, ciocnindu-se năpraznic. Și urlînd. Mugetul lor de fiare geologice, cînd simt că vîntul încearcă să le arunce în prăpastie, răspîndește pe întregul podiș o nemărginită groază. Infernul nu poate cunoaște asemenea urlete, ale unor dinozauri de piatră, înspăimîntați. În felul acesta, clipă de clipă, crește neagra măreție a furtunii.

La marginea de nord a platoului, se înalță o creastă de calcar, ca o hîrcă de cal albită de vreme, și chiar astfel i se spune: Muntele Calului. Asupra acestui ciudat craniu se îndreaptă toată nebunia vijeliei. Ea îl izbește bezmetic, năpustindu-i-se între dinți, făcîndu-i să țiue sinistru, dar fără să poată smulge vreunul. Orbitale căpățînii, goale și albe, privesc cu nepăsare minerală atacul tempestei, care, nici arcadele lor neizbutind să le clintească, alunecă pe deasupra și cade, urlîndu-și neputința, în gol.

Rafalele următoare, parcă presimțind că dincolo nu le așteaptă decît neantul, se năpustesc cu și mai multă

înverșunare, încercînd să o nimicească, într-o dezlănțuire care atinge paroxismul. Dar îndărătnica tîgvă rămîne neclintită, și, în bătaia dementă a vîntului, dinții ei rînjiți scot un șuier ascuțit, plin de o drăcească batjocură.

Acum, deasupra podișului plutește o lumină tulbure, de fund de ocean în adîncimile căruia moluște uriașe se tîrăsc pe nisip. E o lumină de sfîrșit de lume, în care flota norilor se arată în larg: greoaie, neagră, amenințătoare. Învăluind piscurile, ea își descarcă asupra lor toate gurile de foc. Spaima care urmează dilată ochiul firii. Arzînd, o secundă, granitul, trăsnetele alunecă în abis, lăsînd în urmă ecoul a mii de catapetesme năruite.

Enormi și înfuriați, cuirasate trăgînd cu toate tunurile, balauri improșcînd cu groaznice veninuri electrice, norii asaltează muntele. Dîrz, neînduplecat, zburlit, el rezistă cu întreaga-i ființă de cremene. Într-o rapidă alternanță, de întunecimi de iad și lumini orbitoare, trăsnetele curg pe stînci, înverșunîndu-se să le ciuruiască. Armăsari de foc, herghelii apocaliptice, galopează din creastă în creastă, scăpărîndu-și fantasticele potcoave. De neîndurat, cerul și pămîntul se înfruntă, dovedindu-și fiecare năprăsnicia.

Un timp, ce nu poate fi măsurat în nici un fel, se aude numai năucitoarea canonadă. Mereu carpă colosale zidării, mereu nevăzute catapetesme se prăbușesc în genuni. Totuși, în cele din urmă, bubuiturile încep să scadă, pînă ce se sting cu totul, iar deasupra mult încercatului podiș se așterne o liniște mirată și prevestitoare. Presimțit, așteptat, un nou act se pregătește, în care prind să cadă, grei ca de plumb, cei dinții stropi ai ploii.

Ei lovesc, cu o tărie egală, piatra arsă de fulgere, caden-
tindu-și mînia: — Pînă cînd, piscuri neclintite, veți abuza
de răbdarea noastră? Cît vom mai îndura trufia voastră
fără margini? Nu vedeți că zadarnică vă este îndărăt-
nicia?... Fiind cei care au trăit, pe bolta cerului, toate
întîmplările din istoria tuturor timpurilor, discursul
lor nu poate trezi, nimănui, uimirea.

O lungă clipă, el răsună, marțial, pe culmi. Apoi,
adevărata ploaie începe, fiind oricui, prin nemaipome-
nita-i înverșunare, prilej de a crede într-un apropiat
încerc al pămîntului. O nepătrunsă perdea lichidă se lasă
asupra munților, acoperindu-i sub grelele ei falduri.
Aerul prin care trecea lumina zilei și mai zburau păsări
a încetat aproape să existe. Apa i-a luat locul, moleculă
cu moleculă, și un singur gest nu poate fi îndrăznit în
acest univers ce nu mai păstrează nici una dintre legile-i
de pînă acum. Totul e numai apă, o pînă nesfîrșită, o
cotropitoare cascadă. Iar în locul trăsnetelor, un vuiet
infernă se dezlănțuie. De jur împrejur, de sus pînă jos:
torente.

O puzderie de vipere fluide aleargă printre stînci,
mușcîndu-le isteric și zdrobindu-și gura în muchiile de
cremene. Șuierînd de durere, se adună într-un jgheab
mai larg și atacă din nou, cu puteri înzecite. Dar iarăși
își sfărîmă dinții, și vaierul lor urcă în văzduh, înveninat,
amarnic. Fiece povîrniș e năpădit, ca în delir, de îndîr-
jitele jivine. Mereu țîșnesc, din toate părțile și în toate
părțile, turbînd de furie. Iar peste zvîrcolirea lor, din adîn-
cimi, urcă un uruit greoi, de pietre de moară, pornite să ma-
cine temeliiile lumii: puhoaiile de pe fundul marilor văi.

Însă cel mai mult, și mai halucinant, se aud prăpăs-
tiile. Acoperite de întunericul greu, de funduri marine,

cu care s-a dezlănțuit stihia, nu pot fi nici întrezărite,
dar toată puterea lor de a înspăimînta a devenit sonoră.
Așa cum se vedeau, acum se aud: înfricoșător. Înfricoșe-
tor se aud. În abisurile de piatră, torente se zdrobesc,
cu groaznice mugete, ca la venirea zilei de apoi într-o
furibundă colcăială de balauri.

Pe întreg podișul, densa pînă de apă ce cade din
văzduh, încîndu-l, n-a conținut o clipă. Cuprinși de
teama unui nou potop, păstorii privesc și ascultă. Sub
haotica revărsare, coliba în care sînt înghesuiți pare
barca unor naufragiați, o biată coajă de nucă, rătăcind
în voia valurilor pe un ocean bîntuit de taifun.

Dar, ca și cum zeitatea acestor înălțimi ar voi să
arate tot ceea ce îi stă în putință, cerul se înseninează
pe neașteptate și într-un timp neînchipuit de scurt. Astfel,
aceeași zi, care atît de mult păruse că va fi a unui catas-
trofal sfîrșit, se încoronează cu un feeric apus de soare.
Unul dintre acele apusuri care prefac Hășmașul Mare,
pentru privirile uimite ale Ardealului, într-o cetate cu-
prinsă de flăcări, într-un inimaginabil diamant.

Mîngîiați de razele asfințitului, munții strălucesc
ca în odăjdii de sărbătoare. Departe, pe talazurile liniș-
tite, Ceahlăul plutește cu toate catargele și punțile vop-
site din nou. Leoarcă de ploaie, pădurile exultă fericite.
Cît cuprind ochii, nu e decît legănarea lor verde, triumful
total al celui de-al doilea regn. Iar în această uriașă
bucurie, firea pare că respiră înțîia oară. Într-atît, tot
ceea ce se întîmplă după marea furtună e ca un nou în-
ceput de viață și de lume.

Ieșind din colibă să-și caute vitele, păstorii zăresc
cîte un brad tînăr, purtat de torente, cu creștetul încă

spre cer. Clătinându-se ca un catarg, el pare a prevesti, puhoaielor care-l tirăsc la vale, îndepărtata lor țintă. Pentru că, din clipa aceasta chiar, apele se și întorc — ca la un sîn imens — spre mare. Rînd pe rînd, spumegînde, năvalnice, clocotitoare, sau line și mistuite de nostalgie, vor înainta pe fața pămîntului, asemeni unor șerpi mînați de dor și duși de speranță. Dar, pînă să-și împlinească visul, topindu-se în mereu tălăzuita albăstrime, vor avea de străbătut multe meleaguri, trecînd pe sub privirile — și prin sufletul — multor oameni.

Trei rîuri, fiecare cu alt chip și destin, se nasc din noianul ceresc revărsat asupra Hășmașului Mare.

Bicazul — a cărui scurtă viață îi dă totuși prilejul unei victorii cu care nu multe rîuri se pot mîndri — coboară, pe coasta răsăriteană, pînă la Lacul Roșu. Iar după ce întîrzie acolo un timp, ca într-un templu scufundat, cu mii de ascunzișuri și taine, pornește mai departe, dăltuind colosalele-i chei. Prin ele, își deschide un drum unic, spre șesurile domoale ale Moldovei.

De pe colinele acoperite cu păduri, Mureșul se îndreaptă spre apus, trăgînd un brîu de verdeață și melancolie dintr-o zare într-alta a Ardealului. Undele lui oglindesc sate, orașe și cetăți în care s-au țesut o mie de ani de aspră istorie.

Iar Oltul, menit celei mai zbuciumate vieți și celei mai mari glorii, adună și duce spre miazăzi torențele care s-au zbatut chiar în inima muntelui, acolo unde prăpăstiile ating nebănuite adîncimi, iar piscurile o sălbatică măreție.

Astfel, de pe aceste providențiale culmi, leagăn de ape și legende, coboară asupra cîmpiei cele trei rîuri —

tinere, limpezi, cutezătoare. Dar, pentru a le aduce pe lume, și pentru ca niciodată, cît va fi lumea, să nu le sece izvorul, doar el — Hășmașul Mare — știe cît de neînteruptă trebuie să-i fie veghea, și cît de înversunate bătăliile. Ridicat, ca o cetate de strajă, pe pămîntul Ardealului, aține calea corăbiilor care alunecă pe cer, și, în înfruntări dramatice, le obligă să-și lase acolo neprețuita încărcătură. Apoi, întorcîndu-se asupra lui însuși, își numără brazi doborîți de furtună sau nimiciți de trăsnet. Însă nu i-a jertfit în zadar: din norii ce s-ar fi dus cine știe unde, el a smuls, încă o dată, elementul primordial care însuflețește țara.

În cele din urmă, ostent de atîta luptă, eroicul munte se scufundă, cu toate crestele-i rănite, într-o profundă pace minerală.

NOAPTEA MARILOR EVOCĂRI

Singurii martori ai felului în care Oltul ia ființă, sub o fantastică broderie de fulgere, sînt patru oameni. Păstorii din Voșlobeni, suind pe Hășmașul Mare cu ciurda lor de vite, își petrec vara între elementele dezlănțuite ale naturii, cu totul pierduți de restul lumii. În aventura pe care o trăiesc, pot fi asemuiți cu acei navigatori ce pornesc să străbată, într-o barcă, toată pustietatea oceanului. Dar ei sînt și mai pierduți, și mai neînsemnați, așa cum, de pretutindeni, îi asaltează enorme valuri de piatră.

Pe crestele ce par că dau în clocot, mereu învăluite în neguri sau bîntuite de furtuni, cei patru urmăresc cum soarele trece dintr-o zodie în alta, cu gîndul la ceasul cînd ziua va sta în cumpănă cu noaptea. Atunci, vor fi lăsat în urmă întreaga vară, și, de sub cerul în care nu mai bubuie tunetul, vor putea să coboare iarăși la casele lor, în cîmpie.

Pentru o atît de lungă călătorie prin cețuri și ploii, mai strînsă și mai fragilă decît o barcă este coliba pe care și-au întocmit-o din coji de copac, înțepenite cu bolovani. Dacă dinăuntru ei nu s-ar înălța fumul, ar fi tot atît de greu de descoperit ca și acele vietăți ce, pentru a-și proteja viața, iau culoarea frunzișului în care trăiesc.

Două pietre mai mari, cu muchiile drepte, alcătuiesc cea mai de seamă zestre a ei: vatra. Pe o mică poliță sau prin unghere se văd împrăștiate lucrurile aduse din sat. Din tot ceea ce poate cuprinde ochiul, peste tălăzuirea culmilor, singure ele reamintesc o civilizație rămasă la hotarele acestui spațiu imens. Sînt mai puține și mai disparate decît într-o insulă, în urma unui naufragiu: un cojoc vechi, o căciulă, o țoală roasă, o frînghie de doi metri, o pălărie neagră mototolită, o ladă cu un clopot, o haină groasă ruptă, o sticlă de bere goală, un tuci mare, un tuci mic, o sticlă cu oțet, un fluier înnegrit de fum, o căldare de zinc, o traistă cu mălai, o traistă cu sare, un castron de tablă, o oală de pămînt, un hîrdău de lemn, o strachină, trei linguri de metal, patru cutii de chibrituri goale. . . ciudat și sărac amestec de obiecte, care îngăduie totuși păstorilor să-și ducă viața de naufragiați, trecînd prin furtunile verii, pînă ce, într-un tîrziu, își va arăta pînzele corabia galbenă a toamnei.

Seara, precedată de hămăitul cîinilor și de dangătul metalic al talăngilor, turma se întoarce de la păscut. La o margine a pădurii, unde dorm în fiecare noapte, vacile își frîng genunchii, lăsîndu-se una lingă alta pe pămînt. Nimic nu le deosebește, în felul cum își țin capul și trupul, de străbunele lor sculptate în piatră pe malurile Nilului. Asemeni unor statui, se scufundă, rumegînd liniștit, în întunericul care le acoperă ca o apă.

Între timp, paznicii lor au aprins focul în vatră, strîngîndu-se în jurul flăcărilor vii și roșiatice. Dar, foarte curînd, coliba se umple de atîta fum, încît abia își pot termina strachina cu lapte. Cei tineri, lăsînd lingura din mînă, se reped din cînd în cînd afară, să-și mai răcorească ochii sub roua stelelor.

Din această colibă plină de fum, hornul — cu darul lui de a despărți focul în două, păstrînd sub acoperişuri numai căldura — apare ca o născocire epocală, demnă să boteze un ev. Dar, pe Hăşmaşul Mare, domneşte un ev mai de demult.

După ce şi-au potolit foamea şi au azvîrlit ciînilor cojile de mămăligă, iar pe jarul din vatră au pus un butuc care începe să fumege încet, păstorii se pregătesc să se culce. Ei se ghemuiesc pe două scurte laviţe, neocupînd, în toată vastitatea ce-i înconjoară, nici jumătate din spaţiul de care ar fi avut nevoie. Cum dorm cu genunchii la gură, par prunci în pîntecul mumelor, astfel că şirul de icoane al acestui imens evocator noapţi începe — tulburător şi dureros biologic — cu femeile care i-au zămislit şi purtat în pîntec, ţărăncile necunoscute din cîmpie. Ele au murit poate de mult, şi singuri în imensitatea universului, fiii lor dorm legănaţi de munţi.

Ciîinii ce fac de veghe, deasupra culmilor, par fiinţe menite să stea, în astfel de nopţi, faţă în faţă cu nemărginirea şi veşnicia. Mîndri, calmi, nemişcaţi, pe cît pot fi ghiciţi în întuneric, ei sînt, în pustietatea podişului, tot atîţia sfîncşi vii, încărcăţi de enigma lor şi a lumii. Ca şi pe cei care îi păzesc, au în urmă mii de generaţii, şi vin din cea mai mare adîncime a timpului, fiind ultima za a unui lanţ pornit neînchipuit de departe, şi care, după ce ei nu vor mai fi, se va duce neînchipuit mai departe. Faţă de ceea ce va fi atunci, ei, cei de acum, vor rămîne tare în urmă, iar aceste înălţimi ce străpung norii vor părea funduri uitate de mare.

Solidari cu oamenii şi cu munţii, ciîinii fac de pază peste ţara întreagă, iar straja lor pare împotriva morţii

şi a neantului. Cum veghează, tăcuţi şi gravi, alături de somnul păstorilor şi de focul care pîlpîie în vatră, ei adaugă încă o pagină la povestea singurătăţii omului pe pămînt. Din necunoscutele depărtări ale trecutului, cei dintîi strămoşi ai acestor păstori au pornit spre timpul de faţă în tovărăşia unui foc şi a unui cîine. Aşa prind din nou fiinţă, în noaptea înfiorată de uriaşul foşnet al mileniilor. Aşa prind din nou fiinţă, pe fiecare creastă de munte şi de veac, cum au pornit cîndva, în clipa unui simplu şi copleşitor început: un om, un foc, un cîine. Trei au pornit, străbătînd împreună imensitatea vremii şi a lumii. Acum, după o nemăsurat de lungă călătorie, se găsesc pe Hăşmaşul Mare, cum au pornit atunci şi au tot venit, pe culmi şi pe sub stele, trei, cei de la întemeierea solemnă a tovărăşiei: un om, un foc, un cîine. Oamenii dorm, focul se stinge tîrîş, ciîinii stau de veghe. Nimic n-ar putea fi atît de simplu, şi plin de insondabilul mister al vieţii.

Străbătînd aerul rece al înălţimilor, cîte o talangă sună, cînd şi cînd. Ea pare a spune, abia şoptit, că locul din care îşi trimite chemarea nu e nici el lipsit de taină. La marginea pădurii, pe o arcuire mai dulce, căreia păstorii îi spun — în graiul baladei — *picior*, vitele trăiesc, pierdute în arhipelagul de piscuri, tulburătoarea aventură a somnului. Nevăzute, dorm cu botul în stînci, suflînd prelung şi cald în piatra rece, pînă ce plămîinii lor devin, pe nesimţite, plămîinii munţilor. A cui ar putea fi respiraţia ce se aude venind — calmă, profundă — din neatinse adîncimi ale pămîntului şi ale vremii? Numai munţii pot să respire atît de solemn.

Singur, în necuprinsul nopții, Hășmașul Mare respiră. El soarbe tot ceea ce găsește în jur: freamătul și răcoarea pădurilor, mireasma lor de rășină, sclipirea îndepărtată a stelelor, în timp ce, din străfundurile lui, cite un veac întreg urcă și se revarsă peste culmi, învăluind oameni și brazi în suflul de cremene al eternității.

În vreme ce dangătul rar al talăngilor dă parcă de veste că, în această nesfârșită întoarcere a veacurilor, s-a încheiat un mileniu, sub cerul argintat de o puzderie de astre, începe să urce murmurul Oltului.

Acum, furtuna care abia s-a potolit se rînduiește, în ordinea naturii, ca alăturile unei orchestre, la a căror bruscă întrerupere, mai limpede se aude flautul. În felul acesta pornește cîntecul Oltului: un susur cristalin și viu, copilăros și naiv. Iar de la căderea nopții, farmecul lui a crescut, cum se întîmplă, în întuneric, cu toate chipurile firii întreșesute de vreun mister.

În acest spațiu, în care masele de piatră par să zdrobească totul, izvorul se dovedește atît de firav, încît nici o mirare n-ar fi dacă viața i s-ar stinge după o clipă. De mirare este, dimpotrivă, temeritatea cu care, în fața unor piscuri trufașe, el își afirmă existența. În noaptea pătrunsă de uimire, Oltul își începe povestea, demnă să fie ascultată, într-o totală reculegere, de munți, de oameni, de întregul univers.

Eternității munților, el îi poate opune o altă eternitate: a apei care țîșnește din stîncă și care, în alcătuirea ei, este mai veche decît toți munții la un loc. Sub șoapta izvorului, sute și mii de veacuri stau îngrămădite, unul sub altul, tot mai adînc, pînă în noaptea și prenoaptea vremurilor. Pe acest așternut de ere, apa curge deasupra

trecutului său, ca pe o rocă gigantică, al cărei cel mai afund strat atinge clipa cînd pămîntul s-a rupt din soare.

Atunci, ea a început să existe, și, de atunci, în fiecare moleculă și în enorma-i totalitate, a rămas aceeași. Firul subțire al Oltului vine de-a dreptul din uriașele mase lichide care au acoperit planeta, pe cînd continentele erau încă departe de a se naște. De atunci, în riuri, în fluvii, în mări, apa a rămas aceeași: elementară, unică.

Aceste simple și absolute adevăruri răzbat prin glasul izvorului, pe care munții îl ascultă îngîndurați, aproape cu smerenie. Cu ei, povestea — uluitoarea poveste — coboară în zone adînci, dar cu firava șuviță de apă ce abia se aude șoptind, atinge temeliile primordiale, dincolo de care nu mai poate înainta, fiindcă simburile de foc al plamei începe să-și facă simțită dogoarea.

Din acel punct, fantastic îndepărtat, așa țîșnește asupra pămîntului, improșcîndu-l cu înverșunare, pulsînd — explodînd — de germenii. Astfel, viața, întreaga viață a putut să înceapă.

De dincolo de crestele Ceahlăului, o lună rotundă și galbenă se înalță deasupra oceanului de brazi. Dar, pe măsură ce privirile i se umplu de vastul spectacol al firii, ea se schimbă la față, pînă ce, pe bolta de o desăvîrșită puritate, nu mai alunecă decît o albă efigie.

Acum, din cerul deschis ca o fereastră a infinitului, curge un eteric șuvoi de beteală. Sub vraja lui, pădurile se desprind din rădăcini și pornesc, ca un cortegiu de nuntă, spre tărîmul unei neîngrădite feerii. Curînd, chiar cei mai grei munți le urmează. Și deodată, în cea mai lăuntrică urzeală a ei, lumea se dezvăluie țesută din razele lunii.

Tot ceea ce se vede sau se presimte, piscuri plutind în depărtare, văi pline de o ceață albăstrie, fluvii ce se duc spre mare, mările îmbrățișînd pămîntul, și însuși pămîntul rostogolindu-se în spațiu, totul pare un vis. Un mare vis.

IZVORUL

A doua zi, soarele răsărind, cele dintîi raze ale lui cad pe Muntele Calului, fără să poată risipi totuși, nici atunci, nici mai târziu, fantomele care-l populează. Ciudatul craniu de piatră, după cum se vede, a fost pe vremuri acoperit în întregime cu brazi. Smulși din rădăcină pînă la unul, de furtunile ce bîntuie Hășmașul Mare, zac acum la pămînt, putreziți sau pietrificați, dînd naștere unei terifiante priveliști. Nu e aici decît un cimitir de brazi, dar pare, din prima clipă, un cimitir de monștri, cu tot ceea ce poate avea el obsesiv și halucinant.

La lumina limpede a zilei, cînd pînă și în obișnuitele sălașe ale spaimei — cetăți în ruină, mori părăsite, clopotnițe pustii — arătările nefirești se topesc și pier fără urmă, pe această căpățîină de calcar imaginile menite să înspăimînte abia încep să se deslușească. În plină biruință a dimineții, nălucile de pe Muntele Calului, departe de a se risipi ca fumul, capătă, dimpotrivă, un tot mai puternic contur. Nici chiar priviți de la cîțiva pași, arborii căzuți nu încetează să pară rămășițele unor groaznice dihănii, iar efortul închipuirii este de a-i dezveșmînta de fantastic, de a-i întoarce între hotarele realității. Dar orice străduință se dovedește zadarnică: fantasmеle nu se destramă, ci, chiar sub razele soarelui,

rămân stăpîne absolute pe tigva de cal cu care Hășmașul Mare își încheie, aproape de cer, ultima și cea mai dramatică înălțime.

Acest straniu osuar — imens rînjat al morții — se înfățișează ochilor, în haotica-i totalitate, sau în cele mai mici amănunte, ca unul dintre acele podișuri pe care, în negura erelor, spețe întregi de vertebrate au pierit în cataclisme planetare, putrezind apoi laolaltă. Dar scheletele lor, nezdrobite sub lespedea vremii, stau mărturie despre cît vor fi fost de mari și de rapace. Se pot vedea aici — după cum și-au pierdut sau și-au păstrat crengile, după cum furtuna le-a frînt sau le-a smuls din pămînt cu rădăcini cu tot, după cum au fost spălate de ploii și lustruite de vînturi — trunchiuri ai-domă unor giganti miriapozi, gata să pornească pe sutele lor de picioare. Altele, mai scurte, dar avînd o spinare de sulite zburlete, descind în linie dreaptă din dinozauri. Multe, căroră nu le-a rămas nici o cracă, iar uneori nici coaja, par șerpi cenușii, cuprinși de un somn greu, din adîncul căruia nu uită să deschidă asupra lumii — dacă și-au păstrat întreagă fantastica împletitură a rădăcinilor — guri lacome de balauri. Iar dacă, în cădere, au tras afară stîncă pe care creșteau, ținînd-o încheștată, ca într-o minuțioasă plasă de fălci, nesățioșii șerpi au aerul că vor să înghită, într-un efort disperat, o pradă de zece ori mai mare decît ei. Cînd, de aceeași lăcomie, sînt mînați miriapozi, devin cum nu se poate mai înspăimîntători: proptiți pe puzderia lor de picioare, par gata să devore un bou întreg, pietrificat de groază.

Așa arată halucinantul craniu bătut de grindini și dogorît de soare: îngropat sub oasele a mii de monștri,

pe care sfîrșitul i-ar fi surprins în plină desfășurare a rapacității lor. Și acum parcă mai foiesc, tîrîndu-se pe pămînt, amenințînd, cu maxilare fioroase, victimele paralizate de spaimă.

Cînd vîntul prinde să bată pe culmi, toate aceste schelete, ale unei zoologii colosale și dispărute, izbucnesc într-o lugubră lamentație. Din cele mai depărtate milenii vine plînsul lor, ca o mărturie despre zădărnicia oricărei alcătuirii a vieții. Dar și mai jalnică, și mai obsedantă, este culoarea cu care tulbură lumina zilei: culoarea fără nume, a oaselor de mort, îndelung spălate de ploaie. Lăcuste, de aceeași ștearsă și obsedantă culoare, țîșnesc de la o rămășiță de stegozaur la alta, într-un delir al curiozității, ca și cum ar vrea să dezgroape, cu capul lor de casma arheologică, taina unui înfricoșător trecut. Posomorînd un întreg vîrf de munte, contrastînd dureros cu verdele pădurilor, tristul amestec de gălbui și cenușiu întronează, în cuprinsul unui spațiu nemărginit, totala dezolare a morții: tăcerea, pustiul, pietrificarea.

Și totuși, de aici, de sub această uriașă mască a morții, izvorăște — ca o negare a ei — Oltul! În piscul singuratic de care se sparg marile furtuni ale Ardealului, sub înspăimîntătorul haos de putregaiuri, pătrund cele mai adînci rădăcini ale riului, pe care nici o vijelie nu le va smulge vreodată. Acolo, filtrîndu-se prin aspre circumvoluțiuni de calcar, se ivesc primii stropi hotărîți să se confrunte cu lumea. Cum neclintitul craniu stă cu fața spre apus, privind îngîndurat cîmpia, Oltul pare un fruct al milenarei lui meditații.

După ce a străbătut un întreg labirint, după ce a trecut din retortă în retortă, minuțios, cu multe și parcă

intenționate întârzieri, așa țîșnește la lumina zilei, ca un gând original, ca un verb bine rostit, limpede ca rațiunea însăși. De aceea, asemenea marilor idei, în lunga-i călătorie neîncetat va prefăce lumea și o va îmbogăți.

Ca o idee îndrăzneță pornește Oltul, avînd în față un drum ce nu va fi lipsit de amăgiri și primejdii. Dar, cutezător și credincios sie însuși, le va lăsa pe rînd în urmă, trecînd mai departe, în alte orizonturi, iar în acest timp, pe malurile lui viața va lua tot mai felurite și uimitoare forme. Așa a fost, dintotdeauna, drumul marilor idei și al marilor ape: pe țărmul lor, neamul omenesc s-a strîns în cetăți ce și-au socotit vîrsta cu veacul, sau, lăsîndu-se purtat de ele, a plutit spre alte tărîmuri, care, numai datorită lor, au putut fi descoperite.

Pentru oricine stă, aici, față în față cu Oltul, și îi ascultă murmurul, și cugetă asupra destinului ce i-a fost dat, tulburător e că providențiala-i forță de a aduna oamenii și a le însufleți așezările — întreg fluviul de viață pe care el îl poartă în lungul pămîntului — se iscă sub o singuratică tîmplă de piatră. Piscurile munților, ca și unele minți omenești ce duc pînă departe numele neamului lor, pot avea această virtute. Dintre atîtea vîrfuri semețe, dar a căror semeție încetează îndată ce pier din raza privirilor, dintre atîtea prăpăstii, mîndre de abisul lor, doar ciudata frunte de calcar, care zămislește Oltul în adîncurile ei, va duce mai departe numele Hășmașului Mare și îi va face gloria.

Un brad foarte bătrîn, în a cărui scoarță îngroșată de ani zeci de ochi picură lacrimi de rășină, își așterne umbra peste locul în care Oltul vede lumina zilei. Solemn

sihastru vegetal, el priveghează leagănul unui rîu menit să facă parte din marea poveste a țării.

Un alt brad, tînăr, cioplit de păstori ca un bucium, a fost proptit cu un capăt în peretele care ascunde miracolul. În lungul lui, pe unde ar fi urmat să vină cîntecul, vine Oltul.

O șuviță de apă, numai limpezime și puritate, ce nu-și conținește repede curgere și susurul, mereu egală cu sine, orice ar fi să se întîmple în jur — acesta e Oltul, în clipa cînd vine pe lume. Între hotarele unei clocotitoare priveliști, în care încap atîtea piscuri și oceanica tălăzuire a culmilor, el aduce o prospețime de rouă. O rouă, pe care nimic nu o poate ofili. Chiar amiaza și arșița ei nu au vreo putere în acest loc fermecat, unde murmurul izvorului statornicește o singură oră: aceea, suavă, a zorilor. Acolo unde se naște Oltul, e pururi dimineată.

De cîte ori vor să-și potolească setea, cînd pornesc cu turma sau cînd se întorc de pe întinderea podișului, păstorii pun gura la capătul bradului, ca și cum ar vrea să cînte din bucium, și sorb Oltul timp de o clipă.

A porni de aici, de pe crestele unde poate fi băut dintr-o sorbitură. A porni și a coborî pe firul lui! A coborî mereu, a coborî întruna, pînă acolo unde, de o mie de ori mai mare, va deveni rîul slăvit de un întreg popor.

A-l însoți în această aventură, clipă de clipă, undă cu undă, surprinzînd secretul prodigioasei lui creșteri!

A vedea cum pe cele două maluri, ce aici abia se înfiripă, se vor ivi sate, orașe, mulțimi de oameni.

A urmări pas cu pas — lăsînd în urmă munți și cîmpii, aproape toată țara —, cum se împlinește generosul-i destin.

Și a ajunge cîndva acolo, departe, la miazăzi, unde va spori cu ființa lui ființa marelui fluviu.

Acestei călătorii, ce se vestește drept una dintre cele mai fecunde cu putință, de la un capăt la altul al unei nobile existențe, acestei călătorii ce ar putea prilejui o vastă și gravă cuprindere a lumii, o piedică neașteptată i se opune, din prima clipă: despărțirea, cum nu se poate mai grea, de tărîmul de pe care urmează să înceapă.

Unde, oare, lumea ar mai putea fi atît de grandioasă ca pe aceste culmi pe care nimic nu pune stavilă privirilor, oricît ar voi să se ducă, iar ele se duc, pînă ce ating infinitul? Ce alte orizonturi s-ar putea asemui cu oceanul de piatră, pe întinderea căruia plutește Ceahlăul, nepotolitul ocean ale cărui valuri dau universului o legănare mai largă, o rezonanță mai profundă?

A părăsi această nesfîrșită tălăzuire de munți, atît de apropiată de cer și, în același timp, de temeliile sonore ale pămîntului, pare cu neputință. Întregu-i tumult ține în loc ființa în ochii căreia s-a oglindit, trăgînd-o înapoi, nelăsînd-o să se desprindă decît anevoie și dureros, și invadînd-o numaidecît cu simțămîntul unei ireparabile pierderi.

Fiindcă, odată cu atîtea semețe și pure piscuri, ceea ce se pierde aici este imaginea însăși a măreției.

Supunîndu-se totuși destinului său, în care e înscrisă o altă măreție, în necurmată desfășurare, Oltul se smulge din leagănu-i de granit, începînd să coboare — și în același timp să urce — cele dintîi trepte ale vieții.

OLTUL COBOARĂ ASUPRA LUMII

Atunci cînd termină de coborît podișul și pătrunde în pădure, Oltul este de două ori mai mare decît în clipa în care a pornit, și va continua să crească și printre brazi, fără să fie sporit de vreun afluent. S-ar părea că prin simplul fapt al depărtării de izvor, prin constanta curgere în spațiu, el se adaugă sieși, așa cum timpul își adaugă clipele, veacurile.

Adevărul este că, după ce s-a ivit la lumina zilei și a început să alerge pe stînci, firul de apă nu pierde o singură clipă legătura cu o infinitate de zăcăminte lichide, care, pe căi secrete, mereu îl vor îmbogăți, tot astfel cum ființa omenească, oricît de evoluată, nu se rupe de neștiutele ei zăcăminte ancestrale, mereu primind din ele energii de nebănuit și impulsii enorme. În țesătura lăuntrică a muntelui care l-a smuls din cer, sub multele lui culmi și piscuri, Oltul găsește, oricînd, un fantastic rezervor de elanuri și substanță vitală.

Mii de galerii se împletesc în piatră, ca un inimaginabil labirint de nervuri, ducîndu-și vîrfurile de ac pînă sub cele mai înalte creste, în depozitele, nu mai mari decît o unghie, de sub coaja stîncilor, pentru a lăsa să se scurgă în abia născutul rîu, picătură cu picătură, toată seva și toată puterea Hășmașului Mare. Oltul pare, astfel, un arbore cu rădăcinile ramificate sub scoarța

unui vast și haotic teritoriu, încît, dacă ar putea fi smuls, ca un brad de furtună, ar trage după el imensa horă de creste, prăpăstii și piscuri în care a văzut lumina zilei. Prin acest fabulos rădăciniș, ca într-un uimitor pom al vieții, trimite muntele hrana în rîul pe care l-a zămislit.

Dealtfel, de pe aceste culmi, unde minții omenești mereu i se propun neașteptate și tulburătoare legături între chipurile firii, copaci și rîuri apar ca două înfățișări deosebite, ale aceleiași porniri a apei, de a se preface în nori. Atunci cînd nu se îndreaptă, ca spre vaste aeroporturi, către întinderea mărilor, brăzdînd continentele cu fluvii mărețe, ea își alege un drum nevăzut, care e al celui dintîi miracol. Astfel, într-un univers mineral a apărut încă un regn, acoperind pămîntul cu luxurianța lumii vegetale, cu forma, culoarea și miresmele ei, amețitoare. În esență, însă, arborii sînt fluvii verticale prin care, pe căi mai lente, de o neîntrecută varietate și fantezie, apa căzută din cer se reîntoarce în cer. Iar fluviile — uriași arbori curgători.

Gîndit de acea frunte albă de calcar, de care se sparg marile furtuni ale Ardealului, întrupat din totalitatea Hășmașului Mare, fruct al unui spațiu grandios și mediativ, Oltul se îndreaptă spre lume cu limpezimea unei idei, cu forța unui copac tumultuos și fecund.

Tremurată, fără contururi precise, o potecă își începe viața odată cu primele pulsații ale Oltului. Ca o umbră, mereu îl va întovărăși, mereu — asemeni lui — schimbîndu-se. Va coborî în văi, devenind drumeag pentru carele de munte. Va ieși, șosea largă, în cîmpie, legînd miazănoaptea de miazăzi și răsăritul de apus. Și va trece prin Carpați, ca o cale triumfală între cetatea ferecată a

Ardealului și deschisele zări dunărene. Timidei cărări, ce abia se înfiripă, și a cărei realitate stă doar în culoarea mai gălbuie a ierbii, îi este hărăzit, ca și Oltului, un destin nedespărțit de istoria acestor pămînturi.

Țăranii din Voșlobeni scriu cea dintîi pagină din povestea acestui drum, menit — și el — să facă parte din marea poveste a țării. Urcînd pe vîrfurile Hășmașului Mare, adeseori pentru a aprinde tragice ruguri, ei dau ființă potecii, stropind-o cu sudoarea încruntatei lor frunți. Mai grav, de nimeni nu putea fi zămislită. Sînt apăsăți — grei de faptele unei vieți aspre — pașii cu care acești bărbați pecetluiesc fața muntelui. Sînt pașii care i-au purtat, în vremea unui dispărut imperiu, pe cîmpurile de bătălie ale Europei, ducîndu-i, de pe nemărginitele șesuri din răsărit, pînă în Alpii acoperiți de zăpezi: peregrinări continentale, de neuitat, ale cîtorva generații de urgisiți țărani ardeleni. Acum, strivind firele ierbii, scot la iveală culoarea pămîntului, duritatea lui minerală, ca o îndărătnică afirmare a trecerii lor prin lume.

Poteca este, poate, prima mărturie despre ceea ce avea să însemne omul în univers, și, în foarte îndepărtate vremi, va fi fost plină de înțelesuri copleșitoare. Odată cu ea, înceta rătăcirea și haosul, pentru a începe o nouă eră, a certitudinii. De la peșteră la rîu, și de la rîu la peșteră, o generație sfîrși prin a toci iarba, iar cele următoare au moștenit șuvița bătătorită și au păstrat-o, ca pe un tezaur lăsat de strămoși. Și astăzi, în adîncul pădurilor în care domnia celor mai vechi timpuri n-a fost tulburată, nimic nu are însemnătatea acestei sfori de țărîină, singura în stare să alunge din inimi neliniștea și spaima rătăcirii.

Pentru cei dintîi oameni, puși dintr-o dată față în față cu imensitatea și enigma spațiului, poteca va fi fost mai

importantă decît toporul sau arcul de vînătoare. Ca o liană nesfîrșită lega o zare de alta, îngăduindu-le să se țină unii de alții, să nu se prăbușească în necunoscut, ca într-o prăpastie fără fund.

În vremi mai mult decît uitate, o potecă va fi însemnat o civilizație. O civilizație pentru a cărei dobîndire nenumărate rînduri de bărbați și femei, cărora nimeni nu le mai știe neamul, n-au conținut să-și roadă tălpile de neatinse și aspre tărîmuri. Mileniu după mileniu, eră după eră, triburi și seminții s-au perindat în lungul și latul pămîntului, călăuzite de soare și de stele, pînă ce au izbutit să-l tocească puțin, încrustîndu-l cu meridianele îndrăzelii și îndîrjirii lor. În felul acesta a încetat, sub pașii înșingerați ai strămoșilor, haosul începutului.

Pe sub ramurile a două șiruri de brazi, căpățîna de piatră din care a izvorît Oltul se mai zărește o dată. Ultima dată. Apoi, dispare pentru totdeauna, și, din acea clipă, într-o parte și alta încep să se ridice pereți tot mai înalți și plini de amenințare. Iar izvorul, pornit să se preschimbe în rîu, pe un drum din ce în ce mai primejdios, spre adîncimi de nebănuir, coboară.

Panta domoală a podișului abia a rămas în urmă, cînd în viața Oltului se și ivesc — pline de zbucium și de o patetică frumusețe — cascadele. Căzînd, apa flutură ca o perdea în bătaia vîntului. La picioarele stîncii, o bulboană o poartă de cîteva ori în sus și în jos, fierbînd-o ca într-un cazan. În cele din urmă, o repede din nou la vale, amețită. Dar, înainte de a se dezmetici, o nouă stîncă se ivește, de pe muchea căreia cade iarăși în gol.

Zece, douăzeci, cincizeci, o sută de stînci, și, de pe fiecare, Oltul cade, cade mereu, fără sfîrșit. E o succesiune

neîntreruptă de prăbușiri, în stare să taie chiar cea mai puternică respirație, o fugă nebună spre un imaginar punct zero. Între pereții unor genuni singuratice, într-un copleșitor univers de granit, o undă fragilă cade mereu, ca în delir.

Dar, nici delirînd — aruncîndu-se în prăpăstii și zdrobindu-se — Oltul nu încetează să crească. Orice s-ar întîmpla, el e de fiecare dată mai mare, mai puternic, mai mult.

Acum șuvoiul lui este un trunchi care întrece chiar pe cei mai vînjoși copaci. Un trunchi lichid, țîșnind înainte, nepotolit, frenetic, dezlănțuit. Și, cu fiecare clipă, mai mare, mai puternic, mai mult.

Curînd, de o parte și de alta apar, sporindu-l cu și mai multă repeziciune, cei dinții afluenți. Prin văi laterale, coboară șuvițe subțiri, sau uneori adevărate torente, năvalnice, grăbite, abia așteptînd să-și topească ființa în altă ființă. Sînt zeci de asemenea văi, cărora Oltul le strînge întregul rod de ape. Multora, singurul rod. Furtuni le-au smuls, mai de mult, brazii de pe coaste, lăsîndu-le dureroase și stranii în cumplita lor pustiire.

Din aceste triste paragini, în care albesc scheletele pădurilor de odinioară, vîrfurile Hășmașului Mare se zăresc necrezut de sus, aproape în cer. Timp de cîteva clipe, Oltul trece ca pe sub o ploaie de fulgere. Așa își descarcă tăria, asupra lui, steurile albe și roșii care, acolo, în neclintirea văzduhului, alcătuiesc cele mai semețe piscuri.

Și iar apar codri stufoși, în adîncimea cărora umbra și liniștea devin fundamentale. Dar nici în solemna lor pace, zbuciumul Oltului nu contenește. El cade întruna, tot mai jos, ca o prăbușire în vis, fără sfîrșit. Nici chiar

închipuirea nu poate urmări, fără să se mai odihnească o clipă, această uluitoare cădere, tot mai jos, tot mai în adânc, spre acel fantastic punct zero, de neajuns.

Astfel coboară Oltul, azvîrlindu-se dintr-o cascadă în alta, tălăzuindu-se odată cu muntele între cer și pămînt. Neîncetată tălăzuire, care, pînă la urmă, o reamintește pe aceea, enormă, a oceanelor. Atunci, parcă în dorul naufragiilor pe care le-au provocat cîndva, apele dezlănțuiesc aici, într-un spațiu de piatră vertical, întreaga violență a dramelor marine. Corăbii n-au cum să scufunde, dar, cînd se stîrnește stihia, toată pădurea trosnește și-și clatină brazii, ca o singură, uriașă corabie. Iar Oltul — fișie de ocean zbătîndu-se între pereții muntelui — se năpustește asupra ei, cu oarbă cruzime.

Trecut e timpul cînd, orice s-ar fi petrecut în jur, suavul izvor rămînea limpede și egal cu sine. Acum, furtunile dau prilej apei să-și dezvăluie o altă față, nimicitoare. Ca o aripă neagră, ploaia filfiie peste culmi, iar în văi falnicii copaci cad unul după altul, doborîți de torentul dezlănțuit.

De aici înainte, începe o albie haotică, o cumplită învîlmășeală de pietre și arbori smulși din rădăcină, o colosală scară, frîntă parcă de un cutremur. Pentru orice ochi, pare cu totul de necrezut că acest prăpăd a fost săvîrșit, în clipe de mînie, de firul de apă ce abia se zărește printre ciclopicii bolovani. Acum, asemeni acelor bărbați impulsivi și creatori, cu viața mereu bîntuită de furtuni, ce se pierd în faptele pe care le-au săvîrșit, Oltul se pierde în albia pe care a dăltuit-o în munte, sfîșiindu-l cu violență și crudă fantezie.

Jupuiți de coajă, amestecați cu stîncile, catarge ale unei flote nimicite, imagine a unui adevărat dezastru, brazii prăbușiți stau mărturie despre ceea ce se petrece în aceste hăuri atunci cînd Oltul își reamintește tumultuoasa-i origine oceanică. Din depărtare, de pe culmile din jur, pare că o gheară nemiloasă a sfîșiat fața muntelui, de sus pînă jos, lăsînd în urmă o rană adîncă, de nevindecăt.

Prin minerala plagă coboară Oltul, nemaifînd decît un neînsemnat pîriu, pierdut într-un fluviu de piatră, cotropitor. Brazi sfîrtecați, stînci rostogolite, și ape ce se rostogolesc de pe ele, se duc împreună, fără să se poată bănui vreun sfîrșit al uluitoarei prăbușiri.

Uneori, cînd văile se lărgesc, Oltul lucește în bătaia soarelui, undeva, foarte jos, parcă în fundul ultim al lumii. Dar din locul acela, o altă vale se deschide, mai depărtată încă, și Oltul lucește iarăși în adîncimea ei.

Vreme îndelungată, coboară el aceste amețitoare trepte, pe cînd, în urmă, crestele de pe care a pornit urcă tot mai sus, pînă ce par că s-au rupt cu totul de pămînt. Coaste jefuite de furtuni, calcinate de o orbitoare lumină, sau acoperite de păduri în care domnește o umbră profundă, se succed în drumul lui, ca ziua și noaptea în curgerea fără sfîrșit a vremii.

În cele din urmă, Oltul ajunge totuși pe fundul ultimei văi, la picioarele colosului de pe ai cărui umeri a coborît. Scăpat de ritmul cumplit al prăbușirii, el curge, în sfîrșit, pe o fișie de pămînt neted, care îi îngăduie să respire în voie, vestindu-i cîmpia.

Cîteva sălcii — neașteptate siluete lirice în austeritatea cetinii — îl întîmpină ceremonios, închinîndu-i-se în numele întregului lor norod, peste care, nu după mult

timp, își va începe domnia. Romantica solie a dat dovadă de un instinct neînșelător: din întregimea muntelui, a ales singurul colț unde nu putea fi primejduită. Și astfel, pe când, mai sus, apele masacrează brazii fără milă, aici, sălciile își fac din luciul lor oglindă.

Totuși, la sfîrșitul veacului trecut, năvălind mai năprasnic decît oricînd, Oltul a pustiit chiar și această neamenințată palmă de pămînt, ștergînd de pe fața ei fierăstrăul lui Wagner.

În acea vreme, un neamț, urcînd din cîmpie, instalase aici un gater, încrezîndu-se prea mult în instinctul sălciilor. Femeia și copilul lui au plătit cu viața această greșeală.

Locul unde Oltul ajunge la poalele muntelui, și unde conștiința i s-a încărcat cu primele vieți omenesti, poartă de atunci, cu o altă rezonanță decît toate ce i se vor ivi în drum, numele de Wagner.

II

OLTUL SE ÎNDREAPTĂ SPRE MIAZĂZI SAU TREAPTA VEGETALĂ A EXISTENȚEI LUI

PE FUNDUL MARILOR VĂI

Cînd ajunge la poalele muntelui, Oltul întîlnește prima locuință omenească: în verdele fără sfîrșit al pădurii, surprinzătoare pată albă, casa unui pădurar, cu pereți de zid și văruiță. Ferestrele ei cată tot timpul spre temerarul călător, dar, mai ales, pline de uimire și parcă de spaimă, spre culmile de pe care el a coborît.

Acolo, sus, ceva huruie cînd și cînd, îngrozitor: Morile dracului. În ele, muntele își macină singur, în ceasuri de mînie, stîncile de calcar, lăsînd să curgă în genuni o ploaie de bolovani.

Din valea aceasta, aflată sub cele mai înalte creste, Hășmașul Mare urcă de-a dreptul spre zenit, masă de piatră enormă și zdrobitoare. Piscurile-i trufașe, mohorîte și reci, par turnurile unei cetăți din povești, în care un neam de giganți, poate ciclopi, stă la pîndă: capetele lor demente se zăresc uneori prin spărturile norilor. Oricui privește într-acolo, îi vine greu să creadă că Oltul a putut părăsi acea înfricoșătoare temniță, fără să fie întors din drum și închis sub lacăte grele de uriași care îl aveau în pază. Ceea ce ei veghează cu atîta strășnicie e hotarul dintre două lumi. Toate cît sînt dincolo de el: ciudatul craniu de piatră, atît de singuraticul podiș, oceanica tălăzuire a munților, par ale unui alt tărîm decît cel pămîntean. Abia a părăsit Oltul locurile copilăriei, și ele au și intrat în legendă.

Pentru oamenii de prin sate, veniți cu lungi șiruri de care pînă la casa pădurarului, izvorul rîului în care își privesc fața și își adapă caii aparține — ca și fulgerele — cerului.

Alcătuită de pereții abrupti ai Hășmașului Mare și de colinele ce-l întovărășesc statornic, valea care se deschide în fața Oltului îl îndreaptă — chiar de la început — spre miazăzi, ducîndu-l pînă în locuri unde cu greu și-ar mai putea găsi fratele.

În timp ce, cu toată greutatea lor, munții îl împing din urmă, făcîndu-l să țîșnească mereu înainte, spre destinul pe care și l-a ales, adună Oltul apa, tot mai multa apă — tot mai multa îndrăzneală și tot mai marele orgoliu — ce-i va îngădui să-și îplinească acest destin. Dintr-o parte și alta, la scurte intervale, vin spre el pîraie liniștite, sau clocotitoare torente. Oricît de scurtă le-ar fi viața, fiecare poartă un nume, dar Oltul, cu numele-i mult mai puternic, le va șterge pe toate, pentru ca doar al său să răzbată dincolo de zare. Tot ceea ce se petrece în această lungă vale, mai mult chiar decît amețitoarea coborîre de pe culmi, pare a nu avea alt țel decît vertiginoasa lui creștere. Întrg Hășmașul Mare, cu multele-i creste și prăpăstii, se dovedește o pîlnie uriașă, a cărei gură, căscată spre cer, un singur strop de apă nu lasă să-i scape. Iar stropii, fie că au căzut pe creste, fie în prăpăstii, dacă nu redevin numaidecît nori, dacă vor să întîrzie un timp pe pămînt, nu au altă cale decît să pornească, singuri sau uniți cu alții, spre Olt. Din clipa în care au nimerit aici, lui îi aparțin, ca unui cezar al cărui chip l-ar purta în efigie. Leagănul unui rîu e o dinastie, căreia numai erele geologice îi pot curma domnia.

Cu fiecare clipă, cu fiecă undă, izvorul de odinioară își uită copilăria și se preschimbă în altă ființă — numai voință și forță — pentru ca, atunci cînd va ieși în cîmpie, la apriga bătălie dintre ape, să fie ferit de primejdia care, la începutul vieții, le pîndește pe toate: de a rămîne simpli afluenți, fără glorie, ai celei biruitoare. Falnicul munte, căruia îi datorează viața, veghează ca Oltul să devină, încă din vremea tinereții, un rîu cu care nimeni n-ar îndrăzni să se măsoare.

Numai păstrăvii se încumetă să-l înfrunte. Dar ei par mai degrabă fulgere, brusce descărcări electrice, înfiorînd fața undelor. Cînd Oltul, chiar, li se pare prea domol, cotesc pe vreunul dintre afluenții lui, drept în sus. Aceasta e pornirea cu care se nasc și mor, nepotolită, frenetică, mistuitoare: să urce încă o treaptă, și încă una, tot mai sus, ca și cum ar fi ursiți să nu-și poată potoli setea de înălțime decît în puritatea de cristal a izvorului.

Nu s-a pomenit cataractă prin care păstrăvii să nu țîșnească, pînă pe stîncă de pe care torentul cade vijelios. Escaladînd-o, printr-un salt ce surprinde și apa și piatra, ei stau un timp locului, strîngînd pesemne în felul acesta o nouă rezervă de energie, pe care o cheltuiesc într-o secundă, în țîșnitura următoare. Așa suie incredibili pești, prin umbra unor păduri bătrîne, sau prin ruina celor devastate, pînă cînd ajung vecini cu piscurile și cu cerul. Acolo rămîn ei peste noapte, lipiți de stînci, tot atît de enigmatici și părtași la misterul universului, ca și constelațiile care se rotesc peste culmi, în infinite depărtări.

În zorii zilei, dezmeticiți de tăria stelelor, păstrăvii fulgeră din nouă prin unda limpede și rece a Oltului.

Ea e atât de limpede și rece, mai rece decât aerul pădurii și mai limpede decât lumina zilei, încât s-ar putea să fie chiar elixirul tinereții fără bătrânețe. Stăruie în preajma apelor de munte, în văile pe care le străbat, ca și la izvorul lor, o dimineată necurmată, o dimineată care oprește timpul în loc. Nimic nu e în stare să zvînte roua acestei dimineți, a cărei suavitate înviorează chipul bătrîn al lumii. Și astfel, munții trimit asupra pămîntului încă un miracol.

Ceea ce ar putea fi tinerețea fără bătrânețe, oricine simte, pe malurile candidе ale Oltului. Un aer rece, înviorător, dar care nu e frig, fiind față de frigul fizic în alt orizont — tot astfel cum sînt, față de vorbirea obișnuită, cuvintele poeziei —, un aer pur, de nimeni respirat, învăluie oamenii și brazii în vraja tinereții eterne. Poate că de aici, din acest rar privilegiu, din fiorul și permanența lui, vine legătura indestructibilă și patetică a celor de la munte cu spațiul lor tălăzuit și neputința de a-și închipui viața în altfel de zări.

Limpezi, cum nimic nu poate fi mai limpede, apele scot din sipetele de granit ale munților, în care, dintotdeauna, imaginația noroadelor a zăvorît fabuloase tezaure, adierea fără preț a tinereții veșnice. Dar pentru a dobîndi această virtute, ele au avut să facă o călătorie mai lungă decât în orice basm.

Căzînd din cer, clătinate pînă în ultima moleculă de fulgerele ce au trecut prin ele, picăturile de apă care nu sînt menite vieții zgomotoase a torentelor, ci unei călătorii mai lente și cu roade mai tîrzii, pătrund în nebănuite labirinturi, pornind pe căi aspre și lungi, pe căile de gresie ce duc la suprema însușire a limpezimii.

Departe de bucuriile imediate, de clocotul puhoaielor ce aleargă pe stînci, ele se strecoară printre muchii de lespezi și de ere, spre depozitele de veșnicie ale pămîntului.

În această înceată și minuțioasă călătorie, străbătînd secrete spații subterane, ajungînd prin porii pietrei în însăși inima ei, unde sînt concentrate vîrstele planetei, și unde nimic altceva n-a putut ajunge vreodată, picăturile de apă se filtrează îndelung, mai îndelung ca ideile celor mai mari înțelepți. Astfel își leapădă și ultimele impurități, atingînd cel mai înalt grad al clarității. Atît de rece și limpede devine apa, mai rece decât aerul pădurii, mai limpede decât lumina zilei, încît, atunci cînd țîșnește din stîncă, pare că ar aduce, dintr-un misterios tărîm — trecînd-o în respirația și sîngele tuturor —, eterna tinerețe.

Ea nu-i chiar elixirul tinereții fără bătrânețe, dar, cînd o sorb, oamenii sînt cuprinși totuși de acest simțămînt. Ea nu-i chiar elixirul vieții veșnice, dar, cînd o beau din izvoarele munților, ei simt cum le spală oasele de tristețe, de bătrînețe și de moarte. Și atunci iarăși o beau, cu o sete nouă, cu o bucurie curată și nestăvilită, cum nimic altceva nu mai e băut pe lume.

Aducînd la lumina zilei acest necrezut miracol, Oltul alunecă în lungul Hășmașului Mare. Dar nu numai el, ci însăși valea, cu tot ce cuprinde, și celelalte văi, ce de pretutindeni vin către ea, par că ar aluneca spre aceeași țintă, într-un uriaș șuvoi de piatră, de brazi și de ape. Linii de forță, vizibile și adînci, brăzdează pămîntul și îl animă, dîndu-i o singură mișcare generală, ca și cum Oltul ar trage totul după el. Atît de absolută e fuga a ceea ce se vede, încît devine primejdios să fie mai îndelung contemplată: chiar picăturile singelui ar vrea să

o urmeze, pornind laolaltă cu brazii și stîncile, în același torent al materiei, plin de zbucium și grandios.

Deasupra nestăvilitei alunecări, mult mai sus de cele mai îndrăznețe piscuri, un vultur se rotește în aer. Cu mișcări largi și calme, el domină tumultul de dedesubt, cuprinzînd — într-o singură rotire — și prăpăstii și culmi. Aproape fără să dea din aripi, purtat de forțe ale văzduhului numai de el știute, plutește din zorii zilei, înscriind în azur mari și negrăbite cercuri. Oprit o clipă, s-ar crede că așteaptă să se întîmple ceva; apoi, făcînd o voltă, începe să planeze din nou, ca și cînd ar avea misiunea să urmărească, foarte de sus și într-o largă rotire, ireversibila curgere a lumii.

În această vale, atît de spectaculos însuflețită, impulsurile din adîncime, ca și fiorii de la suprafața priveliștii, se dovedesc imaginea celor spuse de filosoful antic. Aici, în adevăr, pîrînd a fi universului marele sens, toate curg. Văi, păduri, stînci roșiatice sau cenușii, piscuri de calcar și negre prăpăstii, fiecare în parte și toate la un loc, curg. De oriunde s-ar afla, spre aceeași unică țintă, curg. Toate curg.

Iar Oltul le-o ia tuturor înainte, ca o avangardă a acestor enorme formațiuni geologice, trimisă să vadă ce se ascunde dincolo de zare: neantul sau eternitatea.

Umilă, în fața sălbaticelor creste de sub care coboară Valea Fagului, o cruce singuratică apare pe malul Oltului, pe jumătate îngropată în pămînt. Din numele săpat în piatra cenușie, n-au mai rămas decît urmele de litere, tot astfel cum, cu un veac în urmă, din omul în a cărui amintire a fost înălțată n-a mai rămas decît un pumn de oase calcinate.

Pe atunci, el prefăcea aici în mangal arborii pădurii. Dar, într-o zi, cînd norii vor fi trecut tot atît de domol pe cer, cînd la fel de lin se vor fi clătinat crengile brazilor, a alunecat de pe acoperișul cuptorului în uriașul jăratec. Neputîndu-și înfrînge legea, un rîu tînăr și generos curgea, cu apele-i multe și zadarnice, pe sub privirile omului care ardea de viu.

Astfel află Oltul, chiar din primele zile ale vieții, că lumea spre care a pornit poate fi încercată de întîmplări neașteptate și crude, de acte oarbe ale destinului.

VEȘNICII DE ÎNTUNERIC

Pe cînd Oltul se îndreaptă cu întregu-i tumult de ape spre miazăzi, asupra lui se deschide o gură coclită de balaur bătrîn și obosit: mina de aramă de la Bălan. Prin ea, răsuflarea pămîntului răbufnește din timp în timp, încărcată de grele secrete geologice. Dar seara, poarta acestui haos subpămîntean pare ușa unei biserici: sfîoși, minerii se ivesc în prag, fiecare cu o lumină în mînă, ca într-o noapte, mereu reînnoită, a Învierii. Afară, ei dau de o adiere de aer mai rece, de cîteva stele și de murmurul Oltului. Restul e acoperit de mari tăceri și întunecimi.

În această lume, dominată de contururile tainice ale munților, treizeci și șase de oameni se pun în mișcare, lăsînd să li se vadă, ca într-o radiografie, inimile de carbid, treizeci și șase de lumini pîlpîitoare. Trecînd apa, pe punți înguste de lemn, ei se îndreaptă, clătînîndu-și felinarele, spre casele unde totul îi așteaptă.

Odată cu venirea serii, nevestele minerilor au aprins focul în vatră. Peste flăcările vii se leagănă oala cu laptele abia muls, iar femeile, desfăcîndu-și cămașa, își scot sînul sub lumina lămpii de gaz, alăptînd pe ultimul născut, în timp ce copiii ceilalți pîndesc străchinile de pe masă, din care nici un abur nu se înalță încă. Pisici slabe se freacă de picioarele lor, lăsînd să le scape cîte un mieunat subțire, ca o întrebare timidă, iar cîinele apare în

prag, inspectînd încăperea și asigurîndu-se că ospățul nu a început.

În sfîrșit, pe drum, o piatră răsună sub izbitura cunoscută a bocancului, și cîinele latră scurt, prietenește și supus. Atunci, în toată gospodăria, ceva se schimbă deodată, ca în ritmul unei mori cînd i se toarnă în coș grîul. O vibrație gravă urcă din fiecare pîrticică a acestui mic univers domestic, și între ele se instaurează un nou echilibru: după ce e lipsit din zori și pînă în amurg, bărbatul femeii, tatăl copiilor, stăpînul casei, al ogrăzii și al cîinelui, s-a întors. Ființe și lucruri care, peste zi, simțiseră slăbind legăturile dintre ele sînt iarăși puternic unite prin prezența bărbatului, nucleul vital în jurul căruia gravitează gospodăria. Rostind Bună seara, el trece pragul casei, se descoperă și se așează. În acea clipă, laptele curge în străchini, mămăliga aburește pe masă, și, sub privirile icoanei din perete, bărbatul, femeia, copiii și făpturile aciuete pe lîngă ei se ospătează.

Așa se ivește, pe malul Oltului, prima așezare omenească și, ca totul în cuprinsul acestor munți, pare din cel mai îndepărtat ev. Un foc arzînd în vatră, o femeie înconjurată de copii, pregătînd mîncarea bărbatului care, odată cu căderea nopții, se întoarce acasă.

E aici un cătun de mineri, aproape zdrobit de silueta unuia dintre cele mai îndrăznețe piscuri ale Hășmașului Mare. Casele, din birne negre de lemn, lasă să se înalțe dintre ele — albă ca în vis — turla bisericii de zid, cea dintîi din cîte Oltul va întîlni în drumul său. La marginea cătunului, chiar lîngă peretele masiv al muntelui, cimitirul pare o mică livadă. Față în față cu rîndurile de cruci, mina își deschide gura, veche de o sută de ani. Aceasta e vîrsta labirintului subpămîntean, din care

cei treizeci și șase de bărbați se întorc în fiecare seară, și faptul acesta cel mai des îi pomenesc, cu obosită mândrie.

Ei spun: — Mina noastră e veche de o sută de ani. Iar fața lor este atît de solemn împietrită, încît și ei par de o sută de ani, statui ale lor înșiși și ale strămoșilor care, cu un secol în urmă, au început să sfredelească în întunecimea pămîntului.

Acestor statui, dacă li s-ar căuta un soclu, nici un altul nu ar fi mai potrivit ca urma mult istovitoarelor lor trude: mormanul de pietriș de la vechea gură a minei. Acolo, în valea adîncă, se înalță o piramidă alcătuită din tot ceea ce, timp de o sută de ani, a fost scos din măruntăiele muntelui și azvîrlit ca nefolositor. Stînci sfărîmate de explozia dinamitei, tot felul de bolovani rotunzi sau colțuroși, șuvoaie întregi de lut negru ca păcura curg din vîrfurile piramidei spre bazele ei, în atîtea locuri plesnite. Fiecare dintre aceste milioane de pietre, atît de haotic amestecate, a fost cîndva, într-una din clipele ultimului veac, izbînda unui om care, numai după multă caznă, a izbutit să o smulgă din imemorialul ei culcuș. Acum, se învîlmășesc laolaltă, în aceeași uriașă movilă, straturi de vieți omenești și straturi de piatră, stînd mărturie despre munca a patru generații și confirmînd, cu o copleșitoare evidență, ceea ce minerii, cînd se întorc la lumină, cel mai des obișnuiesc să spună: — Mina noastră e veche de o sută de ani.

O altă mărturie poate fi văzută la una dintre răspîntiile satului: pe o cruce masivă de lemn, care își desface brațele în unghiurile ascuțite ale văii, e pironit un Crist de aramă, coclit de vreme, cu coastele străpunse de

suliță și cu cununa de spini pe frunte. Minerii l-au turnat din rodul muncii lor, dînd metalului dobîndit cu atîta chin, suprema înfățișare a suferinței.

Trupurile minerilor, necrucificate, dar strivite de patru generații sub apăsarea unui munte întreg, par ale unor pitici. În mină, merg încovoiați tot timpul și prin noroi. Acesta începe chiar din pragul ei, ca o mlaștină. Cleios, li se suie — neagră iederă subpămînteană — de pe picioare pe tot trupul, acoperindu-i în cele din urmă cu totul, pătruzîndu-le în urechi și în părul sprîncenelor. Doar lumina ochilor le rămîne curată, fără a avea însă de văzut mare lucru, fiindcă lumea de mult a încetat să mai aibă forme sau culori, reducîndu-se la fugare siluete, înghițite și ele de întunericul compact și fără margini.

Felinarele cu carbid abia sparg bezna în dreptul piciorului, iar oamenii înaintează anevoie, prin pasta viscoasă, în galeria ce nu se mai termină. Un kilometru de noroi și întuneric: o veșnicie. Încă un kilometru de noroi și întuneric: încă o veșnicie. Și sînt șase kilometri de noroi și întuneric. Uriașul morman de pietriș de afară, tot ceea ce se vede la gura minei, de aici a fost scos, dînd naștere acestei nesfîrșite galerii spre inima pămîntului.

Tot înaintînd prin noroi și întuneric, minerii ajung, în sfîrșit, la zăcămintul de aramă. După ce-și trag sufletul o clipă, se apucă de lucru, cu îndîrjire și tăcut, și cu o undă de disperare, asemeni unor conspiratori. Ei conspiră, dealtfel, împotriva enormelor tronuri pe care e așezată împărăția munților, dinamitîndu-le și prefăcîndu-le în țandări. Dar numai așa a putut fi extras metalul

de culoarea flăcării, din care s-au turnat, pentru un veac de bătălii și revoluții, atâtea trîmbițe și clopote de biserici.

A fost mai mult pe vremuri, însă, într-o sută de ani de istorie, zăcămintele au sărăcit și oamenii îl caută, străduindu-se amarnic. Din belșug, aici, e apa, și nu-i de mirare într-un ținut a cărui faimă rămîne totuși aceea de a fi dat viață Oltului.

În ferecatele adîncimi, toate zăvoarele au fost spulberate, dezvăluind taina izvorîrii apei din piatră: pe aspii pereți, stropii lucesc ca pe o frunte omenească, în ceasuri de trudă sau de spaimă.

Pe lîngă linia vagonetelor, în tot lungul galeriei, își strecoară ființa un nou afluent al Oltului — Pîrîul Băii —, cu matricea mereu sfărîmată de dinamită. Seara, cînd se întorc din nou spre lume, prin cele șase veșnicii de întuneric, minerii au timp să mediteze asupra drumului pe care îl fac împreună. Apa, după cum și-au putut da seama, vine foarte de departe: din măruntaiele secrete ale muntelui, de sub culmile lui de calcar, și mai de departe, din norii fantastici ai Ardealului. Și mult mai de departe: de pe întinderea oceanului. Dar ei, oamenii, trecînd printr-un neînchipuit șir de prefaceri, de specii care au apărut și dispărut, n-au pornit tot din apa oceanului? Așa că acum fac încă o dată, prin țării de cremene și întuneric, drumul pe care l-au mai făcut cîndva, în milioane de ani.

Cerul sub care ajung, în cele din urmă, e smălțuit de stele. La sclipirea lor, infinitul cu întregul lui mister abia mai poate fi îndurat. Totul, acum, se duce, dintr-o dată, neînchipuit de departe. Față de acele pierdute roiuri de lumini, oceanul pare că-i la cîțiva pași. Acolo abia, în aceea pulbere argintie ce trece dintr-o parte

în alta a firmamentului, plutesc luminile necunoscute, în fața cărora mintea poate să se înfioare.

Pe pămînt, prin micile ferestre ale cătunului, se zăresc pîlpîiri mai apropiate și calde. Clătinîndu-și felinarele, minerii se îndreaptă spre casă. Cum merg cu pas rar, copleșiți sub povara universului, în gînd le apare sînul femeii care îi așteaptă, și atunci un început de surîs le luminează chipul.

CÎNTECUL OLTULUI ÎN TIMP CE STRĂBATE LUMEA

De pe culmile Hășmașului Mare și pînă în cîmpia îndepărtată, de dincolo de munți, unde i se sfîrșește viața, drumul Oltului pe fața pămîntului este un cîntec niciodată întrerupt, un cîntec imens, al cărui ecou crește, se amplifică și se revarsă peste maluri, odată cu sporul neconținut al undelor.

La început, o subțire chemare de flaut înfioară brazii de pe cele mai înalte creste. Apoi, în timp ce Oltul străbate podișul, pregătindu-se să-l părăsească, un corn se împletește cu ea, făcînd-o mai gravă. Bubuituri surde, de tobe, răzbat din adîncuri, precipitîndu-și ritmul, cînd apa pornește să cadă, din treaptă în treaptă, de pe stînci. Cu fiecare clipă, cîntecul crește, cu fiecare dintre afluenții de pe celelalte văi încă un corn sau un flaut i se adaugă, dîndu-i tot mai multă amploare, dar și tobele se înmulțesc, încît, atunci cînd începe șirul cascadelor, singure se aud. Ele tac totuși la picioarele muntelui, spre a lăsa să urce în aer numai chemările trompetelor — vibrante, sonore, luminoase — vestind sosirea tînărului rîu în lume.

Nu tot timpul, însă, de aci înainte, Oltul își va cînta, atît de puternic, biruința. O vreme vine, cînd abia se mai aude, șoptind ceva și amuțind numaidecît, pradă îndoielii. Albia plină de stînci s-a sfîrșit și o alta îi ia

locul, în lungul căreia cîntecul lui se schimbă cu totul. Nu mai e o proclamație adresată întregii firi, ci o întrebare, mereu repetată, sub cerul tăcut. Mai grav e acum glasul ce urcă din unde, șovăitor uneori, sau umbrit de melancolie.

Dar alți munți se ivesc în zare, și, prin fluxul nenumăratelor, începe să răzbată iarăși tunetul tobelor. Pe cînd se prăbușește în noile cataracte, Oltul își înalță cîntul dintr-o mulțime de alămuri, ce se întrec să-i dea viața și strălucirea unui imn triumfal.

Cînd din nou ajunge în șes, alămuri și tobe se sting, rămînînd doar cîteva viori, mai trist să se întrebe, care e totuși rostul unei atît de lungi călătorii și care va fi ținta spre care îl poartă. O orgă răspunde, cîndva, cu o cascadă de note solemne.

Pe măsură ce va străbate munți și cîmpii, pătrunzîndu-se de întreg misterul lumii, Oltul va rosti un cîntec tot mai vast și atotcuprinzător. Fiindcă glasul, în nici o împrejurare, nu i se stinge, alăturile cu care își clama doar bucuria tinereții li se vor adăuga tot mai multe violoncele și harfe, putînd să împărtășească noianuri de gînduri și sentimente. În cele din urmă, din învolburarea undelor — ca într-o supremă simfonie — izbucnesc voci omenești.

Astfel, poporul de pe malurile lui își contopește în cîntecul Oltului cîntecul vieții sale.

Acum, cîmpia e aproape, însă înainte de a ieși în largul ei, Oltul trăiește una dintre cele mai crude încercări ale tinereții sale: masacrarea brazilor. Dar, aici, masacrul nu mai e fapta torentelor pe care singur le dezlănțuia, spre a-și dovedi puterea, ci are la origini

o voință străină: ca la poarta unui cimitir, după o zi de revoltă și represiune, șiruri lungi de care sosesc cu trunchiuri de brad la poarta funestă a gaterului.

Acolo unde cîmpia e gata să ia locul Hășmașului Mare, Oltul întîlnește o astfel de nemiloasă instalație, iar apele lui pun în mișcare implacabilu-i mecanism. La început, ele pornesc pe un jgheab de scînduri, ademenite de netezimea noului drum. Însă foarte curînd se prăbușesc, zdrobindu-se, peste o roată grea de lemn, în timp ce dinăuntrul sinistrului abator răzbat, înghețînd inima oricui le aude, țipetele brazilor.

Afară, sub lumina soarelui, mii de trunchiuri așteaptă să le vină și lor rîndul, asemeni unor soldați care, într-o bătălie dinainte pierdută, se știu sortiți pieirii. Ca și pe cîmpurile de luptă, cu mult înainte ca ochiul să-l poată zări, măcelul se vestește auzului, iar atît e de ajuns pentru ca, de jur împrejur, să se întindă teroarea. Pînă departe, tulburînd pacea muntelui, răzbate scrișnetul circularelor care sfișie brazii în toată lungimea. Uneori, acestea izbucnesc asemeni unor cucuvele isterice, pe cînd joagărele mecanice grohăie ca o haită de mistreți, porniți să ronțăie între măsele întreaga pădure.

Sînt, în cursul zilei, clipe de maximă groază, cînd Oltul ar vrea parcă să-și întoarcă apele din drum. Și căruțașii care sosesc din pădure, aducînd mereu alte trunchiuri, s-ar întoarce, dar nici pentru ei întoarcerea nu mai e cu putință. Ape, mașini, oameni și arbori sînt prinși într-un angrenaj din care nu se mai pot smulge. O forță mai puternică îi mîină pe toți, ca pe zalele unui lanț ce nu și-ar conțeni mișcarea, ducînd totul cu sine: materie și ființe însuflețite.

Porniți pe această cale, nici oameni, nici brazi, nici ape ale Oltului nu se mai pot întoarce. Toți împreună duc lumea mai departe, făcînd-o să înainteze pe uriașele-i temelii, ca un munte întreg pus în mișcare. Țipetele arborilor sfișiați umplu de spaimă firea, dar cîți oameni n-au fost la fel sfișiați, pentru ca istoria unui secol să poată face un pas mai departe? Cîți, asemeni brazilor, n-au așteptat la locul supliciului, scăldați în sudoarea morții?

Acum, acolo unde, unei singure clipe din această înceată înaintare, copacii îi plătesc un atît de tragic tribut, patru inși, tăcuți și sumbri, pătrunși parcă de marea lege pe care o slujesc, se apropie din timp în timp de șirul condamnaților, împingînd înăuntru pe cei cărora le-a venit rîndul. Îndată, mașinării fioroase îi trag, cu gheare de tigru, în dinții lor de oțel, lăsînd să cadă în partea cealaltă teancul de scînduri egale și albe.

Perfect simetrice, standardizate, prefăcute în marfă, nimic în înfățișarea lor nu mai reamintește foșnetul pădurii, și nimeni n-ar putea bănui ceva din forma pe care au avut-o odinioară. În schimb, încep să prevestească profilul construcțiilor viitoare. Aceste netede, lungi, strălucitoare rigle sînt înseși liniile pe care oamenii le vor trage pe fața pămîntului, pentru a-l lua, mai temeinic, în stăpînire. Vor fi garduri, îngăduind gospodăriilor să se închege în sînul naturii. Vor fi hambare pentru strîns recolta, și mori care o vor măcina. Vor fi poduri peste ape, peste apele Oltului chiar, lăsînd să treacă pe dedesupt șuvoaiele care acum învîrtesc roțile necruțătorului lor masacru. Astfel, din această continuă și unanimă suferință se organizează lumea, făcînd, în mersul ei lent, un pas mai departe.

Seara, cei câțiva bărbați care mînuiesc pîrghiile ferocei instalații redau apele din jgheab albiei lor naturale. Acum, cînd țipătul cucuvelelor metalice a amuțit, ca și grohăitul mistreților de oțel, odată cu ceața albăstrie a înseării, asupra fierăstrăului coboară liniștea. Lanțul care pusese în mișcare neînduplecatul mecanism al prefacerii arborilor în scînduri nu se mai aude uruind. Oamenii dorm, iar el pare înțepenit pe fundul văii, pentru multă vreme, cuprins de o enormă oboseală.

Numai un mic dinam zumzăie pînă în zori, ca un bărzăun bolnav de insomnie. El ține aprinse deasupra stivelor — corăbii ancorate în imensitatea nopții — cîteva palide stele artificiale. Adevăratele stele abia se zăresc, rotindu-se în cercuri largi peste culmea munților. Doar aceea a navigatorilor stă nemișcată, toată noaptea și de un număr infinit de nopți, în piscul din care izvorăște Oltul, încît întreaga tinerețe el pare c-ar coborî din nordica ei depărtare și singurătate.

În liniștea de nimeni tulburată a nopții, ape și pietre încep, în alt chip decît pînă acum, să-și confrunte ființa. Pe măsură ce orele trec, tot mai limpede, tot mai stăruitor urcă spre cer simplul și gravul lor dialog.

Au fost, în drumul Oltului, pietre care l-au zdrobit, altele peste care a trecut spumegînd, cîntîndu-și biruința. Dar cele de acum au altă virtute: ele îl îndeamnă să se întrebe, cît e noaptea de lungă, care ar putea fi originea și rostul lumii. Așternute în albia lui — poate ca lespezile vechilor temple, poate ca treptele acelor antice foruri, în care au fost rostite adevăruri ce și azi își mai fac auzit ecoul —, pietrele îl îndeamnă să filosofeze. Pentru că apele știu și pot să filosofeze.

Nimic nu seamănă mai mult cu întrebările neliniștite și vii ale minții omenеști, ca murmurul izvoarelor; iar cu fundamentalele ei afirmații, cursul larg și calm al marilor fluvii.

Cum atîtea s-au oglindit în străvezimea lui, Oltul despre fiecare întreabă. Mereu întreabă: întrebări scurte, grăbite, care vor răspunsul numaidecît, sau altele abia murmurate și însoțite de îndoiala că li s-ar putea răspunde vreodată. Uneori, întreabă tare, deznădăjduit.

Neîntrerupt, multiplu și nuanțat se aude Oltul în necuprinsul nopții. S-ar părea că nici din cea mai iscoditoare minte n-ar putea țîșni, în vreo noapte asemănătoare, mai multe și neașteptate întrebări.

El ar vrea să afle de ce, după lumina zilei, a coborît întunericul, dar, aducîndu-și aminte de existența sa, stăruie să i se lămurească mai întîi misterul acestei neconținute curgeri. Pînă cînd va aluneca astfel, sub palida lumină a stelelor? Și cît e de ciudat însuși faptul că poate pune o asemenea întrebare, undeva, într-un punct al universului, într-una din nopțile lumii.

Și apoi, cine sînt oamenii? Dar nu, cine sînt peștii, sau, mai degrabă, acele blînde făpturi care, adineauri, și-au muiat botul moale și cald în undele lui? Și de ce brazii, căzînd, fac atîta zgomot de vuiște pădurea, pe cînd stelele alunecă pe bolta cerului, într-o uimită tăcere?

Miracole sau enigme, de cînd și-a început călătoria, Oltul mereu a întilnit, iar acum despre toate întreabă. Din adîncimea apelor, pietrele răspund, după lungi și concentrate tăceri. Uneori, răspunsurile lor par că-i potolesc setea de a ști, dar alteori și mai mult o stîrnesc, trezind un val de noi întrebări. Treptat, o vie dispută se angajează între Olt și pietre, ca stări fundamentale ale firii.

În timp ce pădurile și oamenii dorm, în marele somn al pământului, apa și pietrele nu conținesc să-și afirme esența. Unde vorbesc pietrelor despre frumusețea mișcării, căutînd să le ia cu ele, pe cînd pietrele se străduiesc să le convingă de vastitatea pe care o capătă lumea cînd nu e străbătută, ci contemplată. Îndelungă, neobosită, inepuizabilă controversă, pe care Oltul și pietrele din albia lui o poartă sub cerul spuzit de stele.

În cele din urmă, în liniștea atentă a nopții, fiecare își urmează destinul. Vocile, atît de stăruitoare la început, abia se mai aud, apoi se sting cu totul. Iar peste tăcerea Oltului ajuns în cîmpie, lumina zilei se revarsă ca pe fruntea unui gînditor care și-ar potoli zbuciumul minții și ar adormi, odată cu ivirea zorilor.

CÎMPIA

Sub razele soarelui care o inundă dinspre răsărit, în fața Oltului se deschide, largă, cîmpia. Între maluri argiloase, lipsite de brazii ce i-au încîntat întreaga copilărie, el începe să străbată o suprafață orizontală, prin care alunecă aproape nebăgat în seamă. Cîmpia se întinde pînă departe, nepăsătoare față de riul sosit, după atîtea lupte și victorii, la hotarele ei.

Treptat, Oltul pătrunde între zări ce nu mai păstrează nici o asemănare cu acelea pe care le-a părăsit — și îl încearcă o amară deziluzie. O albie de humă, ca începutul unei zile cenușii, i se deschide în față, iar el ia cunoștință de mediocritatea ei, năpădit de tristețe. Această lume, spre care atît de năvalnic a venit, se dovedește lipsită de orice grandoare. Viața lui se aseamănă, astfel, cu a acelor oameni predestinați — întemeietori de religii, descoperitori de tărîmuri necunoscute, zămislitori ai unor opere veșnice — care, după o tinerețe plină de strălucire, intră într-o lungă și umilă ucenicie, ce le va aduce totuși, în cele din urmă, adevărata glorie.

Pe cînd Oltul înaintează, șovăind ca un bolnav, prin cîmpia care parcă intenționat ignoră cît de triumfală i-a fost coborîrea din munți, o nouă încercare îl așteaptă. Desăvîrșita lui limpezime, acea limpezime în

care se presimțea elixirul tinereții fără bătrânețe, începe să se tulbure.

În prima clipă, s-ar mai putea crede că nu e decît o părere: pe fundul albiei, se deslușesc încă toate pietrele, orice culoare ar avea și oricît de mici. Dar claritatea prin care se vedeau, ca printr-o lentilă de cristal, a dispărut. O ceață ușoară, un văl imperceptibil s-a așternut pe unde, făcîndu-le să pară cenușii. E începutul, abia simțit, a ceea ce are să vină.

Spălînd neconținut malurile în lungul cărora alunecă, tot mai puțin limpede, tot mai invadat de nămoluri, Oltul își pierde, fără speranță, vederea. O zi, o noapte, încă o zi, și suprafața apelor va deveni de nepătruns: oblon tras peste o lume despre care nu se va mai ști nici ce cuprinde, nici cît e de adîncă. De acum înainte, oricît de strălucitor ar fi soarele, oricît de luminoasă luna, Oltul nu va mai dezvălui nimic din ființa-i lăuntrică. Dar, în acest timp, glasul lui va deveni tot mai profund și puternic.

A mai fost odată un cîntăreț, cu orbitele goale, cu privirea întoarsă în sine însuși, cel dintîi și cel mai slăvit dintre toți. Asemeni lui, rîul pornit să-și depene povestea va rosti, sub toată bolta cerului, un cîntec în care vor fremăta apele, mulțimile, veacurile, un cîntec nemărginit și nemuritor.

Așa cum, undelor inițiale, munții le-au încredințat limpedea lor meditație, cîmpia prin care curg acum le încredințează un mîl negru, germinativ. Iar Oltul îl poartă spre zările Sudului, ca pe o solie de calmă fertilitate.

Miriade de fire de pămînt călătoresc la vale: în jurul unui nucleu, moleculă de apă înzestrată cu cine știe ce forță de atracție, vârtejuri de humă gravitează și se duc împreună, spre o țintă de nimeni bănuită.

Cîndva, unele vor izbuti să se oprească, și, împotrivindu-se valurilor, vor prinde să zidească, în viltoarea acestora, teritorii nemișcate, ostroave tinere, pămînturi abia născînde.

Față de ogoarele care, cu statornicie, dau, an de an — de mii de ani — încă o recoltă, firele de lut ce se duc în tovărășia apelor au fost menite, pesemne, ca și atîția oameni, nestatorniciei și aventurii. Desprinzîndu-se din vechea și ocrotitoarea vatră, pornesc involburate, nerăbdătoare, puțin deznădăjduite, tot astfel cum, din vechi familii, vlăstare mistuite de neînțelese aspirații își părăsesc căminul, sub privirile uimite și speriate ale celor rămași. Ca despre toți emigranții, într-un tîrziu, și despre hoinarele fire de pămînt sosesc vești fantastice și de necontrolat: s-au pierdut și nu se mai știe nimic despre ele, sau, dimpotrivă, au ajuns undeva, departe, întemeind o lume nouă.

Devenit un rîu domol și tulbure, de șes, dîndu-și seama că tot ceea ce a fost pînă acum a rămas în urmă pentru totdeauna, Oltul își întoarce gîndul, ca la însuși resortul vieții pe care îi este dat să o trăiască, la înălțimea Hășmașului Mare. Fără acea înălțime, apa căzută din nori ar fi rămas o baltă, iar el n-ar mai fi fost.

Elanuri, tumulturi, rătăcirii și biruințe, neîntreruptu-i zbucium, întreaga-i epopee, sînt datorate semețului său părinte, din al cărui cuget a pornit. Aceasta este, în esență, toată viața lui: o apă coborînd prin lume, din

creștetul unui munte. E drept că, pentru aceasta, și-a ales un drum cum puține sînt, plin de primejdii, de frumusețe și măreție.

Ursitoare generoase, culmile Hășmașului Mare dăruiesc Oltului sute de trepte deasupra bătrîneții și a morții. Dar nu va fi în drumul lui împrejurare care să nu le împruțineze, cîteodată pe nesimțite, alteori vertiginos, întotdeauna ireversibil. Ca și clipele vieții, unde nimeni și nimic nu le mai poate întoarce: tot ceea ce s-a pierdut, pierdut e — pentru totdeauna. Stînci de pe care se rostogolesc, prunduri cu ale căror pietre stau de vorbă, șesuri în lungul cărora trec abia șoptind, îngîndurări și chiar tăceri, fiecare reduce din înălțimea inițială, care e însăși durata vieții. Și moartea e mai aproape.

Cînd Oltul ajunge în cîmpie, în urma lui au rămas — în cer, în legendă — aproape două treimi din multe trepte ce i-au fost dăruite. Cu atît a plătit coborîrea fantastică din munți, cascadele și torentele cu care smulgea brazii din rădăcină. Iar el abia și-a început viața. Ca pîndit de o mare primejdie, își potolește fuga, deodată.

Timp îndelungat, va rămîne pe gînduri, descumpănit de prea marea-i risipă. Celor ce-l vor vedea de aci înainte, nu le va veni să creadă că acea apă nemișcată, acoperită de stuf și de nuferi, ar putea fi Oltul, și că, din acele bălți adormite, se va mai smulge vreodată.

Dar treapta finală e încă departe, dincolo de trei șiruri de munți și de multe cîmpii, iar el, revenindu-și din adîncă șovăială a tinereții, va porni să le străbată, și le va străbate pe rînd, lăsînd în urmă nu mai puțin de trei sferturi de țară. Însă, nici de acum înainte, chibzuința nu va intra, în nici un fel, în firea lui. Pe un parcurs

scurt, dar dramatic, se va învolbura căzînd în cascade, cheltuindu-și zilele nebunește; apoi, pe distanțe foarte lungi, cu greu s-ar putea spune dacă mai respiră. Pentru ca, iarăși trezit la o viață plină de pasiune — altminteri cum ar străpunge trei șiruri de munți? —, să pornească năvalnic, fără a mai ține seama de nimic. Traversarea Carpaților, mai ales, va fi pentru el prilej de a risipi aproape tot ceea ce va mai fi păstrat din zestrea primită de la Hășmașul Mare.

Curgînd în torente, căzînd în letargii adînci, cuprins de mari elanuri, și părăsit de ele, Oltul se îndreaptă spre o zare sau alta, trăind înegal și patetic, cu izbucniri frenetice sau obosit de moarte.

Atrași de forța lui, generos cheltuită, cei ce muncesc pămîntul, alcătuiind marea familie a țăranilor, vin să-și întemeieze așezările, pe cele două maluri, ca pe tărîmuri ale făgăduinței. Acolo unde Oltul iese din munți, satele îl așteaptă, îmbulzindu-se ca urșii la gura unui stup din care s-ar prelinge o șuviță de miere. Iar el le traversează, fiindu-le cel mai vital filon, în lungul căruia trăiesc și respiră, odată cu ritmica pulsație a undelor. În orice împrejurare, chiar cînd se închină înainte de masă, bărbați și femei nu încetează să prindă în auz murmurul ce urcă din albia rîului: pe acolo curge viața. O adiere, mereu aceeași și în fiecă clipă alta, îi învăluie în incoruptibila ei prospețime, cunoscută doar așezărilor omenești de la poalele munților, prin care aleargă apele tinere, abia coborîte de pe culmi.

Cînd Oltul ajunge în cîmpie, etse încă destul de năvalnic pentru a mîna roțile morilor, și încă destul de limpede pentru ca femeile să poată înălbi pînza în

valul lui. Fete pregătind cămăși mirilor visați, bătrâne care-și mai fac o ultimă cămașă, de moarte, neveste ce au de îmbrăcat bărbatul și copiii coboară împreună la apa Oltului, însuflețite de un simț al frumuseții moștenit de la lungul lor șir de străbune.

Pînza care le-a cerut atîta trudă e aspră și neagră. Viața lor, de multe ori, e tot atît de aspră și neagră. Gîndul spre nimic nu-și îngăduie să-l trimită, dacă nu-i ceva de neapărată trebuință. Dar acum au o singură mare aspirație: să dea țesăturii lucrate în nopți lungi de iarnă puritatea zăpezii din care Oltul își toarce firul.

Cu o neîntreruptă și îndărătnică sîrguință, femeile caută să-și înfrumusețeze rodul istovitoare munci, ca și cum ar încerca să înălbească și să-și facă strălucitoare propria existență. O zi întreagă clătesc pînza, o zvîntă și din nou o clătesc, îndîrjindu-se să aducă în urzeală albul cămășilor viitoare. Față de patetica lor strădanie, Oltul nu rămîne nepăsător: repede și hotărît, trece prin țesătură, rozîndu-i culoarea neagră și ducînd-o la vale ca pe semnul unei urîtenii ce trebuie să dispară. Mîinile vîjnoase ale femeilor și apele lui limpezi nu-și conțin înverșunarea.

Spre seară, lungi văluri de cîneapă, în sfîrșit albite, vîrstează pajiștile verzi, într-un viu contrast de culori. Femei cu pulpele goale și mînele sumese pășesc încet printre ele, în lumina aurie a apusului, și totul este învăluit în atîta liniște și împăcare, încît Oltul trece pe acolo ca prin grădinile unei cetăți ideale.

În vreme ce femeile vin la limpezimea undelor cu năzuința frumuseții, bărbații își însușesc forța cu care Oltul trece la vale pentru a măcina grîul. Ca și la fie-

răstrău, el este ademenit mai întîi pe un jgheab, la capătul căruia cade, cu vuiet de cataractă, peste o roată de lemn. O roată atît de mare și grea, încît pare înșurubată la osia lumii. Poate chiar este, de vreme ce rotunda ei mișcare hotărăște pulsul și coeziunea ținutului.

Dacă, prin nucleul care le adună și în jurul căruia gravitează, o casă e o vatră, iar un sat o fîntînă, un ținut — toate satele și ogoarele, dintr-o zare în alta — e o moară. Plină de înțelesuri ce nu pot fi răstîlmăcite, moara îi organizează liniile de forță, dîndu-i o adîncă unitate. Ca o inimă bătrînă, dar foarte puternică, ea împinge zi de zi substanța vieții pe ulițele satelor, și apoi în case, pe masa oamenilor, sub înfățișarea solară a pîinii.

Cînd moara nu macină, morarul pufăie din pipă, ca un ins pe sub ale cărui priviri atîtea au trecut. Ore întregi, îi place să viseze cu ochii deschiși: printre norii ce alunecă pe bolta cerului, cîte mori nu se duc, mai mari și mai fantastice decît a lui!

Cînd moara macină, întreaga ei construcție se clatină și trosnește, ca o navă în furtună. Iar vechea dispută dintre pietre și apă reîncepe mai puternic. Vuietul șuvoaielor, căzînd prin jgheaburi, se ia la întrecere cu glasul de tunet al cremenii, zguduind pămîntul pînă în temelii. Ascultîndu-i vibrația, morarul deslușește perioadele unui discurs, plin de o fundamentală înțelepciune, ritmîndu-și după el bătăile inimii. În cadența cuvintelor, rostite cu simplitate și hotărîre, boabele de grîu sînt zdrobite, lăsînd descătușată pulberea mirifică și vitală a făinii.

Cei ce pornesc, ca într-un vechi ritual, din zorii zilei, să-și macine recolta, simt cum ceva se luminează

în ființa lor, ca și cum în profunzimile ei ar răsări un al doilea soare. Poate că nici un eveniment nu aduce atîta certitudine în viața țăranilor, din care nu lipsesc certitudinile, ca sosirea la moară, pe sacii plini cu griu. Apa năvălește în jgheaburi, pietrele uruie năprasnic, făina curge în valuri, un nou ciclu al vieții este asigurat.

— Pregătiți sacii, că mîine mergem la moară! Nimic n-ar putea face inima să bată mai liniștit, și mai plină de o nemăsurată bucurie. Pregătiți sacii, că mîine mergem la moară... Și drumurile răsună de chioțele celor ce, din toate satele, se îndreaptă spre locul generalei întîlniri. În curtea plină de care, bărbați și femei fofotesc printre boii dejugați, pe cînd alții se ivesc în ușă, albi de făină și rîzînd.

Astfel, tot ceea ce a fost cîndva, pe țărina îndărăt-nică a ogoarelor, sudoare și trudă, moara preface în sîrbătoare.

Iar Oltul le oglindește, tuturora, bucuria.

În felul acesta curge Oltul prin cîmpie: desfășurînd o bogată fișie de viață de la miazănoapte spre miazăzi, însuflețînd satele, dîndu-le mai multă vigoare, sporindu-le freamătul și adîncindu-le taina. Dar, în același timp, punîndu-le în fața unei noi realități.

Rămasă fiind în urmă vîrsta punților, cînd putea fi trecut pe o scîndură azvîrlită de la un mal la altul, acum începe o alta, cînd — ajuns atît de larg și de adînc, încît despică lumea în două — nu mai poate fi trecut decît pe poduri, din ce în ce mai mari și mai solid construite. Succesiunea lor, începînd cu cel dintîi și sfîrșind cu acelea de dincolo de munți, ar putea da celor mai naive — sau celor mai pline de fantezie — unde, iluzia că trec

pe sub pîntecul unui animal bizar, ce ar deveni, cu fiecare generație, tot mai lung, cu tot mai multe și mai puternice picioare.

Dar, în rostul lui, fiecare pod se aseamănă cu gîtul unei clepsidre. O clepsidră pe care răsăritul o răstoarnă spre ogoare: bărbați, femei, copii și animale se scurg, asemeni firelor de nisip, din sat peste pod, dintr-o sferă în cealaltă. Amurgul o întoarce la loc: toți cîți au trecut dimineața încep să alunceze înapoi, de pe ogoare și de prin păduri, în partea care adăpostește satul.

Astfel măsoară podurile de peste Olt, în deplin acord cu soarele, ciclul diurn și nocturn din nesfîrșita curgere a timpului.

Un pod înseamnă un sat pe aproape, iar satele apar unul după altul, vestite — cu mult înainte — de turla ascuțită a bisericilor, asemeni unor corăbii de înaltele lor catarge. Iar cînd rămîn în urmă, tot turlele se mai văd o vreme, pe cînd restul coboară, pentru totdeauna, sub linia orizontului. Cît timp Oltul curge spre miazăzi, apoi spre miazănoapte și apus, aceste nave de piatră și de lemn mereu se ivesc în față, cu zveltele lor catarge, și mereu rămîn în urmă, în larga legănare a pămînturilor ardelene.

Construită pe o înălțime singuratică, înconjurată cu ziduri de cetate, cea dintîi, și foarte de departe, se zărește biserica din Cîrța. Pe dalele-i de piatră, capul unui cardinal viclean și nenorocos a fost rostogolit la picioarele voievodului venit de dincolo de munți — trezindu-i mila și mînia împotriva ucigașului — într-un ceas cînd, mereu biruitor, era departe de a bănuși spre ce sfîrșit se îndreaptă el însuși.

Oltul abia a ieșit din munți, când biserica din Cîrța se arată pe înălțimea ei, dînd priveliștei o notă severă, iar lui vestindu-i că monotonia șesului, care atît îl alarmase, nu va dăinui multă vreme, că noi încercări, pline de neprevăzut și adeseori dramatice, îl așteaptă. Tot astfel, la începutul lent al unei simfonii, o notă, în care încolțește neliniștea, anunță marile furtuni sonore de mai tirziu.

Pentru ceea ce va fi viața Oltului, tumult și luptă, destin eroic, în Ardeal și dincolo de munți, nici un preludiu nu ar fi fost mai nimerit decît acela cu care îl întîmpină această semeață orgă de ziduri, fișnind spre cer la porțile cîmpiei.

În locul unde Mădărașul, cel dintîi afluent de șes, se varsă în Olt, un plop falnic își unduie ființa: monument foșnitor al tuturor apelor care, de aci înainte, vor îmbogăți riul slăvit în atîtea cîntece, fără ca lor să li se știe numele.

Pe măsură ce Oltul se deprinde cu noile orizonturi între care a pătruns, încetează și teama ce îl încercase, pe cînd se apropia de ele: de a curge neluat în seamă, peste întinderi de pămînt indiferente. Malurile-i, atît de triste după dispariția brazilor, se acoperă iarăși cu arbori, a căror viață — întreaga lor viață — el va fi.

Sălcii, ce se iveau ici și colo, încep să se înmulțească, prefăcîndu-se într-un cortegiu credincios. Iar Oltul, redobîndindu-și elanul pierdut o clipă, aleargă sub razele soarelui, știindu-se încă o dată învingător. Din clipa aceasta, drumul lui se va cunoaște de departe: un brîu de vegetație mai vie, un larg fluviu verde, pururi fremătător, străbătînd țara ca un alai domnesc.

Înfrîngînd monotonia cîmpiei, creîndu-și o lume a sa, asupra căreia își întinde puterea și farmecul, Oltul se desfată de calma desfășurare a pămînturilor ardelen. Ușor vălurite, acestea lasă zările să se deschidă cît văd ochii, dînd la iveală petele, pictural roșii și verzi, ale satelor: îngrămădiri de arbori și acoperișuri de țiglă. Din vatra lor, turla bisericii se avîntă spre zenit, de fiecare dată ca un catarg, menit să le poarte prin marile furtuni ale vremii.

Sub ceruri blînde și vaste, pluguri singuratic se mișcă încet, trăgînd de la miazănoapte spre miazăzi aburinde meridiane de humă. Cînd trece peste ele, soarele arată amiaza: atunci, oamenii și animalele se opresc, alcătuiind pe nesfîrșirea ogoarelor un singur bloc, obosit, arhaic, milenar.

La capătul privirii, ca și cum acolo s-ar fi stîrnit un vînt puternic, tălăzuirea cîmpiei se accentuează, iar valurile domoale se umflă și se înalță, pînă ce se prefac în adevărate dealuri. Pe unele dintre ele, ziduri năruite reamintesc cetățile de odinioară. Uneori, sînt mai puțin chiar decît o ruină: simple grămezi de pietre. Dar tot mai fac de veghe, pe cînd lanurile ce ajung pînă sub temeliile lor par covoare, anume întinse, pe care umbrele oștenilor de demult coboară în amurg, să privească luciul Oltului și să se spele în apele lui de praful greu al istoriei.

Dincolo de coline, creste zimțuite fac de strajă, ca într-un ev al bourilor. Între acelea de la miazănoapte, piscurile Hășmașului Mare încă se mai zăresc. În această parte a Ardealului, nimic nu s-ar putea măsura cu ele, și, de acolo, din aeriana lor neclintire, tot își mai păzesc fiul, veghind să nu i se întîmple nici un rău, gata să se încrunte spre oricine i-ar sta în cale.

Multă vreme după ce Oltul l-a lăsat în urmă, muntele care l-a zămislit continuă să fie același titan al geologiei, dominînd întinse priveliști și atrăgînd, ca un magnet puternic, ochii tuturor. Față de orgolioasa lui făptură, pe care depărtarea n-a izbutit s-o doboare, toate celelalte chipuri ale lumii pălesc, împinse spre poarta nefinței.

În ținutul în care Oltul își petrece copilăria și tinerețea, nimic nu-i poate întrece tatăl în măreție. De la o zare la alta, din prima clipă se vede că, aici, el e cel mai puternic, temut de toată firea, zeu de piatră, prieten apropiat al cerului. Așa se arată oricui, majestuos și înfricoșător, mereu prezent în viața fiului său, urmărindu-i orice mișcare. Cînd i se pare că nu a fost destul de darnic, sau că, acolo, în cîmpie, îl amenință vreo primejdie, aține numaidecît calea norilor, îi provoacă la luptă și îi învinge, trimițîndu-i un nou val de viață, ca un părinte generos și fantastic.

În zilele în care titanul nu iscă nici o furtună, asfințitul îl preface încă o dată, pentru cei ce îl descoperă în depărtare, în acea fabuloasă cetate, etern cuprinsă de flăcări, etern nemistuită de recea lor vîlvătaie.

Dar, în cele din urmă, tot depărtarea — a cărei gură se dovedește mai puternică decît orice — iese biruitoare. Incendiul mineral, care dădea miazănoptii o fascinantă frumusețe, se stinge treptat. Seară de seară, flăcările lui pîlpîie tot mai domol, roșiaticile stînci devin tot mai cenușii, iar într-o dimineată, Hășmașul Mare nu mai e decît o părere: undeva, în urmă, cerul se vede puțin mai vînat, ca o rană veche, vindecată.

Apoi, nu se mai vede nici atît.

PRIMA CONFRUNTARE CU MUNȚII

Curgînd liniștit prin cîmpie, pe o albie care nu-i dă prilejul nici unei lupte, Oltul cade repede într-un somn adînc, aproape letargic. Se petrece cu el ceva necunoscut celorlalte riuri: încă foarte tînăr, se potolește deodată, abia mai urmîndu-și drumul. O apă alunecă spre miazăzi, atît de încet, încît e de necrezut — cu totul de necrezut! — că ar putea fi Oltul. Și totuși, e Oltul! Cel care, nu de mult, cobora nebunește de pe culmi, smulgînd brazii din rădăcină. Acum, n-ar mai putea smulge un fir de iarbă. Lipsite de voință, părăsite de orice elan, undele nici nu încearcă să se trezească din somnul ce le-a cuprins. E poate, din întreaga viață a acestui rîu, întîmplarea cea mai ciudată, iar ei nu întîrzie să i se adauge farmecul.

Într-un ținut pe care îl străjuiesc în depărtare creste vinete de munți, iar mai aproape o largă tălăzuire de coline, încît însuflețirea nu-i lipsește, și nici măreția, Oltul își pierde avîntul, uitînd spre cît de temerare țeluri a pornit.

Acum, triumfalul cîntec a încetat: cea mai mică gîză, pregătindu-și aripile pentru zbor, s-ar auzi mai bine decît unda apei, amuțită. Oricît ar fi de necrezut, de la un țarm la altul, privirea descoperă doar nemișcarea unui lac. Pești iubitori de iazuri stătute, oploșiți în nămolurile și ierburile din adînc, urcă arar la suprafață, privesc

o clipă lumina orbitoare de afară, și cad din nou la fund, abandonați în somnoratei lor existențe. Mai mult decât frunzele ce abia alunecă pe fața apei, acești pești voluptuoși și trîndavi arată cît s-a schimbat torentul năvalnic prin care — fulgere vii — zvîcneau păstrăvii.

Și totuși, nu peștii își vor avea aici împărăția, ci nuferii. Curînd, ei vor acoperi Oltul de la un mal la altul, împodobindu-l de neînchipuit. Toate sînt ca mai înainte: satele, turlele bisericilor, pădurile și, ca un fundal, zimții întunecați ai munților. Oltul, în schimb, nimeni n-ar mai putea să-l recunoască. S-ar spune că a fost acoperit, în toată lărgimea, dar absolut în toată lărgimea, de un stol de păsări, fabulos. Fiindcă numai ele, stolurile de păsări, picînd deodată din văzduh, pot să acopere un cîmp sau o baltă, atît de repede și de total.

Pe frunza lucioasă, nufărul își deschide floarea, cristal anume șlefuit pentru o băutură rară. Cît cuprind ochii, somnorosul rîu oferă azurului, într-o explozie de somptuoase cupe, poezia lenii ce l-a cuprins. O lene de adolescent, care își trece timpul pe covoare de iarbă, descoperindu-și liniile trupului și senzațiile ce-l pot încerca. Zile de-a rîndul stă Oltul tolănit sub privirile nedumerite ale munților, își desface nuferii sub soare, se miră și visează. Mai ales visează.

Acoperite cu o puzderie de flori, malurile întregesc farmecul și cromatica priveliștei. Netez aici, vâlurit în depărtare, ținutul unde Oltul atît de mult se lasă pradă visului pare un paradis terestru, pe care nimic n-ar putea veni să-l tulbure. Doar momentele cosmice răzbat pînă în această oază a liniștei și nemișcării: dimineța, amiaza, seara, arătînd că mecanismul uriașului ceasornic al universului continuă să se rotească.

Noaptea, împărăția nuferilor nu se mai zărește, dar toată beatitudinea ei devine sonoră. Un cor, un cor de broaște uriaș — exaltat, torențial, amețitor — își trimite cîntecul spre cer, cu atîta elan și stăruință, de parcă ar vrea să-l audă și stelele.

După ce Hășmașul Mare rămîne în urmă, mult timp nu trece și alți munți apar în fața Oltului: perfect circulare, trei trunchiuri de con se profilează la miazăzi, parcă de cobalt, și cum nu se poate mai stranii. Vîrfurile spre care tindeau, ca spre un scop final le lipsește, așa că se zăresc în depărtare, asemeni unor giganți cu capetele retezate.

Înfățișarea lor, oricum ar fi judecați, e un uluitor amestec de măreție și neverosimil. Pentru a nu fi decît o părere, prea e compactă masa cu care ei întunecă orizontul; dar, în același timp, prea sînt desăvîrșit geometrici, cum Oltul n-a pomenit la nici una dintre grandioasele plămîiri ale geologiei. Astfel că, în scurtă vreme, sfîrșesc prin a stîrni în cugetul lui dorința de a porni iarăși.

Și pornește. Treptat, o undă se îndeamnă cu alta, pînă ce întreg rîul se dislocă și începe să alunece la vale. Atunci, paradisul nuferilor, această necrezută feerie din tinerețea Oltului, se destramă ca și cum n-ar fi fost. Speriat ca de un foc de pușcă, fabulosul stol care acoperise apele pierе într-o secundă. După dispariția lui, Oltul ia din nou cunoștință de sine însuși, ca trezit dintr-o hipnoză. Un timp, se mai luptă cu plantele care, de pe fund, caută să-l rețină, asemeni unor brațe lungi, subțiri, mîngietoare. El se leapădă astfel și de ultimele ispite ale visului în care a fost scufundat. Curînd, cu totul liber și hotărît, aleargă spre bizarele apariții din zare. De pe coas-

tele lor, cîțiva brazi, arbori ai furtunii și ai aprigelor confruntări, coboară pînă în cîmpie, vestindu-i ce fel de primejdii, și de biruințe, îl așteaptă.

Enigmaticele mușuroaie, ce l-au făcut să se smulgă din reverie, sînt munți, într-adevăr. De aproape, apar tot atît de perfect tronconice, ca trase cu compasul. În întregime acoperite de brazi, își duc silueta spre cer, subțind-o mereu, pentru a păstra, între înălțime și diametru, raportul din care se naște forma geometrică și eleganța vulcanilor.

Decapitați și stinși stau cei trei vărsători de foc de pe vremuri în drumul Oltului, care se apropie de ei năvalnic. De cînd nu mai azvîrlă flăcări pe gură, singurul eveniment deosebit din viața lor e disputa cu îndrăznețul străin — atît de străin, și totuși apropiat prin fire — ce neconțenit le înfruntă ființa, fierbinte cîndva, azi plină de zgura vremii și de lilieci.

Din nou stăpîn pe toate puterile lui, cu undele fremătînd ca o armată sub zidurile cetății asediate, Oltul pătrunde în defileu, spumegînd. Fără să mai țină seama de cît va risipi din ceea ce i-a încredințat Hășmașul Mare, descătușat de orice teamă sau prevedere, el aleargă spre stînci, mînat de cutezanță și de un nemăsurat orgoliu. Nu mai e un simplu torent, căzînd în mici cascade, ci o avalanșă lichidă, o întreagă cireadă de tauri dezlănțuiți. Zdrobindu-se amarnic, de la prima ciocnire, pornesc totuși mai departe, într-o uriașă învălmășeală, pe cînd alții îi împing din urmă, nerăbdători să se măsoare și ei cu munții.

Cît timp își taie drum printre aceste conuri de lavă împietrită, Oltul o singură clipă nu-și potolește clocotul

care, ca o pustiitoare pasiune, îl poartă mereu spre alte dezastre. Gonind vertiginos în lungul malurilor, el se repede în barajele de granit, de care atît de cumplit se sfărîmă, încît nici o moleculă nu-i mai rămîne întreagă. Impetuos se luptă cu duritatea și îndărătnicia pietrei, dăruindu-i-se în același timp, despicînd-o pentru a-și face loc, dar și lăsîndu-și ființa sfișiată, neîncetat ducînd-o spre strîmtori unde o așteaptă, poate, nimicirea. Fără această nesocotință însă, cine, vreodată, a putut da la o parte munții ce se ridică în calea marilor destine?

Dacă vreun brad sau vreun vultur, sau rătăcitorii nori, privind atîta frămîntare, l-ar întreba la ce-i folosește, Oltul ar putea răspunde că-i folosește ca să cînte. Acum își dă el pentru prima oară seama de cîte rezonanțe poartă în glas, și le adună pe toate, mărturisind, în auzul întregului univers, uimiri și bucurii nemărginite.

Rînd pe rînd, din undele lui se aud, fiecare spunînd ceea ce îi este dat să spună, viori limpezi, nostalgice violoncele, alinătoare harfe și flaute luminoase. Iar din adînc de tot, trezind un bubuit înfundat, tobele mari. Ele răsună mai ales cînd apele se înfurie, transformîndu-se într-o nebună turmă de tauri.

Strivindu-se de țărături, cireada lor face să trepi-deze pămîntul: jap, jap, jap! . . . în timp ce eșarfe sonore — suave, gingașe, diafane — flutură în aer, răsucindu-se în tot mai înalte cercuri și spirale. Iar în adînc, mereu același schelet sonor, de animal al unor alte ere: jap, jap, jap! Masele de apă zdrobindu-se de stînci.

Apoi, peste clocotul lor potolit, viori și violoncele duc singure mai departe, pînă la viitoarele zăgazuri, ceea ce este melodios, tînguitor adeseori, în acest cîntec

imens. S-au strîns în adîncul Oltului zvonuri de sub toate cerurile ce s-au boltit asupra lui, din foşnetul plo-pilor, al lanurilor de grîu, din nesfîrşita despletire a săl-ciilor, din vorbele de dragoste şoptite în amurg, din dangătul clopotelor bătînd peste sate, şi toate se aud acum din nou, încărcate de taină şi farmec. Zorite, pentru că îşi ştiu timpul măsurat, viorile murmură întruna, dezvăluindu-i bucuria sau încercînd să dea glas, în liniştea dintre două cataracte, mirării neîncetate pe care, de cînd a deschis ochii, o poartă cu el. Chiar în plină luptă, Oltul găseşte răgaz să mediteze asupra lumii pe care o străbate, atît de ciudată, atît de felurită. Aceste enigma-tice siluete... aceşti vulcani adormiţi... ce or fi vrînd oare să însemne? Neobosite, întrecîndu-se una cu alta, viorile se grăbesc să întrebe.

Dar toate se sting deodată, în timp ce sunete zbur-lite urcă din adîncuri şi, numaidecît, de pe unul dintre ma-luri, un pinten pătrunde în ape, nemilos. Iar Oltul, mugind împotriva intrusului care i-a tulburat medita-ția, se repede cu o bruscă înverşunare. Chiar după ce-l învinge şi-l lasă în urmă, încă mai clocoteşte de mînie.

Aşezaţi în trepte tot mai înalte, ca în stranele unei biserici, brazii ascultă cîntecul apelor. Uneori, ei înşişi îi răspund, cu vuietul aerian al pădurii.

Pe sub crengile de cetină lucioasă, oameni vin şi se duc, de dimineaţă pînă seara, mai toţi cu un topor pe umăr. La fel arătau cei pe care Oltul îi ţine minte din copilărie, cei întîlniţi pe cînd cobora de pe Hăşmaşul Mare. Însă, de îndată ce au dispărut brazii, s-au făcut nevăzuţi. Iar în locul lor, s-au ivit alţii: cei cu seceri, coase, sape şi furci, cei ce trec în trapul cailor pe drumuri netede şi fără sfîrşit.

Dar şi ei s-au topit, ca şi cum n-ar fi fost, cînd un nou şir de munţi a înlocuit marea realitate a cîmpiei. Şi iar s-au arătat oamenii de la început, cu altfel de chi-puri şi altă fire, oamenii care retează cu zgomot ritmic pădurea.

Proclamînd dreptul la viaţă al altui regn, trunchiuri de arbori — printre care, proclamîndu-şi şi ele frumu-seţea, ţîşnesc căprioare — acoperă cu un strat de vege-taţie, bogat şi generos, scheletul mineral al vulcanului. Atunci cînd ajung sus, pe buza lui care de mult nu mai fumează, brazii şi fagii, după o clipă de şovăială, încep să coboare înăuntru, cu respiraţia tăiată. Dar, înainte ca spaima să-i cuprindă cu totul, se opresc: craterul e plin cu apă.

Imens strop de rouă, lacrimă a geologiei, limpede şi uimitoare oglindă, lacul Sfînta Ana se înfăţişează ca o circumferinţă. Apoi, mai departe şi mai sus, alta: marginea pădurii. Iar rîndurile succesive de arbori desenează altele, un amfiteatru de circumferinţe, din ce în ce mai largi, pînă la brazii de pe muche, care cuprind, în ultima dintre ele, albastrul cerului. Zări îndepărtate şi orizonturi nemăr-ginite sînt necunoscute aici.

Aici, oameni şi vietăţi ale pădurii se găsesc, din prima clipă, ca într-o pîlnie vrăjită: ceea ce nu a încăput în geometria copleşitoare a fostului vulcan, a încetat să mai existe.

Numai norii, trecînd foarte sus, amintesc că lumea există totuşi, în dimensiunile ei dintotdeauna. Spre neo-prita lor peregrinare, apele de cristal ale lacului ţintesc un ochi albastru, uriaş. Aşa îl văd, cu un ochi cît o măr-gea, de cîte ori se întorc, cocorii.

Dar, cu ochiul lor naiv și umed, în care spaima își face loc într-o clipă, căprioarele altfel îl văd: ca pe o arenă, pregătită pentru un ultim spectacol. De multe ori — altminteri de ce ar tăia pădurea în salturi atât de largi și repezi, urcînd pînă în vîrf și coborînd de partea cealaltă, cu sufletul la gură? — ele chiar cred că, în fundul lumii, a sunat gongul final.

Adeverindu-le teama, vin ceasuri de noapte cînd stinsele cratere, aducîndu-și aminte de o vreme care a fost a lor, par gata să reînvie. Din josul Oltului, de departe de tot, un vuiet, la început surd iar mai apoi năprasnic, inundă întregul defileu. S-ar spune că tot acest spațiu e gata să fiarbă: șuierături metalice răzbat prin întuneric și cresc neîncetat, într-o bolboroseală care, curînd, devine năucitoare. Cîteva clipe încă, și munții dau, în sfîrșit, în clocot.

O lumină tulbure, de apocalips, se revarsă între pereții sumbri și umezi, și, numaidecît, își fac apariția două matahale negre, fierbinți, gîfîitoare. Chinuindu-și plămîinii de fier, azvîrlind pe nări aburi roșiatici, ele trag la deal cîteva zeci de vagoane, care le urmează împotrivindu-se, țîpînd de spaimă, asemeni unor suflete tîrîte în infern. Ceva mai tîrziu, altele gonesc la vale: alunecînd pe linii, zburînd aproape.

Urmînd calea pe care Oltul a deschis-o, trenurile străbat împărăția vulcanilor, trecînd dintr-o parte în alta a Ardealului. Între freamătul apei și stîncile neclintite, lungi șiruri de vagoane se strecoară, asemeni unor șerpi metalici. Uneori, aceștia sînt strălucitori și albi: șuierînd, aleargă spre miazăzi trenuri încărcate cu scînduri abia ieșite din dinții fierăstraiei. Alteori, sînt

negri: locomotivele trag din greu, spre miazănoapte, zeci de vagoane-cisternă.

Cîteodată, inelele lor lucesc feeric: printre enormele conuri împădurite, își fac drum altfel de trenuri. Din cadrul ferestrelor, călători îngîndurați privesc în bezna de afară, în timp ce alții, pe bănci, povestesc sau încearcă să doarmă. Ca la lumina unor fulgere, se zăresc o clipă tot felul de capete omenеști. Țărani, soldați, femei, bătrîni — zbuciumata omenire ardeleană — se perindă spre o zare sau alta a țării. Lungii șerpi de fier, ținîndu-se strîns lîngă Olt, îi poartă prin întunericul vulcanilor stinși, ca printr-o noapte imensă, din altă eră a lumii.

Cînd trenurile se pierd în depărtare, iar liniștea se reîntoarce în munți ca o leoaică rănită, peste luciul Oltului încep să plutească un fel de șoareci zburători, ciudate păsări fără pene, ce numai după apusul soarelui își filfiie aripile.

Asemeni unor clopotnițe părăsite, zidurile de lavă adăpostesc în ruina lor un întreg norod de lilieci, fiind parcă tărîmul unde straniile vietăți își au obîrșia și domnia. Ceva le priește fără îndoială aici, de sînt în număr atât de mare și un zbor neînterupt: poate că răsuflarea, rece acum, a craterelor de odinioară.

Acești munți, care înrămează, ca pe o nestemată, lacul Sfînta Ana, nu îmbogățesc Oltul cu nici un afluent. Din ei se preling doar cîteva șuvițe de lichid ruginiu, ca din pîntecul unui vapor readus la suprafață, după multă vreme, de pe fundul mării. Însă, prin nevăzute crăpături, își face loc o boare imperceptibilă, o misterioasă emanație, în stare să tămăduiască oasele omenеști. Cu mult temei, oasele ținînd, ca și vulcanii, de starea minerală a firii.

În tainicele fisuri vor fi stînd spînzurați, cît e ziua de lungă, șoarecii zburători, trezindu-se la o frenetică viață, de cum se lasă noaptea. Dar nu zboară, ci mai mult dau buzna, filfiind scurt din macabrele lor aripi.

După plutirea înaltă și calmă a atîtor păsări de munte sau de cîmpie, Oltul se încarcă de spovedania înspăimîntată a liliecilor. Neodihnite duhuri ale nopții, trecînd peste ape în cernite cohorte, par că ar voi să se mîntuiască de o obsesie, a întregului lor neam enigmatic și blestemat.

Iar Oltul, luînd cu el chinuita confesiune, coboară ca într-un vis greu, printre siluetele fantomatice ale foștilor vulcani.

OGOARELE DE CREMENE

În dimineța următoare, cele trei mari tronconuri au rămas în urmă, redevenind trei mari enigme. Iar malurile Oltului sînt năpădite de o puzderie de vulcani mărunți, îngrămădiți sub cer asemeni unor mușuroaie. Sînt atît de mulți și de înghesuiți, încît adeseori se contopesc, și numai spre vîrf se despart, pentru a avea — fiecare — un crater propriu.

Acoperind pămîntul de la un orizont la altul, par corturile unei vechi armate — una dintre acele armate cotropitoare, alcătuită de o întreagă seminție — care, poposind aici, la o răspîntie de veacuri, și-ar fi văzut tabăra prefăcută peste noapte, prin puterea cine știe cărui blestem, într-un cimitir de conuri stinse și reci. Cît cuprind ochii, se întinde spuzeala lor geologică, dezvăluind o stranie priveliște lunară.

Încheind încă o dată un pact cu oamenii, Oltul își folosește toată puterea pentru a măcina acest ținut haotic și încremenit, reducîndu-i cît mai mult teritoriul. Ca și la gater, el pune în mișcare ingenioase mijloace mecanice, prompte și necruțătoare în misiunea pentru care au fost create. Așa iau ființă, înșirîndu-se în lungul apei și urcînd pantele în terase largi, pline de freamăt și vuiet, carierele de piatră de la Bicsad.

Ca un motan uriaș, sigur că orice ar vrea să întreprindă nu-i va trebui decît o mică parte din forța cu care a fost înzestrat, dinamul toarce pe dalele uzinei miile de kilowați care, afară, pulverizează corturile nefericitei oștiri ce poposi pe aceste meleaguri, de mult de tot, într-o seară fatală. Pe tabloul de marmură, limbile voltmetrelor tremură ca și cum ar fi vii, iar Oltul le-ar da freamătul unor fragile frunze. Dar nu-i nimic fragil, aici, ci — totul — năprasnic.

Transfigurată, trecută într-o nouă stare, investită cu o putere inimaginabilă, unda Oltului se întoarce împotriva munților, spulberîndu-i fantastic. Acum, apele nu-și mai pierd vremea cu fiecare stîncă în parte: un singur impuls, din șirul nesfîrșit pe care îl generează, dă foc dinamitei și aruncă în aer cetăți întregi de piatră.

Sub bubuiturile mereu repetate — ca și cum, de pe culmile din jur, țevi lungi de tun n-ar conțeni să-și slobozească obuzele —, carierele par un cîmp de bătălie fumegînd. De la miazănoapte la miazăzi, și sub întreaga boltă a cerului, oriunde s-ar îndrepta, privirile descoperă cîtiva oameni în luptă cu muntele.

Cînd pornesc exploziile, tot acest spațiu fierbe ca fața unui lac în care ar cădea o ploaie de bolovani: valuri de granit țîșnesc în aer, improșcate cu violență, și cad înapoi, făcîndu-se țandări. Cînd încetează, oamenii sar ca din tranșee, să culeagă roadele formidabilei canonade. Pretutindeni, stînci zac împrăștiate, asemeni unor capete zdrobite. Cele mai ascunse țesuturi le-au fost sfîșiate, vinele subțiri prin care comunicau cu străfundurile pămîntului sînt rupte, și prin rănile proaspete parcă li se scurge sîngele negru, mineral. Dar supliciu lor este abia la început: curînd, au să fie din nou sfărîmate, mai necruțător și metodic.

Atunci cînd s-a stins și ecoul ultimei explozii, liniștea tot nu se poate întoarce pe teatrul de luptă, fiindcă numai decît o alungă trosnetul infernal al concasorelor. E un scrișnet de fiare captive și flămînde, care, primind în sfîrșit hrana, se grăbesc să o zdrobească în maxilarele lor neînduplecate. Dacă avalanșa de piatră ce li se revarsă în gîtlej s-a întrerupt o singură clipă, cerul se umple de urletul unor monștri cuprinși de o enormă isterie.

Tot unda electrică a Oltului dă viață nesățioaselor dihăanii: roți, pîrghii, plăci de oțel își urmează implacabila mișcare. Ca o moară, concasorul macină și cerne, învăluit într-un nor de praf care, treptat, se așterne pe obrazul și pe hainele celor ce-l hrănesc cu mădulare de vulcan. Ei se aseamănă astfel cu morarii care macină grîul la ieșirea Oltului în cîmpie.

Sînt însă mai triști, iar soarta lor e alta.

Strînși aici din cele patru unghiuri ale țării, sute de oameni au schimbat plugul cu perforatoarele mecanice, iar sămînța de grîu cu dinamita, expeditivă și năprasnică. Fără a avea timp pentru nimic altceva, ei înșiși muncesc năprasnic.

Lipsiți de pămîntul în care se prelungesc, ca rădăcinile copacilor, picioarele oricărui țaran și-au părăsit satele și au venit la Bicsad, pentru un cîștig imediat, oricît de greu dobîndit. Nepăsători, acum, față de largă respirație a firii, răspîndiți pe vastele terase tăiate în munte ca pe asprimea unor ogoare de cremene, ei le seamănă cu explozibil, pentru a culege, numai decît, o uluitoare recoltă de stînci.

Nepăsători față de soare, de secetă și de ploaie, trudes sub alte zodii, fără să fi pierdut totuși nimic din firea

și îngîndurarea lor de țărani. Cîndva, se vor întoarce acasă, reintrînd în eternul ciclu al naturii.

Pe terasele carierelor de andezită, cei din Țara Oașului muncesc alături cu cei de pe Crișuri și de pe Someș. Înalți, spătoși, în cămăși largi, de cînepă, cînd își încrucișează brațele, așteptînd asurzitoarea detunătură, par însăși plămada dinamitei care trimite spre cer violente jerbe de piatră. Plini de o forță concentrată și gravă, totul îi arată a fi sufletul furtunii ce s-a abătut asupra foștilor vulcani, năruindu-i. Din pupilele lor, două flăcări de oțel cercetează fărîmițarea munților, severe. Acolo, în față, e crîncena și izbăvitoarea bătălie. Iar ei, cu fiecare stîncă pulberată, sînt mai aproape de ținta pe care o urmăresc: de a putea, pe ogoare ale lor, să are, să semene și să secere.

Rîu al țării și al țăranilor, Oltul e alături de ei tot timpul: turbina metalică a uzinei se învîrtește fără întrerupere, perforatoarele țacănesc întruna, pe cînd exploziile nu conțin să zguduie cerul și pămîntul.

Din depărtare, teatrul acestei crunte înclăștări se înfățișează ca un fagure gigantic, din care mereu se ivesc vagonete. Pe toate terasele, e un neîntrerupt du-te-vino de vagonete. Unele se îndreaptă spre gura concasorului, altele apar deodată, sus de tot, pe margini de prăpastie, cu insul care le împinge, în urma lor, cît un punct negru. Asemenea puncte negre se zăresc pretutindeni, ca aduse de o vijelie, și fiecare e un om, iar prezența lui aici, o întreagă poveste. Sute de oameni, sute de destine, clo-cotesc ca într-un cazan între pereții muntelui, înfrățindu-se pe tăria și sub semnul cremenii.

Străbătînd trepidantul spațiu, trecînd prin mulțimea de bărbați care, seară de seară, își lasă în apele lui piatra de pe mîini și de pe obraz, Oltul îi cimentează unii de alții: țărani ai aceluiași neam, cel mai din adînc strat uman al țării.

Cînd se lasă întunericul și vuietul carierelor cade la pămînt, ca un uriaș templu de sunete, nimicitorii vulcanilor încep să-și caute un loc de odihnă în ruinele lui, cuibărindu-se prin cavitățile granitului. Ghemuiți îi ei înșiși, se pregătesc să doarmă sub cerul liber, supti de imensitatea minerală.

Ici-colo, flăcări prind să pîlpîie, descîntate — ca serpii — de trilurile vreunui fluier. Apoi, de la o vreme, și flăcările, și fluierul, și glasurile se sting, rămînînd doar murmurul dintotdeauna al Oltului. Undele par că se îndeamnă una pe alta, să nu se lase pradă oboselii, să alerge și în noaptea aceasta mai departe. Sub foșnetul lor oceanic, sute de trupuri se duc în somn, afund de tot, ca înspre ultima treaptă a lumii.

Din timp în timp, în lungul Oltului zboară trenuri, cu zeci de ferestre luminate — și, cum alunecă prin somnul tuturor, par visul colectiv al acestei mulțimi adormite.

Într-un tîrziu, chiar goana trenurilor încetează, iar prin somnul mulțimii nu mai trec decît stelele. Pe fiecare stîncă doarme un om, și peste fiecare se înalță o stea. În asemenea nopți, lumea înseamnă doar atît: oameni, stele, stînci.

GÎNDURI DESPRE SPAȚIU ȘI TIMP

Cînd iarăși se face ziuă, din puzderia de vulcani n-au rămas decît abia perceptibile proeminente pe buza cerului, într-un ținut incert al miazănoptii, prin care Oltul n-a trecut parcă niciodată.

Așa se întîmplă cu tot ceea ce el întîlnește în drum. Dealuri și munți și turlle de biserici apar la orizont, parcă dincolo de hotarul firii, devin treptat cea mai cunoscută față a ei, apoi, curînd, sînt învăluite în cețurile depărtării și se fac nevăzute. Astfel alternează lenta trecere a lumii, din vis în realitate și din nou în vis. Păduri, cîmpii și sate sînt supuse vastei pendulări, rînd pe rînd ieșind și întorcîndu-se în neființă.

Uimit, cum nicicînd n-a fost, Oltul începe să mediteze asupra misterioasei legi care îi face cu puțință viața. Ce sînt toate întinderile de pămînt pe care le străbate, toate zările spre care se îndreaptă, cum se ivesc și cum rămîn în urmă, încetînd să mai existe? Atît de straniu e faptul că din munții vulcanici, cu furnicarul de oameni de pe terasele lor, nu se mai văd decît mici mușuroaie, gata să dispară și ele. Aceasta a fost și soarta Hășmașului Mare, părintele său mult mai puternic. Și Oltul se însălmîntă de legea vieții lui, din care se naște, ca un balaur, depărtarea.

A trăi, înseamnă a merge, dar a merge, înseamnă a te depărta. Și astfel, viața nu-i decît o neconținută

perindare de imagini, familiare o clipă, apoi pierdute pentru totdeauna. Pururi flămîndă, depărtarea e tot timpul pe urma Oltului, înghițind rînd pe rînd munți oricît de înalți, și oricît de întinse cîmpii.

Dacă balaurul ar închide gura, fluviile nu s-ar mai duce spre mare, și, oprindu-se în loc, s-ar opri și timpul. Atunci, n-ar mai fi nici spațiu, n-ar mai fi nimic. Într-un univers care, pentru a ființa, veșnic trebuie să curgă, viața înseamnă neconținută alunecare a unui chip în altul.

Încărcat cu tot ceea ce întîlnește în cale, cu munți, cu păduri, cu sate și turlle de biserici, Oltul trece prin lume.

Și lumea trece odată cu el.

III

OLTUL SE ÎNTOARCE SPRE MIAZĂNOAPTE SAU TREAPTA SUPRAVEGETALĂ

NOI CHIPURI ALE LUMII

Lăsînd în urmă Sfîntu Gheorghe, cu zimbrul din muzeul lui — galben-roșcat, uriașul patrupeș ține capul în pămînt, părăind că meditează la vremi numai de el știute —, Oltul înaintează încă un timp spre miazăzi, pentru ca apoi, brusc, să se întoarcă din drum. În acea clipă, nici o piedică nu-i tăia calea, ci toată Țara Bârsei i se așternea înainte, cu turele Brașovului străpungînd cerul, și s-ar fi putut duce pînă sub zidurile vechiului burg. Dar, singur în singurătatea cîmpiei, ca o navă care își schimbă pînzele în largul mării, pivotează în jurul lui însuși, întorcîndu-și fața de la zările spre care a năvălit întreaga-i tinerețe. Atunci, Steaua Polară îl vede revenind, mai trist și mai grav, sub raza ei singuratică.

Din prima clipă, urmările acestei hotărîri dramatice îl înfioară. Dacă, spre Sud, cîmpia se vestea luminoasă și liniștită, spre orizontul dimpotrivă începe să se încrunte și să facă valuri. E destinul Oltului, vocația lui pentru căile aspre, pentru primejdie și aventură.

Cînd, asemeni unei corăbii rătăcite, tragic se întoarce din drum, miazănoaptea nu-l întîmpină primitoare, nici porți largi nu-i deschide, ci doar o strîmtă trecere, străjuită de două piramide — bizare, agresive — cu pereții adînc striaiți, ca obrajii unor vrăjitoare flagelate. Zidite parcă din nispiuri vinete aduse de vînturi, patrulate

de stoluri frenetice de lăstuni, ele tot par că înfruntă, chiar atunci când aerul e liniștit, furia unei furtuni. Labă întinsă pînă în șes, a unui leu dormind departe în munți, Creasta Baraoltului își arată, aici, gheara ascuțită.

Ca și cum neprietenoasa priveliște i-ar fi aruncat în suflet sămînța spaimei, multă vreme Oltul nu va mai cunoaște liniștea. Dar nu lupta cu stîncile îl va învoluta, ci o amară întoarcere în sine însuși, de parcă, aplecat peste faptele întregii sale vieți, le-ar scruta minuțios și chinuitor.

De îndată ce a pornit spre miazănoapte, praguri nevăzute au prins să-i taie calea, iar el, pentru a trece mai departe, e nevoit să-și scoată toată ființa la suprafață, purtînd-o peste ascuțitele muchii, ca prin asprimea unei conștiințe de cremene. Urcînd la lumina zilei, apele se strecoară în partea cealaltă, cu vinovăție parcă, îndelung și amănunțit torturate. Cînd, în sfîrșit, se potolesc, un nou prag — o nouă gheară neîndurătoare a conștiinței — iarăși le înfricoșează și le sfîșie.

Neîncetat se zbuciumă Oltul, fără să ia seama la cîmpia liniștită prin care curge, pradă unor neîmpăcate gînduri. Vremea cînd nu era decît o forță dezlănțuită în afară, înfruntînd munții și trîmbițîndu-și biruința, a rămas în urmă. Acum, el curge altfel, sumbru și trist, și cunoscînd îndoiala. Adeseori, din vîltoarea undelor urcă un plîns înăbușit: poate glasuri de dincolo de moarte, poate vaietul celor ce și-au găsit în ele sfîrșitul.

La început, tînăr fiind, limpede, naiv, pururi întrebător, nu aducea cu sine decît viața. Dar, pe măsură ce s-a depărtat de locurile copilăriei, chipul lui a căpătat un revers: înspăimîntător. Șuvița argintie, cu care își potoleau setea păstorii de pe Hășmașul Mare, potolește acum setea de vieți omenești a celeilalte lumi.

Astfel, Oltul poate fi, pentru oricine se vede în oglinda lui, oglinda sfîrșitului: un sfîrșit neașteptat, năprasnic. În adînc, trează, nemiloasă, sigură că nu-și pierde vremea, moartea stă la pîndă, cu mii de ochi, cu pleoape de plumb ce se închid, în ceasuri rele, chiar peste cei mai buni înotători. Așa vin nenorocirile, marile tragedii, a căror amintire îndoliază multă vreme satele. Fiecare așezare omenească și fiecare generație nu conțin decât să-și numere înecații, dînd Oltului, pe măsură ce el înaintează în spațiu și în timp, tributul lor, de măști albe, de groază.

În unele locuri lăcomia apelor este atît de nestăpînită, încît dobîndesc o înfățișare sinistă. În jurul picioarelor de pod, unde mai bine li se dezvăluie firea, ele se încolăcesc cu înverșunare, pîrînd șerpi reci în căutarea prăzii, nerăbdători să o tragă în groaznicul lor cuib. Sînt și locuri unde, nemișcate, blînde, îmbietoare, cu greu lasă să se bănuie că, sub acea liniște de iaz, se ascunde o adîncime perfidă. Acolo, mai ales, iazma stă cu obrazul lipit sub înșelătorul luciu, ținîndu-și respirația și așteptînd.

Fața, atît de prietenoasă, a unui rîu curgînd pe șesuri line sau printre dealuri, adeseori e schimonosită, chiar în plină zi, de o răutate la vederea căreia inimile se strîng de spaimă. Dar abia în timpul nopții își arată apele toată puterea de a îngrozi, asemeni unui cimitir ce ar începe să alunece, cu toți morții și stafiile lui, pe fața pămîntului. Ca dintr-o criptă fără fund, întunericul scoate din adîncuri, pentru fiecare oră, o altă palidă fantomă. În astfel de nopți, aliindu-se cu moartea, atît de ciudat, atît de viclen și șușotesc undele.

Uneori, peste lugubrele priveliști, răsare luna — și ea o stafie. Sub surîsu-i galben, de înecată, Oltul se duce

înfricoșat spre miazănoapte, iar lumea pare o stranie plăsmuire de ceară.

A doua zi, scăpat de sub amprenta malefică a lunii, Oltul se întoarce în realitate, iar pe malurile lui se arată, bogată și prinsă în agrafele unor imagini nemaivăzute, Țara Bârsei. Pe poduri de fier trec, trase de cai puternici, camioanele cu roți de cauciuc ale sașilor. Oltul, care vine din timpuri foarte vechi și a trecut prin atâtea ținuturi sălbatice, scaldă acum o țară unde totul e civilizație. Bărbați și femei, purtând pălării largi de pai și șorțuri de pânză albastră, lucrează ogoarele metodic și conștiincios, cultivând sfecla de zahăr. Seara, camioanele apar încărcate cu neobișnuitul rod al strădaniei lor: mormane de capete omenesti, stîlcite și diforme, parcă suferind că au fost smulse din pămîntul în care, odată cu dulceața, își ascundeau urîțenia și umilința.

Chiar în acest ținut de cîmpii roditoare, tabloul cel mai grandios e tot al munților. Ei nu se profilează decît în zare, dar atît de pretutindeni, încît, numai cînd se pleacă în pămînt, ochii încetează să-i mai întîlnească. Munți atît de majestuoși, înconjurați de atîtea bastioane, Oltul nu se așteptase să întîlnească vreodată. Însă, albastra lor splendoare rămîne tot timpul departe, și numai după ce va călători multă vreme spre apus și va porni iarăși spre miazăzi, el îi va vedea ridicîndu-i-se în față. Atunci, îi va străpunge, ducînd, țării de dincolo, respirația istorică și toată frumusețea Ardealului.

Schimbîndu-și de cîteva ori pe zi înfățișarea, după cum negurile îi învăluie sau se destramă, ei sînt, cînd matahale umede și mohorîte, cînd temple orbitoare,

umplînd cu forma și strălucirea lor bolta cerului. La picioarele marilor piscuri, celelalte culmi îngrămădesc — ca pe o ofrandă cuvenită unor auguste tronuri — oceane vălurite de păduri. Pînă acolo unde nu mai află decît piatră, brazii urcă treaptă cu treaptă, tot mai înalți și tot mai sus. Pe deasupra lor, nori alburii rătăcesc asemeni unor candido turme, pînă ce toată lîna li se anină în desîșul crengilor. Dar, cîteodată, stîrniți parcă de atîta nevinovăție, balauri negri dau năvală, de pe versantul celălalt, asupra lor. Curînd, ploaia se așterne peste Țara Bârsei, ca o pînză deasă, răsucită în trîmbe colosale, prin care se întrevăd, cîte o clipă — catarge ale unei mari corăbii în furtună — turnurile Brașovului.

În zilele senine, Bucegii își dezvăluie enorma arhitectură. Trufași, fantastici, impulsivi, grupați în fronturi impunătoare, ei se avîntă cu fiecare perete tot mai sus, pînă ce în văzduhul pustiu rămîn față în față, ca pentru o aprigă înfruntare, cu acea rară nebunie a geologiei, triumf al cremenii dezlănțuite, care e Piatra Craiului. În preajma acesteia, lumina zilei își pierde puterea, încît mai mult ca o părere, ca un nor vînat la orizont, i se zărește creasta de fabulos crocodil. Cu nimic din jur nu se articulează, ci, concentrată în sine, e ca un monstru mort în cea dintîi zi a lumii, dar atît de uriaș, încît nici în acest lung răstimp pămîntul n-a izbutit să-l înghită. Față de acel nemistuit gigant, Bucegii par că fac parte din umanitate, chiar dacă domnesc asupra ei. Iar înfruntarea ce se vede, pornită dintr-un nemăsurat orgoliu, n-ar putea fi decît disputa a două zeități potrivnice, la picioarele cărora cîmpiile dorm neștiutoare și fericite.

Pe cerul sprijinit, jur împrejur, de mărețe orizonturi crenelate, fabrica de zahăr de la Bod își profilează coșurile de cărămidă, paralele cu piloanele metalice — și mai înalte — ale postului de radiodifuziune.

Iar Oltul, oglindindu-le noutatea, nu uită nici o clipă vechimea din care vine. Dealtfel, ca pentru a-i face un arc de triumf, simbolizînd neîntrerupta-i curgere din veacurile de demult spre cele viitoare, chiar acolo unde, pe malul lui stîng, se ridică antena postului de radio, deschizînd minții omenești o poartă neobișnuită spre vremurile ce vor veni, pe cel dimpotrivă se văd casele din Ariujd. Iar Ariujdul este și el o poartă, dată de perete spre trecut, spre miile de ani din urmă și spre viața ce va fi mijit atunci în acest colț de lume.

Sub actuala-i vatră, o alta mult mai veche se duce pînă în neolitic, evocînd — într-un tulbure vârtej de imagini — misterul și realitatea unei ere pierdute.

Trecut și Viitor stau astfel față în față, expresiv și monumental, iar Oltul trece printre ele, ca țintit de privirile a doi sfîncși la fel de enormi și enigmatici.

În Muzeul secuiesc din Sfîntu Gheorghe, în jurul aceluși zimbriu care își ține capul plecat, iar cu copita pare că mai scurmă pămîntul, stau orînduite cele dintii unelte — toate de piatră — pe care oamenii le-au imaginat și făurit. Ele au fost găsite la temelia din adînc a satului, ca și acelea care arată că întemeietorii Ariujdului au învățat, mai apoi, să lucreze bronzul, și cine știe dacă așezarea lor nu va fi fost, în acea vreme, o ade-vărată uzină pentru obținerea acestui epocal aliaj, din care turnau săgeți, brățări și idoli.

Că acelor foarte îndepărtați strămoși le-a plăcut să născopească tot felul de lucruri și să-și înfrumusețeze

viața, stă de asemeni mărturie marele număr de opaite găsite aici. În aceste lămpi primitive au licărit, totuși, luminile cu care oamenii din neolitic au putut să răspundă, într-o străveche înserare, stelelor ce se aprindeau peste capetele lor copleșite de misterul universului. Au fost, desigur, pe atunci, nopți cînd aceste cîteva zeci de opaite vor fi dat, celor ce le zăreau pîlpîind, credința că în întunericul fără margini scînteiază o metropolă.

Astăzi, altfel de lumini răspund stelelor, cînd prind să sclipească în infinite depărtări. La ora înserării, în clădirile postului de radio, menit unei activități moderne, și în același timp profund misterioase, se aprind — aște dintr-o artificială galaxie — tot felul de lămpi sferice, unele cît luna. Încărcate de tensiuni mortale, ele dau voci omenești puterea să fulgere prin eter. Iar între pilonii metalici, ce se ridică spre cer asemeni unor catarge, antena e întinsă ca un hamac aerian, îndemnînd mintea să se lege acolo, foarte sus, peste apele agitate ale veacului.

Inginerii de la uzina de turnat bronzul, din cel dintîi Ariujd, nu și-au putut închipui desigur cu ce se vor îndeletnici, peste mii de ani, urmașii lor specializați în electrotehnică. Așa cum nici aceștia nu-și pot închipui, pe cînd minuiesc puzderia comutatoarelor, cu ce se vor îndeletnici inginerii mileniilor viitoare.

Stîlpii metalici ai antenei, urcînd spre firmamentul înstelat, și mai departe, spre adîncurile insondabile ale viitorului, par o teribilă prevestire. Cele două lumini roșii, ce se aprind în vîrfurile fiecăruia, strălucesc ca ochii unor bufnițe, care, de la acea mare înălțime, ar face de veghe asupra omenirii — neadormite, stranii, faustiene. Așa cum se văd, plutind deasupra cîmpiei, amețitor

de sus, ele dau presentimentul, foarte viu, a ceea ce se pregătește să vină.

Dar, în astfel de nopți, ce fac minții omenești cum-pănă între trecut și viitor, nici vremurile de demult nu se pierd în uitare. Dincolo de Olt, luminile caselor din Ariujd nu sînt cu nimic deosebite, în pîlpîirea lor umilă, de opaițele de odinioară. Satul, așa cum se deslușește prin întuneric, scufundat în tăcere și străbătut de forțe obscure, pare tot cel ce și-a pus, nimeni n-ar putea spune cînd, întia temelie. Din vîrful stîlpilor de fier, prevestitori ai unor fantastice civilizații, vocea ome-nească își poate lua zborul pentru a străbate într-o se-cundă eterul, dar, numai la cîțiva pași de postamentul lor, rodesc aceleași vechi ogoare. Oricît de uluitoare forme ar fi să mai ia viața, un lanț ascuns va trece tot timpul în lungul ei, purtînd-o dintr-o eră în alta, pînă la cele mai de neînchipuit. Și oricît de departe ar ajunge, nici o za a acestui lanț, de germenii impulsivi și creatori, nu se va rupe vreodată, separînd-o de capătul lui dintru început, care aici e îngropat, sub vetrele din neolitic, și mai adînc, în pămîntul pururi fecund și plin de taină.

Cuprins de bucurii adînci și de imense îngîndurări, Oltul oglindește, cu același tremur, și luminile celui mai îndepărtat trecut, și pe acelea ce prevestesc inimagi-nabile lumi viitoare. Fără sfîrșit, unda lui le leagănă, în legănarea întregului univers.

DRUMUL NORDIC AL CETĂȚILOR

Oltul abia a trecut de Ariujd, de stăruitoarea evocare a celor dintii ere și de fantasticele prevestiri ale celor ce vor veni, cînd, pe malul lui drept, apare un foarte ciudat afluent. El vine rupînd cu violență pămîntul, năvalnic și, în același timp, încremenit. Nu e decît o masă de bolovani cenușii, o avalanșă minerală, în contrast izbitor de culoare și de substanță cu lanurile verzi pe care, nemilos, le sfîșie.

Lava acestei reci erupții este pusă, desigur, în mișcare de apă, dar un singur strop nu se zărește în albia goală, în care nici o furnică n-ar avea cu ce să-și potolească setea. Totuși, un pod — atît de înalt încît pare mai curînd un arc de triumf — arată cît de mari vin apele straniului afluent atunci cînd, pe neașteptate, începe să trăiască.

Sălciile, chiar, l-au socotit demn să aibă un alai, și s-au înșiruit în lungul lui, așteptîndu-l să apară, asemeni unor foarte îndrăgostite și credincioase femei. Prezența lor, de o parte și de alta a intempestivului torent, numai de dragul puținelor zile cînd prinde viață, dezvăluie tra-gicul de care poate fi pătrunsă predestinarea.

Acolo, departe, dincolo de acele misterioase înălțimi, idolul vieții lor este ascuns oricărei priviri, și, numai rareori, după marile furtuni, dînd dealurile în lături, apare la orizont, strălucitor în zalele lui, vijelios și trium-

fal. În acea clipă, penelopele vegetale sînt în sfîrșit răsplătite: zeul mult așteptat trece iarăși prin viața lor, cutremurîndu-le de fericire. Dar nu e decît un iureș, și, după rapida-i dispariție, pietrele — unele enorme — pe care le-a adus cu el, rămîn în albia uscată, ca lovite de trăsnet. Acelea care, tot rostogolindu-se, au ajuns lîngă Olt, zac acolo, îngrămădite haotic și deznădăjduit, ca o masă de emigranți pe cheiurile portului. Din cînd în cînd, valuri mai puternice smulg cîte una, luînd-o cu ele și mîtuind-o de suferință.

Privită în toată lungimea, albia sterpului afluent — piatră seacă în verdele pădurilor și al cîmpiei — e tot atît de dureroasă ca o orbită din care a fost smuls ochiul. Gene care nu mai au ce umbri, sălciile se aliniază pe maluri, dîndu-le înfățișarea unor chinuite pleoape. Uneori, par un lung convoi de condamnate, implorînd cu gesturi patetice soarta, să se îndure de ele, să însuflețească iarăși rîul nestatornic de care și-au legat viața.

Atît de nedrept poate fi destinul, pînă și cu arborii! În timp ce aceste sălcii, ce au avut parte de vitrege ursitoare, trăiesc sub semnul unei arar curmate suferințe, doar la cîțiva pași, atîtea surori ale lor, de invidiat, sînt pururi răsfățate. Ele nu trebuie să aștepte, nici să se roage: de undeva, dintr-un izvor neștiut, nici o clipă nu cunoaște să vină elixirul care le întretine viața și le prilejuiește fericirea. Pe țărmul Oltului, ca la un hotar secret, unde s-ar dezvălui taina curgerii timpului, ele privesc și iarăși privesc nesfîrșita, cosmică trecere a apelor. Contemplarea e, fără îndoială, marea lor vocație și voluptate.

Totuși, nici ele nu sînt iertate de ceea ce timpul aduce oricărei alcătuiți a firii: nici de îmbătrînire, nici de moarte. De o parte și de alta a Oltului, alături de gene-

rațiile omenești, se ivesc și dispar generații de sălcii. O întreagă lume de oameni și arbori se naște, trăiește și moare sub vraja și cîntecul acelorași ape.

În fiecă primăvară, alte rînduri de sălcii și de trestii gînditoare apar, înfiorate, lîngă oglinda mișcătoare a undelor. Copilul, care o descoperă întîia oară, ia martor al uimirii sale o gingașă tulpină, iar după ani și ani se regăsesc: de un trunchi scorburos, își reazimă spinarea un unchiaș, privind în jur cu întristare.

De undeva, din tainice adîncimi, din niciodată secate izvoare, mereu se ivesc noile clipe, noile valuri ale vieții, împingînd spre un alt țărm pe cele aflate înainte. Iar Oltul, urmîndu-și calea, pune sub ochii tuturor, sădind în suflete melancolie, imaginea acestei curgeri nesfîrșite și fără întoarcere.

Acum, malurile lui sînt însuflețite de cele mai noi rînduri de oameni și de sălcii. Oamenii vin și se duc, se întîlnesc unii cu alții, rătăcesc pe fața pămîntului, dar sălciile rămîn pururi locului, la distanțe egale de-a lungul rîului, măsurîndu-i durată, asemeni unor secunde vii. Întrupînd trecerea vremii, și dîndu-i un chip, Oltul alunecă în fiecare clipă pe lîngă o salcie, și o lasă în urmă, mai aproape de moarte cu o clipă.

De la o zare la alta, apele coboară fără oprire, clipe și sălcii rămîn mereu în urmă, și niciodată, ca în această îngîndurată călătorie spre miazănoapte, n-au părut mai dureros frumoase cuvintele poetului:

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri

Încărcat de sălcii, de clipe și veacuri, Oltul intră în raza cetății Feldioara. Satul pare el însuși o cetate, înconjurat de arbori înalți și drepecți, ce sugerează un zid

de sulite și de semețe turnuri ascuțite. În unele seri, priveliștea — a fortăreței și a așezării din preajma ei — închide o măreție concentrată și amenințătoare, ca fruntea unui zimbbru. E o tărie ce vine de demult, dintr-o învolburată istorie, și, sub norii roșii ai asfințitului, întreg Ardealul pare că urcă spre cer, pe vîrfuri de sulite, pe turnuri de cetăți și de biserici.

Cu cît Oltul își grăbește valul, Feldioara se avîntă tot mai sus, impunătoare și meditativă. De pe o înălțime stîncoasă, ea domină ținutul și, ca o veche stampă, învie mulțimile care au forfotit cîndva în jur, ridicîndu-i bastioanele, sau celelalte mulțimi, venite cu fruntea sub coifuri, cu flamuri și lănci, să o asedieze.

Acum, în afară de bufnițe și lilieci, tăcuta ruină e pustie, dar a rămas viu simțămîntul care îi va fi stăpînit pe toți cei ce se închideau odinioară între zidurile ei — și care îl cuprinde și pe cel ce privește, azi, printre creneluri — că, atît timp cît un singur om ar mai face de strajă, nimeni n-ar fi în stare să o cucerească.

Mai spre miazănoapte, alte două asemenea vestigii așteaptă Oltul, să-și oglindească în unda lui profilurile cenușii, vechimea, marea putere de evocare. Cea de la Rotbav se înalță chiar în inima satului, înconjurată de case, nedespărțită de viața de fiecare zi, ca o fîntînă a trecutului. Seara, pe cînd roțile fîntînilor de la răspîntii se învîrtesc grăbit și zgomotos, o alta mai înceată și nevăzută, dar al cărei surd ecou — ropot îndepărtat de cai și zăngănit de săbii — se deslușește foarte bine, aduce la suprafață, din insondabile adîncimi, apa istoriei, revărsînd-o peste sat și acoperindu-l ca un lac. Pe fundul lui, oamenii dorm și visează toate cîte vor fi fost pe aici — și vînători de zimbri, și oști străine — în vremuri de demult.

La Aita Mare, cetatea tronează afară din sat, pe un bot de deal: un vast patruleter, ale cărui laturi se împreună în unghiuri drepte. Pe cea răsăriteană, începe cîmpul. Pe cea dinspre miazăzi, cimitirul. Ogoare și morminte se întîlnesc sub vechile ziduri, morții stînd față în față cu recoltele viitoare. Iar poarta, ferecată și înnegrită de ani, pare o cumpănă enormă care desparte, în întreg ținutul, moartea de viață.

Cît e ziua de lungă, pîlcuri de țărani urcă din sat coasta pieptișă. Sus, stau locului o clipă, ca spre a-și da seama încotro s-o apuce. Uneori, în căruța pe care au urmat-o se află un coșciug: atunci, cotesc spre miazăzi și, după cîțiva pași, pătrund în cimitir. Alteori, un plug: atunci, se îndreaptă spre răsărit și, numaidecît, se pierd în cîmpie.

Pînă departe, spre marginea munților, lanurile de grîu se duc ca valurile mării, și, de îndată ce soarele prinde să coboare, umbra cetății pornește pe unduirea lor, reamintind începutul:

Presărat cu cetăți în ruină și cu ascuțite turlă de biserici, Ardealul...

Noaptea, cele cîteva candelă din cimitir par luminile unui mic port, ce abia ar îndrăzni să-și semnaleze existența — mult prea umilă — corăbiei de foc care va vesti învierea morților, dar care, aici, nu se va arăta, poate, niciodată.

CĂRĂMIDĂRIILE

În călătoria lui spre miazănoapte, Oltul întâlnește, odată cu vechile cetăți, cărămidăriile. Ici, colo, aglomerări de oameni, trudite și pitorești, scormonesc pământul, îl frământă și îl toarnă în tipare, izbutind în cele din urmă să închege cuptorul și să-i dea foc. Atunci, un balaur cu douăsprezece guri, pline de flăcări, se oglindește în unde, pe când, involburate și gînditoare, se duc spre țința lor îndepărtată.

De îndată ce a intrat în Țara Bârsei, pe malurile Oltului au și apărut semnele acestei vechi îndeletniciri. Din țărîna în care sfecla de zahăr își ascunde dulceața și umilînța sînt plămădite țiglele ce acoperă o bună parte din casele Ardealului, dînd satelor înfățișarea lor înfloritoare și picturală.

La Aita Mare, ca în atîtea alte locuri, cîteva zeci de inși, mai toți țigani, lucrează în cîmp deschis și aproape goi. Pe lîngă ei, Oltul trece ca pe lîngă un trib african: negri ca smoala, frământă pământul, de la coapse pînă la tălpi o neînteruptă împletire de mușchi, mișcîndu-se ritmic sub pielea umedă și strălucitoare. Doar, dintr-un sac vechi, cu un șorț în față, rămîn astfel din zori și pînă în noapte, fie că soarele arde, fie că îi biciuie ploaia.

Ca pretutindeni unde se petrece ceva ce aduce a vrăjitorie, țigani sînt prezenți. Acestor pătimași ai ilu-

ziei că plumbul se poate preface în aur, cărămidăriile le prilejuiesc satisfacția reală, a unei prefaceri nu mai puțin spectaculoase. Sub ochii lor avizi de minuni, pământul e schimbat într-o materie sterilă, definitiv refractară, în care nici apa nu pătrunde, nici sămînța nu încolțește. E ca și cum ar fi întoarsă lumea de la rosturile ei: un act de nemaipomenită îndrăzneală, o provocare adresată legilor ce o guvernează.

Toți acești oameni, neastîmpărați și himerici, în imaginația cărora vrăjile au ocupat întotdeauna zone întinse și fierbinți, poposesc pe malul Oltului, punînd la cale sfidătoarea lor faptă. E munca unei veri întregi pe care o au în față, și, pentru acest lung răstimp, ei se instalează în preajma gropilor de lut și a cuptoarelor fumegînde. Familii de șapte, opt suflete, cu tot avutul lor, ce nu se ridică la tot atîtea linguri, își caută un loc potrivit, însemnîndu-l, mai mult pentru orientare decît pentru adăpost, cu două bețe încrucișate, de care atîrnă o țoală zdrențuită.

Un singur ungher se străduiesc să fie bine ferit: acela în care țin mălaiul și tutunul. Restul — fie gospodăria pe care au încropit-o, fie propriile mădulare — e tot atît de expus adversităților firii, ca și cîmpul pe care bate vîntul și cade grindina. În timp ce modelează argila și o ard, pentru durat case trainice, în care un singur strop de ploaie nu va pătrunde, cărămidarii trăiesc sub cerul liber, sub cerul liber și goi, una cu pământul, o masă de trupuri rînd pe rînd arse de soare sau dîrdîind de frig.

Dar atîta timp cît mălaiul și tutunul rămîn uscate, binele vieții lor e asigurat, și, fără să se gîndească la casele care între timp se ridică prin sate, ei își vîd de

treabă, negri și despuiați, iar uneori cîntînd. Plini de noroi pînă în lumina ochilor, frămîntă cu sîrguință pămîntul, iar acesta își face loc printre degetele lor, asemeni unor pui de șerpi, ce ar ieși din cuib prudenți, dar și atrași de aventură.

După ce au fost turnate în tipare, cărămizile sînt puse la uscat, una lîngă alta, lucind sub razele soarelui, netede și egale. Sînt încă umede și moi, în stare să păstreze orice semn, cum au păstrat și acelea care stau, pînă azi, mărturie despre civilizația ciudaților chaldeenii. Uneori, pe suprafața lor sensibilă, focul fixează — poate pentru veacuri — amprenta unui deget omenesc, în fața căreia, cîndva, cine știe cine va cădea pe gînduri.

Lucrînd în rînd cu bărbații, o țigancă tînără parcă dansează. Șerpilor lungi, de humă, țîșnesc printre degetele ei, amețiți de voluptate. E aproape goală, cu brațe și picioare lungi, iar sîinii rotunzi și grei tresar în ritmul viu în care își unduie trupul. În afară de dinții foarte albi și de măgelele de sticlă albastră, din cap pînă în picioare e numai pămînt, și chiar atunci cînd cîntă, în glasul ei sînt rezonanțe grave, de lut. Nu departe de cuptoare, sîinii altei țigănci, obosiți de viață, sînt supti de gura flămîndă a unui copil. În jurul ei s-a strîns, dînd zor, un grup întreg de fete. Sînt mulți sîni goi și multe cărămizi crude aici, rotunde sau dreptunghiulare forme, tot atît de perfecte, de negre și strălucitoare.

Bunica acestor ființe tinere și goale, ritmat dăruite frămîntării pămîntului, aproape tot atît de despuiață, stă mai la o parte, ghemuită în fața zdrenței care închipuie cortul. Nu mai poartă măgele, dar are o pipă din care

pufăie tot timpul. Tăciunile și-l ia, de-a dreptul cu mîna, din focul de vreascuri asupra căruia veghează.

Acum, nu mai are decît o singură îndeletnicire: să pregătească mîncarea. Într-o oală vîrită în jar, fierbe o ciorbă de lobodă, de urzici sau de zarzăre crude. Dar va mai fi și mămăliga: în așteptarea ei, un cîine jigărit dă tîrcoale prin fața cortului, aduîmecînd. Ca și stăpînii lui, nu cunoaște din viață decît puținul și sărăcia. Numai de somn se poate sătura, așa că, mai toată ziua, rămîne întins la soare, nemișcat și atît de lung, încît pare mort.

Peste sărăcia și truda acestor înjghebări de o vară, peste neînterupta lor forfotă, Oltul își revarsă murmurul larg și generos. Asemeni unui călător legendar, purtat de fantezie, ivindu-se într-o seară pe calul său, pârtaș la aventură și superb, în preajma unor umile locuințe omenești, uimind bărbați, femei și copii prin bogăția veșmintelor și depărtările din care vine, trece Oltul prin preajma cărămidărilor. El aduce în existența lor, socotită în porții — de tutun, de mălai, de lemne, pînă și de lut —, miracolul inepuizării, mirajul unei existențe ce se cheltuiește tot timpul, fără teamă că se va sfîrși vreodată.

După ce a învîrtit roțile gaterelor și ale morilor, sau turbinele uzinelor electrice, prefăcînd brazii în scînduri, boabele de grâu în făină, și stîncile colțuroase în lespezi, Oltul ia din nou parte la neîncetata și lentă construcție a lumii. Dar, de data aceasta, nu pune doar unelte în mișcare, ci participă cu însăși ființa lui la ceea ce urmează să se petreacă, putînd părea un act scelerat: defertilizarea pămîntului.

Abătută din drum, apa pătrunde în argila care, nemaipunînd nici o rezistență, se lasă modelată ca o ceară. Cînd, mai apoi, cărămizile sînt întinse la soare, alcătuiind un vast patruleter de corpuri geometrice, stropii din ele încep să se evapore, ca și cum ar evada dintr-o imensă închisoare, cu rînduri nesfîrșite de ferestre și celule.

Totuși, mulți mai rămîn prizonieri. Acestora, doar focul le va reda libertatea. După ce cărămidarii s-au zbatut săptămîni de-a rîndul, în viața lor se apropie un mare eveniment: întocmirea cuptorului. Tot ceea ce s-a petrecut pînă acum — toată truda, toată agitația, toate cîntecele — în vederea acestui scop final a fost: întocmirea cuptorului.

Mii de cărămizi se suprapun și-i dau ființă. Iar el, văzînd cu ochii, se umflă ca un balaur. Nepotolitul furnicar ce se pornește atunci, numai larmă și gesturi iuți, reînvie dintr-o dată violența și pitoreasca panoramă ce va fi fost, cîndva, în jurul Turnului Babel. Oameni negri și goi se strigă unii pe alții, își fac semne, aleargă, vin, se duc, — iar din acest asurzitor vacarm ceva greoi se înalță, din patru colțuri, spre cer. Atunci cînd e gata, cuptorul pare un templu mătăhălos și emfatic, cum ridicau în vechime semințiile care sacrificau ființe omenești pe altarul unor crude divinități.

După ce-l căptușește bine cu lemne, cărămidarii îi dau foc. Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, el începe să se încingă, obligînd elementele aflate în prezență să ia contact între ele, cu o intensitate extremă. Încă o zi și o noapte, și se încinge și mai mult. Înăuntru, apa, pămîntul și focul clocotesc năprasnic.

Veghindu-l, ca pe un mausoleu fumegînd, arhitecții lui au conștiința cumplitului fenomen pe care l-au declanșat și îl ocolesc pe departe, intimidați. Pe malul Oltului, în frăgezimea ierbii, dogorăște un corp străin, un bloc compact, mistuitor, ca un meteorit căzut din cer. Uitînd că a dat atîtea roade, că a fost neamului omenesc vatră și sîn, reamintindu-și vremea, fantastic îndepărtată, cînd nu se rupsese din soare, pămîntul se reîntoarce la acele forme fierbinți de existență, lepădîndu-se de tot ceea ce i-a făcut fecunditatea și blîndețea.

Tîrziu, cînd balaurul de lut s-a răcit, de sub coaja-i crăpată și înnegrită de fum izbucnește o vie culoare roșie, de rodie gigantică și bizară, cu mii de semințe dreptunghiulare. Ars pînă la miez, și defertilizat, pămîntul și-a schimbat — iremediabil — starea. O singură dată, se spune, un sfînt din primele timpuri ale creștinismului, vrînd să dea mulțimii dovadă de nemărginirea puterii divine, a luat în mînă o cărămidă și, strîngînd-o, a despărțit din nou elementele: flăcările au țîșnit în aer, apa a curs în jos, iar în palma sfîntului a rămas huma afinată.

Dar aceasta e o minune de demult. Acum, cărămizile rămîn cărămizi: tari și roșii, și cu un sunet aproape metalic. Iar oamenii le poartă spre căruțele cu care au venit din sate, să culeagă rodul violentei împerecheri dintre apă, foc și pămînt.

La sfîrșit, nu mai rămîne decît un strat de praf roșu, mărturie a crîncenei hore pe care, zile și nopți de-a rîndul, au jucat-o acolo elementele primordiale.

PÎNĂ UNDE AJUNGE OCEANUL

Pe drumuri strâmte de țară, cărămizile călătoresc spre satele unde, pînă în toamnă, vor deveni case. Iar stropii de apă ai Oltului, după ce au luat parte la plămădirea lor, trăind o violentă aventură, ajung din nou în eter. Alăturîndu-se altora, veniți din cine știe ce depărtări, vor fi iarăși nori. Și iarăși vor peregrina dintr-o zare în alta, asemeni unor himerice corăbii. Într-o zi, se vor ciocni de crestele Hășmașului Mare. Atunci, vor fi încă o dată Olt. Și vor lua călătoria de la început.

Luînd totul — și murmur, și uimire, și dorința de a străbate lumea — de la început, vor coborî de pe culmea muntelui, din stîncă în stîncă, vreme îndelungată, fără sfîrșit. În cele din urmă, ieșind în cîmpie, vor pune în mișcare nenumărate mori, sau vor înălbi, în mîinile femeilor, lungi văluri de pînză. Apoi, întorcîndu-se spre miazănoapte, vor sosi la cărămidării. Dar, de data aceasta, vor trece mai departe. Sau, poate, nu vor ajunge nici pînă aici.

Cu mult înainte, soarele îi va fi atras din nou în cer. Și vor fi — cine știe a cîta oară — nori, închipuind tot felul de imagini, spre uimirea sau spaima întregii lumi. Apoi, vor reveni pe pămînt, dar căzînd undeva, departe, vor fi unul dintre acele fluvii vestite, care udă cîte un întreg continent. Vor călători în tumultul lui,

sub lumina altor constelații, făcînd mîndria multor popoare. Însă, înainte de a ajunge la ocean, soarele îi va absorbi din nou. Și din nou vor fi nori.

Nemulțumit parcă, și chiar îngrijorat de distribuția pe care a făcut-o, astrul de foc îi întoarce pe neașteptate din drum, pornindu-i cu mare grabă în altă parte. Dar nici acolo nu-i lasă să ajungă, dîndu-le noi și imperative destinații, purtîndu-i cînd înspre munți, cînd peste cîmpii, ca pe o inimaginabilă — absolut inimaginabilă — armată, cu care ar căuta să cucerească și să mențină milioane de poziții, deodată. Cîțiva dintre stropii de la cărămidărie, după ce au fost atrași de mai multe ori în azur, și au revenit de fiecare dată, fie în albia unui rîu, fie în a altuia, nimeresc în cele din urmă pe un ogor.

Acum, vor întreprinde o altfel de călătorie: urcînd prin tulpini subțiri, își vor trece ființa în alt regn, adăugînd-o la ființa plantelor, luînd parte la zămislirea vieții vegetale. Unii vor ajunge chiar în bobul grîului, una cu substanța lui, așteptînd ziua cînd un rîu, cum au fost și ei odată, îi va măcina și-i va preface în făină. Alții se vor ridica prin rădăcina viței de vie sau a pomilor, și, pătrunzînd în boabele de struguri sau în mere, le vor face rotunde și grele, strălucind în lumina soarelui și parcă spunîndu-i: — Am îndeplinit misiunea pe care ne-ai dat-o. Sîntem fructe!

Și vor fi în acea clipă în univers, colorîndu-l și îmbătîndu-l de miresme, miriade de asemenea fructe. Și toate vor fi victoriile Soarelui, prin neobosita și grandioasa lui strategie: neconținut purtînd norii peste șesurile însetate, prefăcîndu-i în ploaie, în rîuri și în mări, și din nou în nori, pentru ca, din această imensă vînturare, pădurile să rămîină vii iar pămîntul să se acopere de roade.

Astfel, ceea ce în primăvară era undă a Oltului, învolburată, va deveni în toamnă, sau peste cine știe câte toamne, miez limpede și răcoros al unui măr rotund, spre care se va întinde o mînă omenească. Iar acea mînă va fi ea însăși apă, un ultim val, fantastic evoluat, ca și globul ochiului care privește soarele și ploaia, ca și creierul care gîndește: — Viața e apă! Fiindcă, pînă într-atît, viața e apă. Acel sfînt de demult, mărturisitor al puterii divine, de ar fi să strîngă în pumn un brad sau un om, sau orice alcătuire vie, cu același har cu care a eliberat din cărămidă apa și focul, la picioarele lui s-ar face un rîu. Într-atît, viața e apă. Aceeași din rîuri, din fluvii, din nori. Și, mai ales, aceeași din oceane.

Dacă oamenii străbat lumea cîntînd, și vocea lor e puternică, iar calea pe care și-o taie între un orizont și altul, de o neîntrecută cutezanță, poate că totul se petrece astfel pentru că în ei mai dăinuie tumultul marilor fluvii. Iar dacă se dovedesc nebuloși, sau inventivi, sau visători, nu sînt oare așa pentru că în ființa lor continuă frenetica peregrinare a norilor? Dar, mai cu seamă, dacă par sortiți unui zbucium nepotolit, acesta fiindu-le însuși ritmul lăuntric, cine ar putea să uite că, dincolo de fluvii și de nori, în cea dintîi și mirifică origine, ei au fost plămuiți de vasta, neîntreruptă, uriașă tălăzuire a oceanelor?

Imense, profunde, pline de freamăt și de insondabile năzuințe, oceanele sînt laboratoarele primordiale de unde viața a pornit asupra pămîntului, acoperindu-l cu infinitatea ei de specii, cu explozia ei de forme și culori. Dar, la oricît de felurite înfățișări ar fi ajuns, n-a încetat niciodată de a fi, în țesătura ei neschimbată, apă. Norii

s-au ridicat de pe oceane pentru a duce, cît mai în adîncul uscatului, elementul fără de care nu s-ar putea alcătui nici o ființă vie, fără de care orice ființă s-ar preface într-un pumn de cenușă.

După ce a fost arbori, sau vulturi, sau oameni, apa se întoarce în uriașa ei matcă, să se regenereze. Și iarăși pornește. Așa se întîmplă de la începutul începuturilor, și, de fiecare dată, ea duce viața mai departe. Neîncetat, oceanul o trimite să ducă viața mai departe. Dacă n-ar mai trimite-o, planeta ar rămîne pustie.

Cînd, mînați de neastîmpăr și mistuiți de infinite aspirații, navigatorii vechimii au născocit corăbii cu care s-au avîntat pe ocean să-l cucerească, poate că nu prin mintea tuturor a trecut gîndul, și nici prin inimă fiorul, că, în realitate, oceanul e acela care i-a născocit pe ei, pentru a cuceri, prin ei, pămîntul. Nemărginit și albastru, ochiu-i planetar a privit îndelung și cu tristețe țărmurile pustii, — iar din această preocupare de demiurg a pornit totul. După un număr incalculabil de încercări, într-o zi, a izbutit să pună valurilor sale picioare, trimițîndu-le pe uscat.

De atunci, trecînd din specie în specie, viața a putut lua cele mai necrezute și rafinate forme. Dar fiecare ființă, orice alcătuire ar avea, nu e decît un val al oceanului, în care s-a încheat un schelet mineral. În milioane de ani, milioane de asemenea valuri au dus viața mai departe. Totuși, orice desăvîrșire ar fi atins, în adîncurile ei, apa oceanelor se clatină ușor, eternă și mereu mișcătoare temelie a lumii.

Uneori, în străfulgerări de o clipă, închipuirea o vede: ca de pe un pod foarte înalt, în negre și înspăimîntătoare abisuri, în care coboară, să-și întîlnească

originea, picioarele de brontozaur ale biologiei. Întreaga construcție a vieții se sprijină pe ea, ca o enormă catedrală. Din cel mai înalt turn, de unde privește ochiul omenesc, el are de coborât un gigantic eșafodaj de specii, pentru ca, în cele din urmă, înfricoșat, să o poată zări, legănându-se tainic, plină de germenii, de intenții necunoscute și teribile puteri creatoare.

Mai mult decît privirii, unor antene lăuntrice li se face cunoscută mișcătoarea temelie a vieții. De acolo, din marea-i adîncime, unde fără odihnă se clatină, ritmul ei urcă în toți oamenii, purtîndu-i pe nemăsurate spații și de-a lungul timpului infinit. Inși singuratici, mulțimi străbătînd continentele, popoare ivindu-se în istorie și dispărînd, civilizații apuse și noi civilizații, toate se ridică și coboară pe fața pămîntului, asemeni valurilor nepotolite ale oceanului.

Tot ceea ce respiră sub soare, tot ceea ce e viu, tot ceea ce e mai mult decît piatră, oceanului îi este prelungire: în oricare ființă, ca într-un copac cu un fantastic frunziș, freamătul lui o singură clipă nu încetează. Iar omul e plopul pururi înfiorat, catargul mereu legănat de valuri și amenințat de furtună. Din ocean, din necuprinsa-i vastitate și profunzime, vine tot ceea ce îi face temeritatea, tristețea, măreția. Orice se întîmplă acolo, pe întinderea eternelor talazuri, își află ecou în inima lui: îl neliniștește, îl bucură, îl umple de elanuri sau de melancolie.

De la începutul lumii, oceanul e marele generator de ritmuri, orga cosmică spre care auzul omenirii se va nt oarce, tresărînd, pînă la sfîrșitul lumii.

De cîte ori, rătăcind pe fața continentelor, sosesc la malul unei ape, al marilor fluvii mai ales, cei ce alcătuiesc neamul omenesc simt o îndepărtată chemare, devin visători, și ceva din făptura lor pornește la vale, odată cu undele. O misterioasă forță, în voia căreia se lasă fericiți, îi atrage spre îndepărtatele lor origini. Pînă într-atît este prezent oceanul în ființele pe care le-a plămuit, trimițîndu-le să cucerească pămîntul.

Tîrziu, cînd se va apropia Sfîrșitul, viața — Armada planetară — se va retrage treptat spre țărmurile lui, iar apoi în adîncuri, trăindu-și acolo, în apa sărată în care s-a născut, ultimele pîlpîiri, înainte de marele întuneric, total.

SATELE

În largul cîmpiei, cîțiva cai ce aleargă sub razele soarelui par crestele unor talazuri care se urmăresc unul pe altul, în timp ce restul mării rămîne liniștit. Valul cu forme umane al unei tinere fete vine legănîndu-se spre Olt, asupra căruia se apleacă, zărindu-și chipul încadrat, ca într-o somptuoasă ramă, de toți norii cerului. Iar riul, urmîndu-și calea, îi fură de pe obraji clipa în care a oglindit-o.

Orologiu viu și oglindă pururi mișcătoare, Oltul curge prin lume, reflectînd-o și măsurîndu-i durata. De cînd și-a început marea călătorie, el a dezvăluit, oricărei ființe, chipul pe care îl are, uneori aidoma, alteori într-un nimb de taină sau poezie.

Sălciile, cele dintii, se despletesc în aer, și, mai frumoase parcă, în oglinda pe care o au la picioare. Apoi, cetățile vechi, cu turnurile lor, se mai ivesc o dată, ca un vis, în clătinarea apei. Și de asemeni, oamenii.

De cînd au descoperit această voluptate, bărbați și femei au stat aplecați peste unde și s-au privit, clipe, ore, zile de-a rîndul. Unii, toată viața.

Iar dincolo de imaginea lor, de fiecare dată au zărit cerul. În toate apele, de la ochiul fîntînilor și pînă la acela imens al oceanelor, cerul își reflectă albastrimea și tot ceea ce, sumbru sau luminos, se petrece pe întin-

derea lui. Culorile răsăritului, și ale fiecărui ceas pînă la acela al apusului, întunecimea nopții, sau alba năluca a lunii, toate se arată în cristalul tremurător.

Dar cel mai mult, și mai fastuos, se oglindesc norii. În timp ce Oltul se duce spre miazănoapte, în adîncimea lui, pe bolta răsturnată, corăbii fabuloase călătoresc fără sfîrșit. Una după alta, alunecă spre cine știe ce depărtări. Din zori și pînă în amurg, mereu apar, urmîndu-și peregrinarea, neoprita, haotica peregrinare. Unde se duc? Uneori, să întîlnească piscurile Hășmașului Mare. Atunci, apele de azi și cele de mîine ale Oltului curg cîteva clipe împreună, în spații și ritmuri diferite.

De cîte ori rătăcitoarele nave trec prin dreptul soarelui, pămîntul se acoperă cu mari pete de umbră. Mișcarea lor lentă și vastă pare un joc de uriași: întunecimea cuprinde cînd o pădure întregă, cînd un sat cu toate casele și cîmpiile din jurul lui. Dezvăluind dimensiunile jocului, vîrfuri de coline strălucesc în soare, în timp ce poalele abia se zăresc. Dar, după cîteva clipe, acestea ies într-o orbitoare lumină, dînd la iveală cîteva turlă de biserici, pe cînd culmile se întunecă și parcă se răcesc. Iar norul, alunecînd mai departe peste șesul de dincolo de dealuri — mereu nori alunecă peste șesurile de dincolo de dealuri — dă prilej țăranilor care se găsesc acolo, la seceriș, să-și întrerupă truda o clipă. Adeseori, umbra durează numai cît își trec palma peste frunte, dar tot aduce o adiere de răcoare, ca și cum în preajmă s-ar auzi foșnetul unei ape. Apoi, ogoarele sînt din nou cotropite de arșiță, iar bărbații și femeile se apleacă pe seceri, cu gîndul la riul nevăzut.

Depart, pata călătoare alunecă peste alte dealuri și alte câmpii, odată cu norii și cu Oltul, ca într-un vis fără sfârșit al lumii.

Sub neconținută lui desfășurare, presărate din loc în loc, apar satele. Norii, când le adumbresc, când le lasă în lumină, iar Oltul se încarcă de realitatea și taina lor. Din câte întâlnește în lunga-i cale — și nimic nu întâlnește care să nu ascundă o enigmă —, satele sînt acelea asupra cărora stăruie cel mai adînc mister. Cum s-au ivit?

Sînt, fără îndoială, clădite de oameni, din lemn, din piatră, din cărămidă, dar răsar pe malurile Oltului asemenea unor fructe uriașe, sensibile și vii, și străbătute de o neistovită sevă. Sînt construite din materiale neînsuflețite, și totuși au un suflet și trăiesc. Sînt vii și trăiesc.

Cum s-au ivit? Cum s-au ivit într-un anume loc și nu în altul, în forma aceasta ce pare întâmplătoare iar uneori ciudată, și totuși se dovedește a fi fost singura a vieții? Tot încercînd să înțeleagă, o clipă vine cînd cugetul nu mai poate înainta, fiindcă se lovește de un prag dincolo de care începe, de nepătruns, misterul creației. O singură certitudine există: la început și la început, a fost un foc. Tuturor, acesta le-a fost începutul.

Cîndva, în vremi de mult uitate, un pîlc rătăcitor, din cine știe ce pierdută seminție, a poposit pe înserat, în pustietatea câmpiei. O adiere de aer mai viu, șoapta unui pîrîu, sau vreo altă nedefinită chemare vor fi fost de ajuns. La flăcările focului pe care l-au aprins, bărbații au cîntat, au fript vînatul, și-au îmbrățișat femeile. A doua zi au plecat și nu s-au mai întors niciodată. Dar, sub cenușa celui dintîi foc, viitoarele colibe încolțiseră

în adîncime, și, chiar din acea clipă, începeau să urce încet spre suprafață. Peste un an, sau peste o sută, răsăreau din pămînt.

Și satul a început să trăiască. Încet, neînchipuit de încet, ca și cum ar fi făcut un altoi în sînul naturii, rînduri de oameni, mereu alte rînduri de oameni, au adus lemnul și piatra în noua matrice a vieții — lemnul pădurii din a cărei frunză cîntau, piatra rîului al cărui cîntec îl ascultau —, după ce mai întîi le cumpăniseră îndelung, trecînd în ele o parte din sufletul lor. Și satul a continuat să trăiască, potrivindu-și respirația cu marile cicluri cosmice și cu trecerea veacurilor. Totul s-a petrecut încet, neîntrerupt și organic, ca într-un corp care își primenește celulele, ca într-un univers cu legi de univers.

Ca și în lumea ființelor vii, unde atîtea pier înainte de a se naște, de-a lungul vremii, între ape și munți, multe focuri vor fi pîlpîit. Dar n-au dat rod, și s-au stins pe vecie. Poate că nu toți cei ce le-au aprins aveau har de întemeietori, poate că acolo țărîna va fi fost veștedă de miracolul vieții. De atîtea ori, case ridicate pe temelii trainice, cu gîndul duratei, n-au putut prinde rădăcini, s-au năruit, iar cenușa li s-a împrăștiat în patru vînturi. În timpul acesta, prin cine știe ce urgisite meleaguri, un biet cătun făcea față tuturor potrivnicilor, trecînd dintr-un veac în altul, încorporat în sînul naturii și în marea familie a satelor, a acestor fructe uriașe ale pămîntului, sensibile și vii, și străbătute de o neistovită sevă.

Așa le întâlnește Oltul, uneori chiar pe malul lui, alteori la poalele dealurilor sau pe creastă, fără să poată

ști de ce s-au ivit acolo și nu în altă parte. Fiecare are un nume, o neașteptată alăturare de silabe, cu aspre sonorități, arhaice, barbare chiar; câteodată, însă, străbătute de poezie sau de umor.

Turla ascuțită a bisericii le vestește cu mult înainte, și ele apar, plutind în albastrimea depărtării, cu acoperișuri roșii de țiglă, cu fumuri ce urcă domol din hornuri, și cu lătratul pierdut al ciinilor, ca un semn cunoscut, dar niciodată lipsit de emoție, al vieții ce se desfășoară acolo.

Cînd coboară întunericul, lumini se aprind la ferestre. Și cum se oglindesc în undele ce curg pe sub toată bolta cerului, Oltul pare, pînă ce somnul cuprinde satele, o cale lactee.

O cale lactee plină de zumzetul cosmosului.

IV

OLTUL STRĂBATE ARDEALUL SPRE APUS SAU TREAPTA VIEȚII SPIRITUALE

A DOUA CONFRUNTARE CU MUNȚII

Pe cînd, larg și adînc, își urmează calea, Oltul ajunge într-o cîmpie liniștită, ce și mai liniștită pare, înconjurată fiind la orizont de dealuri abia arcuite. O pace netulburată domnește între hotarele acestui ținut, și nimic nu lasă să se bănuie că fiul Hășmașului Mare va schimba aici, încă o dată, zările spre care își poartă îngîndurarea. Drumul din fața lui e deschis, cu sate și turle de biserici, și cu presimțirea Mureșului — dincolo de ele. Doar spre apus, o pădure urcă pînă la înălțimi la care n-ar fi putut-o duce decît munții.

Iar Oltul, părăsind miazănoaptea pentru care atît de dramatic se întorsese din drum, pornește, uitînd totul, într-acolo. Și încă de departe, un freamăt îl cuprinde. S-ar părea că, atît cît a curs prin șesuri, a fost bolnav, în fiecă fibră a ființei, de dorul munților. Acum, în sfîrșit, mistuitoarei nostalgii îi poate da urmare.

După cum tresare și își zorește undele, nici o îndoială nu încapă că stăruitoarea lui năzuință este să se întoarcă, oricît de multe ape ar fi strîns și oricît de departe ar fi ajuns, în locuri asemănătoare cu acelea în care a văzut lumina zilei. Într-atît apropierea culmilor, cu liniile lor unduitoare, îl înfioară, făcîndu-l să alerge spre ele, transfigurat.

Și astfel, împlinindu-și dorința, pătrunde din nou între înalte valuri de piatră, în solemnul chip al lumii în care a fost zămislit.

Vulcanici, munții pe care Oltul îi străbate sînt atît de tociți, încît par un fund de ocean, peste care neîncetat s-ar fi rostogolit uriașe talazuri. Dintre tumulii de lavă, doi mai înalți se ridică pe un mal și pe altul, ca o poartă bizară, spre un regat de temple năruite. În jurul lor, ceilalți se țin strîns, asemeni orbilor, cînd se tem să nu se piardă unii de alții.

Aceste conuri roase de vreme sînt, în schimb, acoperite de o pădure cum Oltul n-a mai întîlnit niciodată. Trunchiuri, purtate de aspirația înălțimii, țîșnesc spre cer, ca sub impulsul vechilor erupții. Crescute din lava împietrită, ele au tăria unor coloane de granit. Oare n-au bîntuit furtuni pe aici, sau zadarnică le-a fost înverșunarea? Atît de stranii, atît de dureros mai albesc, în amintirea Oltului, pădurile prin care a curs odinioară, pădurile de brad, pustiite.

Aici, chiar cele mai năprasnice vijelii scutură, cel mult, crengile stejarilor, pardosind cu ghindă un larg teritoriu. Turme întregi de mistreți o ronțăie cu lăcomie, cotrobăind prin ruinele vulcanilor. Însă, oricît de mult le-ar plăcea să macine între măsele micile inimi de lemn, altul e mirajul ce se exercită asupra imaginației și foamei lor sălbătice. Spre toamnă, vîntul le aduce în nări, dulce și ațîțătoare, mireasma lanurilor de porumb. Adulmecînd-o, ei abia așteaptă căderea nopții. Dar cînd, înnebuniți de poftă, dau să iasă din pădure, se opresc, ascultă, șovăie, și nu mai îndrăznesc: odată cu întunericul, ceva începe, ce le paralizează chiar cele mai feroce instincte.

Ca să nu mai fie jefuiți de rodul muncii lor, țăranii din jurul Munților Perșani s-au coalizat să înspăimînte jivinele. Pentru ei, de îndată ce se apropie toamna, timpul somnului a trecut. În fiecă seară, însoțiți de cîini ținuți în lanț, bărbați hirsuți și cu sumanul pe umeri se îndreaptă spre porumbiști. Acolo, pregătite din vreme, îi așteaptă tot felul de table și cazane vechi: toată fierăria ciuruită de care n-au mai avut nevoie în gospodărie.

Cînd amurgul abia a început, mai e liniște un timp oarecare. Țîrîitul greierilor urcă din iarbă, încercînd să măsoare misterul care a învăluit pămîntul. Cu un scop asemănător parcă, stelele se aprind în înaltul cerului. Sub lumina lor, reliefurile munților se deslușesc în depărtare, întunecate și enorme. Glasuri omenești, dangăt de talângi, scîrțîit de care răzbat dinspre sate, într-un zvon tot mai stins. S-ar părea că, odată cu noaptea, o mare tăcere se va așterne de la un capăt la altul al firii. Dar, tocmai atunci, se dezlănțuie vacarmul.

Întîi, se aude un duruit metalic, de parcă ar lătra un dulău cu gîtlej de tinichea. De la marginea pădurii, un altul îi răspunde, asemănător. După o clipă de tăcere, de pe colinele din jur, pornesc trei răgete de fier. Ecourile lor se rostogolesc prin aer, întîlnesc altele și se duc împreună, lăsînd în urmă un vaier zănatec. Ca focul, zgomotul țîșnește din tot mai multe locuri, pînă ce pune stăpînire pe întreaga cîmpie.

Sînt stranii și de o sălbatică frumusețe nopțile de toamnă în preajma Munților Perșani. Peste mulțimea de temple năruite, luna se înalță ca o bufniță de argint. Grupate în mase mari, asemeni unor armate în ajunul bătăliei, înfățișările lumii ies din întuneric: lanurile de

porumb, pădurile, munții, cu freamătul, cu forța și cu intențiile lor necunoscute, iar peste această tulburătoare distribuire de siluete, deodată se revarsă un infernal jăratec sonor.

Uneori, întrerupînd isteria metalică, țărani izbucnesc în strigăte. De undeva, dintr-un vîrf de deal, vocea unuia — primitivă, barbară — emite sunetele unui singur cuvînt, neînțeles, mereu repetat, care întoarce vremea cu milenii în urmă. Din depărtări nedefinite, alții răspund la fel, pîrînd că-și comunică vești și gînduri fantastice.

Apoi, din nou intră în acțiune căldările, cazanele, tablele vechi. Dezamăgiți și înfricoșați, mistreții nu se mai încumetă să pășească într-o lume definitiv ieșită din minți. Abia în zorii zilei, orgia de sunete încetează, iar liniștea se întoarce pe cîmpii și în munți, palidă ca o stafie.

În acest univers barbar și halucinant, pătrunde Oltul cînd, părăsind miazănoaptea, își întoarce fața spre apus. Cîțva timp, alaiul de sălcii îl urmează, încercînd să strecoare, în domnia granitului, o fișie de vegetație melancolică. Dar, foarte curînd, altfel de copaci coboară de pe culmi, tăindu-i calea, și sălciile înțeleg că nu vor putea fi, în aventura ce se anunță, tovarășe Oltului. Țintuite locului, ca la poarta unei cetăți interzise, privesc dezamăgite cum stăpînul lor le părăsește, dispărînd între țărmurile de piatră, pe care prind să se înșiruie arbori înalți și drepti, asemeni unor oșteni în zare.

Din cîmpie, Oltul nu ia cu el decît un drum îngust și linia de cale ferată care, strînsă lîngă ape, se duce spre Sighișoara. Din nou trenuri trec, de pe un mal pe

altul, trezind vuietul podurilor metalice, cu locomotivele pufăind și cu sute de capete omenеști la ferestre. În goana lor nebună, sub ochii călătorilor se desfășoară o amețitoare horă de vulcani stinși.

Reîntors la o viață plină de pasiune, Oltul se măsoară cu munții. Acum, el iarăși cheltuie, cu nesocotință, treptele dăruite de Hășmașul Mare. Una după alta, le azvîrle în urmă, în trecut, în amintire, fără să țină seama de nimic, fără păreri de rău. Cînd, odată cu ultima cataractă, aventura va lua sfîrșit, el va fi mai bogat și mai puternic, dar mai aproape de moarte.

Iuțea cu care aleargă pare că-l va duce, din clipă în clipă, la o nenorocire. Pe maluri, arborii rămîn fulgerător în urmă, cu siluetele contopite de viteză. Și, numaidecît, se produce dezastrul. Valea se gîtuie brusc, lumina zilei scade, iar colți necruțători pătrund în viltoarea undelor. Surprinse, nemaiputînd să se apere, ele se prăbușesc în strîmtoare, năprasnic și îndelung sfîșiate. Două stînci negre, mai ales, le pîndesc dintr-o parte și alta, sfărîmîndu-le cu înverșunare. Pulverizate, învinse, dezagregate, apele clocotesc căutînd să-și refacă ființa, dar alte stînci le așteaptă chiar în albia lor, cu spinări late și negre de hipopotami. Și acestea le zdrobesc, cu aceeași înverșunare.

Mai mult, nimeni n-ar putea să îndure: munții cedează, depărtîndu-se într-un cerc larg, dînd la iveală un amfiteatru, în care liniștea și lumina zilei își redobîndesc stăpînirea. Chiar afluentul care vine dinspre miazăzi, într-o continuă cascadă, nu scoate nici un murmur, fiind în întregime de piatră. Dar, urmîndu-și mișcarea, linia munților se reapropie, implacabil, iar necrezutul

interludiu încetează. Din nou, două stînci strîmtează într-atît valea, încît, aventurîndu-se între ele, Oltul pare că a fost înghițit cu totul.

Cînd se termină și acest esofag de cremene, în care pasul nu pătrunde, nici privirile nu pot urmări ce se petrece, apar iarăși turmele de hipopotami. Și iarăși încep colosalele bufnituri, acea vibrație profundă și catastrofală în care lumea se angajează pînă în temelii. Totuși, oricît de strîmt și de sălbatic ar fi defileul, în lungul lui, oriunde au putut să crească, arborii au crescut. Fagii țîșnesc chiar de la nivelul torentului, pe cînd brazii se clatină pe margini de prăpastie, cu rădăcinile în vid.

În cele din urmă, încercarea prin care trece Oltul se apropie de sfîrșit. Dîndu-se bătuți, munții își retrag din albia lui ghearele cu care l-au sfîșiat. Și astfel, el se regăsește, întreg și calm, între enorme ziduri de piatră. Contrastul dintre fața-i netulburată și pereții care, abrupt, coboară din cer, dă naștere unei priveliști dramatice și de o măreție copleșitoare. Rareori, ochiul poate întîlni, în cuprinsul aceluiași spațiu, concentrate în forme atît de expresive, liniștea și tumultul, neclintirea și clocotul, ca atunci cînd, în luciul apelor, se oglindesc marile cetăți ale geologiei.

Dar chipul de iaz al Oltului ascunde, mai în străfund, un nemăsurat orgoliu. Cînd, încă o dată, alte două stînci se ridică pe un mal și pe altul, reamintindu-i clipele de supliciu, el trece printre ele abia cuprins de o ușoară fierbere, semn al unei vechi minii, pe care, acum, biruitor, și-ar stăpîni-o.

Ieșind, nu după multă vreme, din Perșani, ca prin poarta unei cetăți cucerite, Oltul se dezvăluie sieși,

neașteptat de puternic și majestuos. Este atît de larg, adînc și sigur de el, încît nici o asemănare nu mai poate fi între rîul nerăbdător să se vadă în regatul necunoscut al vulcanilor, și toată această bogăție de ape de după izbîndă, în care ca un împărat se oglindește soarele. Într-atît de fecundă a fost aventura trăită în cel de-al doilea rînd de munți din viața lui. De acum înainte, el este altă ființă, asupra căreia coboară o gravă maturitate.

Surprins el însuși de profunda-i transformare, Oltul își sporește conștiința cu amintirea voievodului de dincolo de munți, ajuns pe aceste meleaguri sub steaua biruinței, și plecat mai departe, spre un tragic sfîrșit. Undeva, între trunchiuri de fagi, ce fac roată în jurul ei, se vede o piatră căreia țărani îi spun, din tată în fiu: Masa lui Mihai. Aici a stat el într-o seară, înconjurat de căpitani, acolo a dormit, dincolo a ținut sfat de luptă. Cît Oltul străbate acest ținut, ca o pădure foșnesc malurile lui, de același și același nume, și nici un altul din trecut nu-și trimite ecoul prin ani, mai viu și îndelung, ca un sunet de corn.

Cu timpul, sub lumina stelelor, rîu și legendă n-au mai fost decît una.

Așa pășește Oltul pe a patra mare treaptă din cîte îi este dat să urce: treapta vieții spirituale.

CELE ȘAPTE TREPTE

Cînd Oltul iese din Munții Perșani, în fața lui se deschide una dintre cele mai calme și mărețe priveliști pe care le-a întîlnit vreodată. Spre miazăzi, un lanț de munți desparte lumea în două, cu creste profilate pe cer, pîrînd că n-ar putea fi trecute nici cu închipuirea. Așa se zăresc, întîia oară, Munții Făgărașului. Prinți ai geologiei, neîntinați și albaștri, ei par cele mai nobile plăsmuiuri ale acestui pămînt.

Pe malul drept, coline domoale se duc, în ritmul unei respirații largi, spre depărtările fastuoase ale apusului. Iar între ele și zidurile de piatră de la miazăzi se așterne o cîmpie netedă, o țară de sine stătătoare. Urmînd același drum cu soarele, Oltul o însuflețește, fecundînd ogoare și livezi, dar înrîurind și firea oamenilor, îmbogățindu-le sufletul și hotărîndu-le profilul moral.

A fost dat acestui rîu ca, pe măsură ce se depărtează de izvor, tot mai înalte să fie treptele asupra cărora își va răspîndi harul. Coborînd, el urcă, în același timp, enorma scară pe care însăși viața a urcat, de la primele ei începuturi. Pe măsură ce-și împlinește destinul, vibrația lui — un cîntec generos și imens — nu contenește să suie, pînă în ultima clipă, a întoarcerii în cosmos.

Cînd izvorăște din Hașmașul Mare, Oltul se află — ca întreaga planetă în prima ei zi — pe treapta de jos

a scării care-l așteaptă să o suie. Ceea ce-i poartă numele există doar între cele două maluri, și încetează odată cu ele, tot astfel cum stîncile încetează odată cu muchiile lor. Oltul e o simplă realitate geologică, întocmai ca pietrele ce alcătuiesc îngusta-i albie. E treapta minerală a existenței lui.

Ajungînd la poalele muntelui și ieșind apoi în cîmpie, el reia uriașa experiență pe care natura a făcut-o cînd și-a adăugat regnului mineral încă unul, mai evoluat și mirific: un fir de iarbă, cu un alt destin decît al celor din jur, se ivește din pămîntul ud de Olt — și, de la acest fir, totul pornește. Însuși pămîntul începe să se deosebească de restul pămîntului: o fișie de humă, neducînd niciodată lipsă de apă, pururi prielnică vieții. În cuprinsul ei, sub razele soarelui, biologia izbucnește, imprevizibilă și frenetică, așa cum va fi izbucnit în vremea cînd planeta s-a acoperit cu primele păduri. Treptat, Oltul devine o realitate mai cuprinzătoare decît fuga unei ape între două maluri: o întregă zonă de ierburi, de trestii și sălcii, pururi răsfațată în aspra întindere a cîmpiei. E treapta vegetală a existenței lui.

Coborînd mereu, și totodată suind, el își întinde înrîurirea dincolo de marginile lumii vegetale. În timp ce își mîină undele spre miazănoapte, nimic din ceea ce e viu pe un țărm și pe altul nu rămîne străin de prezența lui tutelară.

Pe cînd era o simplă șuviță argintie, oamenii îi simțeau farmecul, dar nu trăiau încă sub semnul lui. Acum, însă, își leagă de el viața, întreaga viață. Iar Oltul urcă o nouă treaptă.

După Feldioara, late ca niște boturi de rață, apar primele lotci, primitive. Ca și plugurile, sînt unelte

pentru smuls naturii hrana: acum, țăranii pot fi și pescari. În vreme ce unii seceră holdele, alții cutreieră apele cu gândul la altfel de recoltă.

O bogată salbă de sate, cu ogoarele și levezile lor, cu plugurile și bărcile lor, cu tot ceea ce se petrece la cîmp sau pe ulițe, cu zilele de trudă și de sărbătoare, nu mai poate fi închipuită fără de pulsația riului care o străbate, punîndu-și pe ea pecetea vitală. Oameni și animale trăiesc sub stăpînirea generală a Oltului, cunoscîndu-l — tot astfel cum cunosc soarele și îndată după soare — ca pe un izvor cosmic al vieții.

Mai tîrziu, după ce lasă în urmă Munții Perșani, după ce a văzut și a trăit multe, și despre multe poate povesti, cu un glas pe care nici el nu și-l mai recunoaște, Oltul își duce puterea mult mai departe și mai profund. Murmurul lui, în care s-au contopit atîtea foșnete, ale clipei de față și ale veacurilor trecute, a devenit amplu și fastuos, nobil în sine și încărcat de fecunde sugestii. Învăluind satele, pătrunde în visul și în trezia oamenilor, ca o dimensiune a ființei lor lăuntrice, fără de care n-ar mai fi ei.

Ajungînd pe a patra mare treaptă, treapta existenței spirituale, Oltul nu oglindește numai obrazul celor ce se apleacă asupra lui, ci le și modelează chipul lăuntric. Cuprinși în vibrația și vraja acelorași unde, mii de bărbați și de femei alcătuiesc o comunitate sufletească, tot atît de vie — oglindă și cîntec al universului — ca și riul pe ale cărui țărmuri s-a zămislit.

Acum, Oltul înseamnă mai mult decît fuga unei ape între două maluri, mai mult decît o zonă de vegetație foarte vie, mai mult decît un larg teritoriu presărat cu sate și oameni. Acum, pătrunzînd în cele mai vii fibre

ale sufletului omenesc, el s-a contopit cu o întreagă lume de țărani ardeleni, și nimic nu-l mai poate despărți de amara pagină a istoriei ce s-a scris aici în trecut.

În vreme ce crestele munților zimțuiesc, cu grandoare, cerul de la miazăzi, pe cel dinspre miazănoapte se proiectează, într-un orizont tragic, un lung șir de dealuri, cîte unul de fiecare sat, purtînd — toate — același nume: *Coasta furcilor*.

Un sat, cu fîntînile, și casele, și sufletele lui, iar apoi încă unul, și încă unul, toate vegheate de blestemata înălțime, de cîte o coastă a furcilor. Înfricoșatul nume vine din trecut, din vremea iobăgiei. Pe atunci, în preajma oricărei așezări, chiar și a umilelor cătune, în vârful celui mai înalt deal se ridicau spînzurătorile. Iar prea mult timp nu trecea, pînă ce în văzduhul crîncen prindeau să se rotească stolurile de corbi. Păsările acelea negre și hămesite mai zboară și azi, în somnul satelor, torturîndu-l și neîngăduindu-le să uite.

La umbra spînzurătorilor și-au dus viața țăranii din dreapta Oltului, o lungă și amară vreme. Ei se nășteau și trăiau sub lugubra coastă, ca la picioarele unei Golgote. Cei de azi știu că atîția strămoși ai lor au urcat-o: cu capul gol, cu mîinile legate la spate.

În lungul funestei înșiruii de spînzurători, o apă trecea, ascultînd numai de voința ei, neîmpiedicată de nimeni, liberă să-și urmeze calea, dintr-o zare în alta. Cei ce purtau lanțurile robiei, cei ce puteau sfîrși oricînd în furci, cu ochii ciuguliți de corbi, au luat-o martoră a cumplitei lor suferințe. Mesager tragic al Ardealului, Oltul le-a dus, cu fiecare undă, mînia și plînsul.

Într-atît s-au contopit, rîu și eroi ai unei nemiloase istorii, încît dacă, astăzi, o mîna ar smulge Oltul din matcă, inimile bărbaților și femeilor de pe malurile lui ar sîngera.

În contrast de necrezut cu vitregia istoriei — uimind din prima clipă ochii celui ce o descoperă, și nemailăsindu-i să se desprindă de ea — este frumusețea țării prin care Oltul se duce spre apus. Din tot ceea ce el a întîlnit vreodată, nimic nu poate sta alături de ceea ce se arată acum. Sînt, mai întîi, munții. Ei înaintează de la răsărit spre apus, ca și undele rîului, ținîndu-le o nobilă tovărășie. Și nu sînt doar cîțiva, ci un rînd neînterupt, un lanț întreg, cu înțelesul, fantastic și temut, ce se cuvine dat acestor cuvinte: un lanț de munți. Semeți, iau în stăpînire pămîntul, zornăindu-și în adîncul lui inelele de cremene. Zarea e pecetluită acolo unde ei își așează ființa, iar lumea, ferecată pînă în temelii.

Acum, mai ales, privirile întîlnesc un front de masive, intangibile, legendare cetăți. Clădite ciclopice, ridicîndu-și pereții pînă la înălțimi uluitoare, iar de acolo adăugîndu-și tot mai îndrăznețe turnuri de pază, ele alcătuiesc o inaccesibilă împărăție de creste, de pe care rareori se duce zăpada, o aeriană succesiune de catedrale, fără de care măreția n-ar putea fi închipuită.

Curgerea zilei, de la răsărit la crepuscul, le învăluie în vilvătaia unor nemaivăzute incendii, sau în pure albăstrimi oceanice. Între aceste culori primordiale, întinse pe largi spații, nenumărate altele, suave, își au ora. Sînt dimineți cînd munții, oricît ar fi de pietroși, pot căpăta aceleași transparențe ca petalele trandafirilor. Asemeni cerului, ei arată că nu sînt străini de cele mai

rafinat și subtile interpretări ale luminii. Sau, dimpotrivă, că se pot acoperi, de la un capăt la altul, ca în urma unei explozii, cu o singură culoare, intensă și violentă.

Numai în zilele posomorîte — cînd văzduhul devine un apăsător zăbranic, o grea și nemișcată perdea de plumb — sînt nevoiți să renunțe la jocul acesta imens și să-și dezvăluie adevărata față: a cremenii din care au fost zidiți. Atunci, la miazăzi se ridică un lanț de creste vinete, tăioase și reci, iar fantasticii prinți ai geologiei se arată, în depărtarea lor, severi și implacabili.

Uneori, după o asemenea zi, tocmai la căderea nopții, ei își reamintesc deodată marele joc: în vreme ce întunericul începe să înece cîmpia, pe culmi se ivește o lumină de nimb, sidefie.

Abia într-un tîrziu, cînd zvonul satelor e gata să se stingă, noaptea izbutește să-i ia în stăpînire, purtîndu-i în nemăsuratele ei adîncimi.

Dar zorile îi readuc la suprafață: superbi, de neajuns, cu piscuri strălucitoare. Din zăpezile care-i acoperă pînă în miezul verii, pîraie fără număr aleargă spre Olt — limpezi, subțiri, sclipind sub soare —, încît par dinții unei greble uriașe, azvîrlită din cer, ca pe o pajiște, peste toată Țara Făgărașului.

ȚARA FĂGĂRAȘULUI

Și totuși, ținutul acesta udat de tinere și limpezi ape, străjuit de nobile culmi, a fost departe de a fi generos cu locuitorii săi. Poate că știindu-se fără seamăn în măreția și farmecul lui, a vrut să-și încerce asupra celor născuți aici puterea, punându-le sufletul în cumpănă. Robiți de atîta splendoare, ei nu s-au îndurat să plece, ci s-au străduit să se facă vrednici de ea.

Dar, de trăit, trăiesc în luptă crîncenă cu o țărîină cît se poate de avară, și numai datorită aluatului din care sînt plămădiți, inflexibilei lor dîrzenii, la poalele munților înalți și albaștri nu se întinde o țară a sărăciei. Inima lor a fost prea aprigă pentru a o îngădui. Neîndurători față de ei înșiși și de pămîntul pe care s-au pomenit, l-au muncit cu cerbicie, silindu-l să se acopere de roade. Ei i-au impus neîmblînzita lor voință, obligîndu-l să-și îplinească menirea.

O necurmată bătălie s-a dat între oameni și ogoare, în umbra grandiosului lanț de piscuri. Ieșind din zorii zilei cu plugul, ei le-au arat o dată, și încă o dată, și ori de cîte ori a fost nevoie, doar se vor trezi la viață, doar vor deveni roditoare. Pentru ca boii să poată trage brazde atît de adînci și înverșunate, i-au ales mari și puternici, dintre cei ce sînt fala Ardealului. Le-au ridicat grajduri de zid, le-au pus în iesle maldăre de fin mirositor, s-au

îngrijit de ei ceas de ceas, supraveghindu-le hrana, somnul, respirația, ca în ajunul unei competiții supreme. Și fiecare răsărit de soare i-a găsit împreună, oameni și animale, în va ta arenă a naturii.

În lupta cu pămîntul, atît de îndărătnic în nedărnicia lui, ei s-au dovedit mai îndărătnici, mai neînduplecați. Au folosit cele mai tăioase oțeluri, cele mai bune și noi unelte, neprecupețind nici trudă, nici zbucium, ca să poată birui. Și, treptat, au biruit.

Astfel, de pe urma îndîrjitei lor strădanii, țărani de pe această nobilă fișie de țară pot privi munții din zare cu un ochi sigur și liniștit. Sub veghea protectoarelor cetăți de piatră, trăiesc în gospodării temeinice, avînd în fiecare zi pe masă o pîine mare și rotundă, o pîine solară, — senini, fericiți, mîndri, ca într-un paradis de ei făurit.

Oricît ar fi de aprigi în fața vieții, și munca oricît de grea le-ar fi, cei cărora le-a fost dat să trăiască la poalele Munților Făgăraș nu sînt părăsiți, o singură clipă, de credința că nicăieri lumea n-ar putea fi ca aici. Tot contemplînd-o, cu încîntare și mîndrie, și vrînd să o aibă pururi sub pleoape și în suflet, au descoperit ei, acel fel de a alătura cuvintele, acel regesc meșteșug prin care, schimbîndu-li-se sunetul și înțelesul, devin — ca și cum ar dobîndi un miez de aur, ca și cum ar cădea pe ele roua — versuri. De la un capăt la altul, Țara Făgărașului trăiește sub semnul poeziei, de a cărei incantație și de a cărei zămislire nimeni nu rămîne străin.

Adîncă taină a vieții, nesecata ei frumusețe, tristețea pribegiei, dorul, deznădejdea, bucuria, enigma și fatalitatea morții, sau neîncetata reînnoire a firii sînt, rînd pe rînd, aduse în orizontul poeziei, neîntinat și veșnic.

Dar ceea ce oamenii acestui ținut cîntă cel mai mult, și cu cel mai mult har, purtați de sinceritatea sentimentului și de largi aripi ale fanteziei, e dragostea. Dragostea, presimțirea, așteptarea și împlinirea ei, le dă prilej să smulgă astrele — stele, luceferi, lună — de pe orbita lor și să le poarte în jurul femeii iubite, ca pe făclii menite să-i lumineze mai bine, în noaptea lumii, frumusețea. Tot ceea ce ochiul a zărit între cer și pămînt, culoare, mlădiere, strălucire, e adunat prin cele mai neașteptate și delicate potriviri de cuvinte, spre a zugrăvi icoana făpturii adorate.

Uitîndu-se la cel ce le e drag ca la soare, asemuindu-l cu cel mai falnic brad al pădurii, deosebindu-i de departe tropotul calului, gata să-l urmeze oriunde ar fi să-l ducă soarta, negăsind sînului lor un rost mai bun decît să-i fie prilej de vis și alinare, iar gurii un altul decît să-i potolească setea de fericire, fetele din această țară a frumuseții și poeziei au învățat și ele să-și cînte dragostea: o singură dragoste, pentru un singur om, pentru unul singur, din cîți pot fi pe lume.

Adevărul este că Oltul întîlnește acum cei mai frumoși oameni ce s-au ivit vreodată pe malurile lui. Nimic nu poate întrece armonia cu care li se îmbină liniile obrazului și nici vigoarea cu care, pe fondul măreț al priveliștii, li se sculptează statura. Atunci cînd se arată, singuri sau în grup, oricare ar fi împrejurarea, s-ar crede că sînt desprinși dintr-o frescă. Vîrstnici și tineri se uită în jurul lor cu mîndrie, ceas de ceas și întreaga viață, de parcă ar face pururi parte dintr-un alai domnesc.

Iar frumusețea chipului și a trupului și-o sporesc, cu o veche pricepere și o mereu reînnoită incîntare, prin

strălucirea veșmintelor. Începînd cu pălăria de pai împletit, sclipind de stele și fluturi metalici, peste care ciucurele roșu din vîrf își aruncă lumina de soare abia răsărit.

Copiii, nici ei, cînd e să fie gătiți, nu rămîn mai prejos. Mai toți par pui de voievozi, coconi, moștenitori ai unui sceptru pe care nu-l vor pierde niciodată. Sînt atît de chipeși și demni în gingășia lor, ca și cum, prin ei, natura ar vrea să găsească, în fața unor forțe potrivnice, temeieri pentru dăinuirea neamului omenesc.

Fetele, mai ales, dau prilej întregii taine și armonii a creației să se întrupeze într-o singură ființă. Cele mai frumoase într-o lume zidită numai din frumusețe, ele privesc cîmpul și cerul, legănarea domoală a holdelor, aplecarea crengilor sub rod, alunecarea lunii peste vîrfurile plopilor, și de la fiecare iau ceva, prefăcînd totul în farmec al grațioasei lor alcătui. Copile încă, își țes năframele, se pregătesc să iasă la horă sau să fie mirese, și orice gest ar face, simpla înclinare a capului sau numai plecarea pleoapelor pe ochi, aduce în jur o dulce tulburare.

Dar nîcînd nu sînt atît de frumoase, ca atunci cînd se întorc de la cîmp. Simple țărănci, trec prin unduirea lanurilor sub largi pălării de pai, cu o și mai mlădioasă unduire. Mijlocul, strîns în cingătoarea care adună, în același cerc, cutele cămășii și ale fustei, este izvorul din care grația li se răspîndește în întreaga făptură, pînă la glezne și pînă la umeri, în inele tot mai largi, într-o amețitoare euritmie.

Atît de frumoase sînt, încît pot umple de uimire și cerul, și pămîntul. Vin, în miezul verii, zile cînd, în nemișcarea ei, lumea pare de dinainte de facerea lumii.

Secundele se scurg asemeni unor milenii de tăcere și neființă, vîntul își ține respirația, Oltul și-a conținut murmurul, cîmpia se întinde la nesfîrșit și neclintită. E un echilibru enorm, o liniște gravă, dedesubtul căreia se ascunde, totuși, forța unei geneze. Mai mult, încremenirea aceasta n-ar putea dura. Undeva, departe, în tremurul orizontului, un punct se pune în mișcare și, odată cu el, totul se schimbă în univers.

Ca un astru desprins din haos, el crește, se apropie, devine tot mai vizibil, își adaugă cercuri și linii, încheindu-se într-o dumnezeiască făptură. Încă o clipă și, sub pălăria ei de pai, o femeie se ivește din lanurile de griu, purtată de un ritm lăuntric, neistovit și pur. Neantul, care domnise de la o margine la alta a zării, e spulberat de un pas ce abia atinge țărîna.

Ușor, plutind aproape, tînăra femeie vine spre Olt, călcînd în pulbere ca pe un covor. Un foșnet ca de trestie o însoțește, întregindu-i în auz desăvîrșirea ființei. Pălăria largă, cu panglică neagră pe spate, îi adumbrește chipul, dar, pe sub marginile ei, părul de culoarea inului alunecă, de la tîmple spre ceafă, în șuvițe domoale și moi, ca tot atîtea valuri de luminoasă feminitate.

Seara, dintre hotarele cîmpiei, asemenea splendori se văd venind în șiruri lungi, însă, prin conspirația timpului și a spațiului, aceasta s-a ivit singură, la o oră pustie și cosmică. Statuie însuflețită a frumuseții, se apropie lin, devenind, cu fiecare pas, centrul, inefabil, al firii. Și trece peste Olt, tăindu-i respirația o clipă. Cum se duce spre miazăzi, Munții Făgărașului îi apar în față, învăluiți în limpezi albăstriți oceanice. Ca o fregată, se îndreaptă spre ei, purtînd pe valuri o singură încărcătură: nepătrunsu-i mister.

Pentru cel al cărui lung drum s-a încrucișat cu drumul ei — așa cum două astre, ce vin din necunoscut și se duc în necunoscut, își încrucișează orbitele — tulburătoare aventura de a fi o ființă omenească nu s-a dezvăluit nicidecum atît de solemnă și plină de melancolie.

Spre Sud, unde minunea s-a topit, cîțiva nori albi și spumoși, închipuind nelămurite imagini, se destramă pe crestele munților, ca visul, de o clipă, al celor mai pure și nostalgice piscuri.

CĂLĂTORIND MEREU SPRE APUS

O altă femeie, de mult intrată în legendă, stăruie, cu ecoul altui veac, în amintirile acestui ținut: lângă Cetatea Făgărașului, chipul ei, turnat în bronz, își dezvăluie gravitatea și mindria. Între zidurile sumbrei fortărețe, în care a fost prizoniera presimțirilor și a neli-niștei, a ajuns-o pe Doamna Stanca, într-un ceas cum nu se poate mai amar, vestea omorului de pe Cîmpia Turzii.

Înconjurată de arbori și învăluită în liniște, cetatea pare un mormînt solemn al trecutului. De la marginea orașului, murmurul Oltului ajunge pînă sub vechile ziduri, tălăzuire sonoră spălînd treptele însîngerate ale istoriei. Foșnetul undelor urcă, se retrage și urcă din nou, aducînd cu el, ca dintr-o ceață, glasuri omenești și tropot de cai.

Tropote de cai, surde tropote părăind din vechime, se aud și azi în lungul Oltului. La ceasuri tîrzii, cînd toate luminile satelor s-au stins, doar pe malul apei mai pîlpîie cîte un felinar. Singur, ciudat, stăruitor, ca un greier care și-ar trimite cîntecul în nemărginirea nopții. Cîndva, un zgomot de potcoave se iscă în depărtare, și se aude tot mai puternic, pînă ce călărețul își oprește brusc calul la luciul întunecat al apei. Un șuier

prelung, și, ca și cum l-ar fi așteptat, mica lumină se pune în mișcare, legănîndu-se ușor, spre celălalt țărm, unde abia se ghicește o umbră. Zornăit de lanțuri, frînturi nedeslușite de cuvinte, tropăit de copite pe scînduri, din nou zornăit de lanțuri, și podul plutitor se întoarce neauzit, aducîndu-i strînși unul în altul: podar, călăreț și cal. Pe undele negre ca smoala, par suflete trecînd apa morții. Tăcut, necunoscutul își ține calul de căpăstru, cu capul plecat, ca la o judecată, iar călauza lui caută să lumineze calea cu raza felinarului, care, în umezeala nopții, îi învăluie într-un turbure abur roșiatic. La mal, lanțul zornăie iarăși, și, o clipă mai tîrziu, prelungindu-i ecoul, cîțiva gologani se scurg în palma podarului. Abia s-au stins aceste zgomote confuze, și dealurile de la miază-noapte răsună sub ropot cadențat de potcoave.

Cine a fost? Poate cineva din satele vecine, poate un străin, suflet rătăcitor, ce se întoarce în locuri prin care a mai umblat odată, demult. Cînd se apropie de țăran, cu tropotul știut, omul de la pod își desprinde felinarul și pornește spre drumețul ce așteaptă în beznă, oricine ar putea să fie. Uneori, noaptea e senină, o caldă noapte de vară, cu sute de stele căzătoare peste culmile de la miazăzi. Alteori, o ploaie înverșunată spală pămîntul, și, la lumina înfricoșătoare a fulgerelor, tăcutul grup care alunecă pe valuri, acum mai ales, pare al unor suflete călătorind spre tărîmul din urmă.

Asemenea nopți rămîn, în mintea podarilor, ciudate și nelămurite, pendulînd între realitate și nălucire. Astfel și le amintesc ei, mai tîrziu. În povestirile lor, stele și constelații sclipesc mai viu, munții lasă să li se vadă nebănuite adîncuri de aur, păduri se pun în mișcare,

rătăcind pe fața cîmpiei, peștii îi prohodesc pe înecați, iar murmurul Oltului împărtășește în șoaptă, taine, mereu alte și alte taine. Așa sînt nopțile de pomină din Țara Făgărașului. Nopti cînd au răsunat focuri de armă, cînd flăcări albastre au jucat pe comori, cînd fete furate au fost trecute în grabă peste Olt. Povești de dragoste, neînchipuit de multe povești de dragoste... Doar munții, ducîndu-se dintr-o zare în alta, mai au, aici, aceeași stăruință.

Un gest al mîinii, ca și cum ar azvîrli în neant prisosul amintirilor — și podarii, smulgîndu-se din vraja trecutului, se întorc în prezent, pornind cu ultimii sosiți. Cît se întinde Țara Făgărașului, în dreptul satelor nu se văd decît poduri plutitoare, toate cu podarii lor și cu multele întîmplări la care au fost martori. Cei mai mulți își urmează, acolo, mai degrabă o vocație, un alt destin decît al celor ce muncesc la cîmp. După atîtea nopți, după ani și ani de nopți, ei sfîrșesc prin a ajunge depozitarii de taine ai ținutului.

Înșirate în lungul Oltului, bordeiele lor par ochii bulbucăți ai unui animal apoplectic, ce ar căta, cu invidie, spre piscurile din depărtare. Ochii podarilor, privind și iarăși privind veșnica fugă a undelor, devin adeseori visători. Apele acestea, ce trec mereu la vale, au o necrezută putere asupra minții omenești: luînd-o cu ele, o duc departe, foarte departe. În cele din urmă, satele scufundate în somn, cîmpiile, pădurile, toate cîte pînă în acea clipă erau nemișcate, încep să plutească și ele. Atunci, asemeni râului care le străbate și le învăluie în vraja lui, toate curg.

De la un capăt la altul al nopții, oameni și munți curg împreună, și însuși universul curge, cu toate stelele

lui. Atît de departe poate ajunge mintea omenească, în preajma marilor ape. Mult mai departe decît valurile lor, vreodată.

Prinși în necontenita alunecare, cînd se aprinde luceafărul de seară, podarii aprind și ei felinarul, și, așezîndu-se pe buturuga din fața bordeiului, se pregătesc pentru evenimentele și mesajele nopții. Din tot ceea ce-i înconjoară, foarte puțin se mai vede; în schimb, o lume întreagă se trezește și începe să trăiască în auz. Ca pe o vastă Cîmpie a libertății, mii de inși par a se fi adunat sub bolta cerului, lăsînd să urce spre ea zvonul grav și uriaș al trecutului. Iar peste glasurile mulțimii, un altul, de tribun, răsună pînă în zorii zilei.

Așa se aude Oltul în nopțile imense, în nopțile de legendă de la poalele Munților Făgăraș. Stăruitor vorbesc apele lui, necontenit și cu patos: în numele lor — cele pornite de pe Hășmașul Mare — și în numele nemărginitului ocean. Ele vorbesc despre libertate, numai despre libertate, așa cum, dintotdeauna, toate apele au vorbit.

Abia clipind, luminile singurate de pe creste și cele presărate prin cîmpie triangulează noaptea, ca și cum ar încerca să-i cuprindă necuprinsele dimensiuni. Mai sus, lucesc stelele, și, dincolo de ele, în adîncimea universului — scînteietoare, mirifică, efervescentă, Calea Laptelui.

În zorii zilei, grăbite, fremătătoare, satele se revarsă spre podurile de pe Olt. Bărbați și femei, smulși din așternuturi de lumina care a inundat pămîntul, pornesc de acasă, cu uneltele de muncă pe umăr. Acestea sînt

multe, felurite, fiecare pentru un scop anume: coase, seceri, topoare, sape, hîrlețe, greble, furci, și Oltul le oglindește în fiecare dimineată, iar la sfîrșitul zilei încă o dată, în lumina glorioasă a asfințitului.

Trezit din adîncă-i visare, podarul îi îngrămădește pe puntea navei sale, manevrînd-o cu grijă. Chiar în plină zi, el își împlinește datoria atent, tot timpul precaut, căutînd să nu facă vreo greșeală, privind-o cu multă gravitate, ca pe orice vine în atingere cu fatalitatea și moartea. De atîtea ori, în ceasuri de nenorocire, podurile plutitoare s-au dus la fund cu oameni cu tot, îndoliind satele.

Cînd soarele s-a ridicat mai sus, sosesc copiii cu vitele. Ca o corabie a lui Noe, podul se umple de dobitoacele pămîntului, pe care acum nu le mai amenință nici un potop. Vaci, capre, oi călătoresc peste Olt și se îndreaptă spre pășuni, sunîndu-și molcom talăngile, pătrunse de sensul biblic al existenței lor.

Seara, întreaga turmă se reîntoarce, iar mai tîrziu carele, ducînd atîta fîn și clătîndu-se, încît celor ce le văd sosind li se taie respirația. Totuși, podarul le imbarcă și, desprinzînd lanțul, pornește cu întreaga povară: carul gemînd sub greutate, boii rămași în jug, bărbatul ținîndu-i de funie cu brațe vînjoase, femeia proptînd finul cu furca și aruncînd în jur priviri speriate, copiii încîntați de aventură, și cîinele uitîndu-se îngăduitor la tot ce se petrece. Așa plutesc pe luciul apei, la poalele munților albaștri, în seara care coboară ca un început de poveste.

De îndată ce roua dimineții se zvîntă și începe să se simtă căldura, Țara Făgărașului e invadată de bivoli.

Drumurile, cîmpiile, pășunile abia îi mai cuprind, de parcă aici ar fi continentul negru al lumii **patrupede**. Placizi, umili, năpădiți de mari tristeți, dar și de furii subite, negri ai speței bovine, ei au fruntea teșită, se mulțumesc cu puțin, rabdă greu frigul, și, pe cît sînt de puternici, pe atît se dovedesc de plătîni, putînd muri de pe o zi pe alta. Totuși, unii ajung atît de bătrîni — zbîrciți, uscați, tăbăciți — încît, din viață încă, par propriile lor mumii. Poate să singura plăcere pe care o cunosc, dar atingînd în schimb voluptatea, este să zacă în Olt, cît e ziua de lungă. Ca izgoniți din rai, pribegesc pe uscat, mistuiți de nostalgia paradisului pierdut, unde se întorc în cele din urmă, cu un profund suspin de ușurare. Nemailăsînd afară decît nările și ochii, se scufundă în riul care, cunoscîndu-le patima, nu conținește să-i scalde în valuri de nămol și fericire telurică.

Abia asfințitul îi scoate la mal, cînd pornesc spre sate, alăturîndu-se unii altora, ca pentru a cuceri lumea. De pe fiecare drumeag se ivesc cîțiva, îndreptîndu-se spre șoseaua cea mare, unde masa lor se adună și se organizează. Sînt atît de negri și de mulți — imbulziți, cotropitori — încît, odată cu ei, Întunericul însuși pare că iese din pămînt, să pună iarăși stăpînire pe tot ceea ce, în zori, fusese nevoit să părăsească.

Prin compactul bloc de smoală pe care l-au lăsat în urmă, inși tainici se preling pînă la apa Oltului. Acolo, păstrînd pe ei doar cămașa, pornesc pe vreun regeș, cu torțe aprinse în mînă. Surprinși de brusca vîlvătaie, de catastrofalul incendiu izbucnit în creștetul lor, peștii încremenesc în adîncuri. De sus, pot fi văzuți în voie, oricît: paralizați de spaima morții, fără să mai îndrăznească

o singură mișcare. Sub orbitoarea lumină scobari și obleți stau ca trăsniți, iar purtătorii torțelor îi ochesc îndelung, fulgerându-i în cele din urmă cu țepușa, în vârful căreia îi scot apoi, cu mișcările redobândite, dar pentru ultimul spasm.

Unui asemenea pescuit de mult i s-au pus opreliști severe, dar cei ce îl au în sînge nu se pot stăpîni și se întorc mereu la cruda lor voluptate. Toamna mai ales, cînd apele sînt scăzute și limpezi, iar albia pardosită cu mrene, de cum se lasă noaptea satele rămîn pustii. Pe fiecare repeguș, vîrstnici și tineri înaintează, încordați sau dezlănțuiți într-o frenezie de gesturi, pe cînd flacăra fumegîndă a torței le scoate din întuneric chipul, lucind de o sălbatică bucurie.

În dreapta Oltului, încă un sat se ivește, cu limpezi rezonanțe în nume: Feldioara. Dar dealul ce îl străjuie, nelipsita coastă a furcilor, întunecă lumina acestui nume, cu amintirea unui dureros trecut.

Despre trecut, țăranii din Feldioara sînt gata să vorbească oricînd, obișnuiți să dea veacurile înapoi, cum ar întoarce filele unei cărți:

— Acesta, spun ei adeseori, este un obicei al nostru, de la daci.

Astfel vorbesc cei din Feldioara — și, cu mai multă hotărîre, aducînd a asprime, cei din satul vecin, de la Rucăr. Față de oamenii din Țara Făgărașului, atît de chipeși și luminoși, cei din dreapta Oltului, cei numiți *de pe Ardeal*, par nesfărîmate cremene. În ochi, le licărește o lumină dîrză, și au obrazul neînduplecat, ca și cum abia ar fi ieșit dintr-un vifor, ce încă mai șuieră în urma lor.

Mai mult decît bărbații, femeile se dovedesc păstrătoare ale acestei, cu nimic îmblînzite, asprimi dace. Frumusețea tinereții le părăsește repede, luîndu-i locul înfățișarea severă și mîndră, a ființelor deprinse să stea față în față cu furtunile vieții și ale istoriei. Îmbrăcămîntea le seamănă în totul: din două culori simple, reamintind florile de cîmp. O singură găteală cunosc: a capului, pe care își clădesc, din pînza lungă a vălitoarei, o adevărată cetate. E o podoabă plină de muchii și bizară, iar sub liniile ei ascuțite profilul femeilor se întoarce în trecut și se așează, ca într-o ramă de piatră, în vremea de dincolo de daci, în galeria celor dintîi neamuri ce-și vor fi privit chipul în Olt.

În seri liniștite de vară, în locul căruia i se spune *La oamenii morți*, apele se acoperă cu flori albe de spumă, încît Oltul pare că duce cu el podoaba a sute de grădini de tufănele. Sub pojarul bolții înstelate, un rîu de flori curge tăcut, în amintirea celor pe care, în ceasuri fatale, i-a dus în întunericul celeilalte lumi.

În fece primăvară, în locul numit *La fata moartă*, pe mormîntul închipuit al unei copile căreia curuții i-au tăiat mîinile și i-au scos ochii, se întîlnesc, aduse de cei ce trec pe acolo, primele crengi înverzite ale pădurii.

La fata moartă, la oamenii morți... Mereu înverzește pădurea, mereu Oltul scoate din adînc flori albe de spumă.

CEI CARE AU FOST ÎN AMERICA

Și încă o dată soarele răsare peste creasta munților, scaldînd în lumină Țara Făgărașului. În aceeași direcție ca și discul lui, Oltul își mină undele, lăsînd în urmă sate, păduri și cîmpii. Poduri plutitoare poartă, de pe un mal pe altul, toată suflarea ținutului: bărbați, femei, copii, căruțe cu cai sau boi, și cu ciinele în urma lor.

Din loc în loc, pe la răspîntii, se înalță cîte una dintre acele troițe cu toate imaginile răstignirii pe brațele crucii: sulița, ciocanul, scara, cuiele, paharul cu oțet și cocoșul care a cîntat a treia oară, tăiate în tablă și vopsite, adeseori roase de rugină, sau rupte de vîntul care a țiuit în muchiile lor.

Lîngă vreo asemenea troiță, în seri liniștite de vară, doi, trei inși se întîlnesc, iar între ei se leagă o foarte ciudată convorbire. După cele ce spun, s-ar părea că-și reamintesc întîmplări de demult, trăite împreună, dar, în depănarea acelor amintiri, de necrezut sînt numele pe care le rostesc. New York, Cleveland, Detroit revin mereu în spusele lor, cu străzi, cartiere, uzine, oameni, de parcă ei le-ar cunoaște, de parcă și-ar fi petrecut acolo un lung șir de ani ai vieții.

Cum stau la sfat, nici vorba, nici portul lor nu lasă vreo îndoială că n-ar fi oameni ai acestui pămînt, țărani obișnuiți cu munca pe ogoare sau la pădure. Și totul e

aici că întotdeauna: munții înălțîndu-se pînă la cer, satele cu acoperișuri roșii de țiglă și cu turla ascuțită a bisericii. Iar în acest tablou atît de cunoscut, prin care Oltul curge spre apus, neobișnuiții interlocutori își deapănă amintirile, pronunțînd cuvinte și fraze de necrezut. Sînt oameni de aici, cumpătați și gravi, de viltoarea marilor orașe mai străini decît de orice. Și totuși, cu simplitatea lor dintotdeauna, mereu pomenesc de metropolele de dincolo de ocean, ca și cum le-ar fi văzut, ca și cum ar fi fost acolo.

Au fost, în adevăr, acolo, în toate acele orașe ale lumii noi, iar cînd în graiul lor de țărani le evocă, oricît de ciudat ar părea, nu spun decît povestea unei vieți pe care ei au trăit-o.

E povestea multora dintre cei născuți pe aceste meleaguri mărețe, dar cu o atît de neîndurătoare istorie. Pe vremea cînd, sub crîncenă stăpînire, munceau ca orbii, o vorbă a prins a pluti prin aer, ca o pasăre necunoscută venită de departe, dînd tîrcoale truditei și înneguratei lor frunți. Un zvon s-a întins de la un om la altul, un miraj s-a țesut peste satele obijduite: undeva, departe, dincolo de o apă mare, se află o țară nouă, unde munca e căutată și răsplătită. Munca era tot ceea ce ei cunoscuseră, din tată în fiu, de cînd se țineau minte. Acum, auzeau că pentru munca lor, înlănțuită de veacuri, ar putea căpăta, într-un singur an, cît nu primeau aici într-o viață întreagă. Scrisori ale unora, plecați mai de mult, nu întîrziară să sosească, adeverind că totul e așa.

Au stat atunci pe gînduri, cuprinși de îndoială. Aici erau satele, ogoarele, munții... Iar ei le-au cercetat îndelung, simțînd că firul subțire al privirii e mai greu de rupt decît lanțurile. Dar, într-o zi, cînd și mai amară

le-a fost obida, și-au luat inima în dinți și s-au hotărât să devină *emigranți*. Cuvîntul îi înspăimînta, ca un nou nume al ciumei. Totuși, cînd n-au mai putut, s-au hotărât să devină și ei *emigranți*. Ca și cum s-ar fi aruncat într-o apă adîncă, să se înece sau să ajungă la un tărîm mai bun.

Matrozii uriașelor vapoare au văzut atunci, ani de-a rîndul, pe puntea celei mai ieftine clase, pe acești ciobani de la poalele Carpaților. Tăcuți, mîncau din bucata de slănină și din pîinea scoasă din traistă. Pe puntea de fier, în lungile lor sumane sure, păreau că încă mai păzesc o turmă.

Cînd s-au ivit din ceață zgîrie-norii, cînd au sosit în America, au fost luați în primire și puși numaidecît la muncă. Acolo unde era mai greu, de părea că din clipă în clipă o să li se rupă oasele, acolo i-au pus. Și ei au muncit. Munca de vite de povară, a salahorilor. Urechile le vîjîiau, pămîntul se învîrtea cu ei, dar au muncit. Cu fâlcele încleștate, fără să scoată o vorbă, au muncit. Crîncen au muncit.

Alături de ei trudeau alții, din alte țări ale lumii vechi, sau din acea uluitoare lume nouă. Seara, pe porțile uzinelor se revărsa parcă un fluviu. Au fost valuri ale aceluia fluviu. Pierduți în nersfîrșita mulțime, au trăit viața marelui continent. Au întîlnit oameni, au auzit povești din toate colțurile pămîntului. Iar ei, și-au schimbat și portul și vorba.

Într-o zi, sirenele au sunat nebunește, cum nu mai sunaseră niciodată, nici chiar cînd luau foc rezervoarele de benzină. Toți au năvălit atunci afară, o mare de oameni, de la un gard la altul. Iar inginerul-șef, cu capul gol, le-a vorbit de pe o macara: — Acum, trebuie să munciți mai mult, pentru că America a intrat în război. Cînd s-a potolit

freamătul mulțimii, văzîndu-i pe ei cum ședeau strînși la un loc, și-a făcut glasul mai tunător: — Voi, românii, trebuie să munciți cel mai mult, pentru că după război o să aveți o țară mare și liberă. Atunci, ei, toți țărani ardeleni care se aflau acolo, printre celelalte neamuri, și-au strigat într-un glas bucuria, de s-au cutremurat geamurile atelierelor. Și s-au întors la muncă. Și așa cum li se ceruse, așa au făcut: au muncit mai mult ca oricînd.

Apoi, a venit o altă zi, cînd sirenele au sunat și mai nebunește, vestind că războiul s-a sfîrșit. Iar ei și-au adus aminte de țară. Erau douăzeci de ani, pentru unii și mai mulți, de cînd n-o mai simțiseră sub tălpi.

Din nou au trecut oceanul, pe alte vapoare, mai mari. Dar nici ei nu mai erau aceiași. Plecaseră în opinci și cu traista pe umăr, iar satele uimite îi vedeau întorcîndu-se ca niște domni: cu haine de oraș și geamantan în mînă. Și nu li s-a mai spus decît *americanii*.

La început, cu șepcile și cravatele lor, americanii s-au plimbat de colo pînă colo, zvîrlind dolarii prin cîrciumi. Pe urmă, petrecerea s-a terminat, și, într-o zi, s-au găsit față în față cu țara pe care, cîndva, o părăsiseră. Toate erau la locul lor, așa cum le știau: spre miazăzi munții, iar la picioarele acestora, Oltul, șerpuiind în cîmpia presărată cu sate. De departe, venea zvonul talăngilor și se auzea lătratul cîinilor în amurg. Atunci, parcă s-au mai întors o dată, și abia aceasta a fost, fiecăruia, adevărata întoarcere.

Cu dolarii încă necheltuiți, și-au cumpărat o sfoară de pămînt și o pereche de boi zdraveni, cărora le-au clădit grajd de zid, cu acoperișul de țiglă. În primăvara următoare, au ieșit din nou cu plugul. Un an mai tîrziu,

cînd au pornit la tîrg după treburi, aveau căciulă și suman, iar pe umeri, vechea traistă.

Astfel, au revenit cu totul la înfățișarea de dinainte de plecare, din neuitata lor aventură nemairăminînd decît fotografiile: niște domni mustăcioși, cu șepci în cap. Sînt ei, în adevăr, sau nu-i decît o părere?

Ei au fost totuși acolo, în America, în toate vestitele orașe despre care vorbesc. Puși să spele geamurile la New York, au privit Atlanticul de la al șazezeilea etaj al zgîrie-norilor. Porniți spre miazănoapte, au stat într-o zi față în față cu Niagara. Apoi, ani de zile, cu Ford. La Detroit, l-au văzut pe acest om înalt și slab, cunoscut în toată lumea, intrînd în fiecare dimineață pe poarta uzinelor sale. Viața marelui continent, viața Americii, ei au trăit-o. Dar acum, întorși acasă, țin din nou coarnezle plugului pe ogoarele Ardealului.

Și totul e, aici, cum a fost dintotdeauna. Oltul curge mereu spre apus, cîmpia se întinde pînă în zare, cu sate și biserici, iar la miazăzi, despărțind lumea în două, munții: neclintiți și albaștri.

V

OLTUL STRĂPUNGE CARPAȚII
SAU TREAPTA MARI Istorii

ULTIMUL RÎND DE MUNȚI ȘI CEL MAI ÎNALT

Din spuma roșie a atîtor asfințituri pe care, de cînd curge spre apus, Oltul le-a tot privit, un oraș se încheagă în depărtare, cu turle mărețe, cu acoperișuri înalte și ascuțite, un burg patinat de legende și ferecat într-o austeră frumusețe. În cuprinsul lui, se împletesc ulițe cu dale ce păstrează urma generațiilor trecute în uitare, și dăinuie case vechi, ai căror pereți sînt căptușiți cu tipărituri din alte veacuri. Într-un muzeu, își cern ciudata lor lumină iernile lui Bruegel. Un oraș de piatră și de vis.

Dar Oltul, al cărui destin nu e desfătarea, nu-l va oglindi în unda lui. El e un rîu al țăranilor, un călător deprins cu ceea ce e aspru, care înnoptează în cîmp, străin de luminile și răsfățul orașelor. Și astfel, Sibiul, ca și celălalt burg, din Țara Bârsei, nu-l va vedea sosind în umbra catedralelor sale.

Părăsind apusul spre care, cu o tot mai matură conștiință, atîta vreme și-a purtat ființa, fratele neliniștit și tragic al Mureșului se pregătește să lase Ardealul în urmă, traversînd ultimul rînd de munți din viața lui, și cel mai înalt.

Semeți, implacabili, de netrecut, apar Carpații la miazăzi, umplînd cu fruntea lor toată bolta cerului. Și nu sînt doar un perete, ci un întreg sistem de forti-

ficații, alcătuit din metereze masive se ce întrepătrund și se sprijină unele pe altele, urcînd tot mai sus, copleșitoare și inexpugnabile.

Așa îi zărește Oltul cînd, schimbîndu-și pentru a treia oară drumul, se îndreaptă spre ei, cu gîndul să-i străpungă. Așa îi zărește — și, o clipă, se înfioară. În spatele celei mai apropiate creste, o alta se ridică, ducîndu-se năvalnic spre apus, în timp ce, mai în adîncime, o a treia înaintează spre răsărit, ca un talaz de piatră, uriaș. Nicăieri orizontul nu se luminează decît pentru a lăsa să se întrevadă cum, dincolo de valul care încerca să-l acopere, țîșnește un altul, și apoi un altul, fiecare tot mai înalt, fără să se poată bănuia dacă această ameițitoare întrecere de culmi va avea vreodată sfîrșit.

Neliniștit, nerăbdător, împărțit între teamă și cutezanță, Oltul se îndreaptă spre cetățile ce-i așin calea, purtat parcă de un instinct, căruia i-a încredințat totalitatea ființei, să o nimicească, sau să o ducă la un mare triumf. Acum, miazănoaptea e din nou în urmă, cum a mai fost odată, în vremea tinereții, și, în nopțile senine, el iarăși pare c-ar coborî din Steaua Polară. Peste cîmpiile Ardealului, constelațiile Nordului se rotesc majestuos, în timp ce spre Sud munții au tras o cortină neagră peste jumătate din bolta cerului.

Și mai de necrezut e că Negoii, care atîta timp dominase cu profilul lui călătoria Oltului, încît era de așteptat să-l vegheze pînă la capăt, a încetat să mai existe. De pe urma acestei întîmplări, plutește în toată lumea o nețărîmă uimire, ca după prăbușirea unui imperiu ce părea durat pentru veșnicie.

Acum, din lanțul Făgărașului, nu se mai vede decît ultima za: Muntele Suru. E foarte bătrîn, ros îndelung

de neîndurătorul dinte al vremii. Spre seară, cînd razele soarelui îl izbesc în plin, pare un țăran cu fața săpată de brazde adînci. Nu mai e un prinț fantastic, ci un unchiaș umil, încovoiat sub povara anilor.

Sub privirile-i stinse, Oltul trece încă o dată peste unul dintre acele praguri care îl silesc să-și scruteze, amănunțit, conștiința. Astfel, înainte de a pătrunde în munții care-i stau în față, și în cuprinsul cărora nu poate ști ce încercări îl așteaptă, el se supune iarăși unei nemi-loase spovedanii.

Sînt, în adîncurile lui, unde din care și-au potolit setea păsările cerului, altele care, în amurguri de vară, au înviorat trupurile secerătorilor, sînt unde care și-au dus murmurul în auzul oamenilor, îndemnîndu-i să descopere frumusețea lumii, și unde care, ca o gură a morții, i-au înghițit, lepădîndu-i pe tărîmul umbrelor. Toate urcă acum la lumina zilei, mărturisind și iar mărturisind.

Dar abia și-au încheiat spovedania — îndelunga, amănunțita spovedanie — cînd, în umbra unui pîlc de sălcii, ultimele ale Ardealului, din nou ar avea ce mărturisi: acolo, l-au înecat, e un veac de atunci, pe contele Brukenthal, fugit din Sibiu, de teama revoluției. Era călare, iar armăsarul negru, care a pierit și el în valuri, avea — povestesc, din tată în fiu, țăranii — o șa cu scări de argint.

Cu cît Oltul se apropie de Carpați, pregătindu-se să-i înfrunte, ecouri de nume și de fapte din trecut se înmulțesc pe malurile lui. De cîte ori ajung în preajma faimosului castel de la Turnu Roșu, sau doar pomenesc de el, cei din satele vecine, vîrstnici și tineri, își lasă gîndul să zboare, cu același surîs, puțin visător, puțin malițios, la dragostele pe care o împărateasă zvăpăiată le-a trăit acolo, între acele ziduri inflamate.

După Maria Tereza, Franz Joseph, bătrîn, și-a purtat ființa firavă pe aici, dar pasu-i șovăielnic nu mai putea trezi răsunetul acestor pămînturi, de mult în căutarea altui destin. Din porunca lui, o fîntînă a fost zidită în peretele stîncos: o fîntînă împărătească. Dar, oricît de majestuoasă, nu izbutește să dea altă înfățișare șoselei ce trece prin fața ei, plină de paie, de coceni, de urme de opinci, semne ale unei vieți care, la fel de umilă, durează de veacuri.

Drumul acesta, cu o atît de puternică pecete țărănească, a fost el însuși al unui împărat, din vremuri mult mai vechi, și cel mai acoperit de glorie dintre toți. Despre acel trufaș cuceritor, ce și-a adus oștirile pînă aici, oamenii vorbesc, ca și cum încă i-ar zări umbra, cît munții. Dintr-o parte în alta a Carpaților, numele lui se aude ca un clopot, sub a cărui vibrație încap chiar cele mai înalte culmi. Într-atît de stăruitoare e amintirea împăratului roman în lungul căii pe care legiunile sale au urmat-o spre a îngenunchea neîmblînzita Dacie.

Înainte ca Oltul să pătrundă mai adînc în munți, unde va începe domnia șindrilei, el își ia rămas bun de la casele, cu acoperișuri de țiglă, ale ultimului sat ardelean: Boița. Locuitorii lui, înalți, spătoși, cu priviri agere, și-au făurit înfățișarea și firea pe vremea cînd aici era hotarul împărăției, iar îndeletnicirea multora, contrabanda. Turme întregi au trecut ei peste graniță, dar, primejduindu-și viața, și mulți prigonîți, pe cărări numai de puțini știute, în nopți de pomină, despre care, multă vreme, s-a tot vorbit în șoaptă.

Apoi, peste acele întîmplări tainice, de frontieră, a venit marea vărsare de sînge a războiului. În toamna

lui 1916, amarnic a bubuit tunul pe aici. Românii încercau să se retragă, dar nemții, furișîndu-se pe culmi, i-au prins ca într-un clește. Ca din senin, artileria lor a început să bată șoseaua întesată de oameni, de cai și căruțe.

Cei din Boița, trași mai spre marginea pădurii, au putut privi prăpădul. Căruțele, lovite în plin, se făceau țandări, în timp ce roțile le mai zburau prin aer. Cîțiva soldați se strîngeau, alcătuiind un pluton, și încercau să reziste. Dar cui? Tunurile sclipau din cer, nevăzute. Curînd, șoseaua a fost o baltă de sînge, un morman de trupuri omenesti și leșuri de cai.

Din toată acea învălmășeală, s-a ales una dintre cele mai simetrice priveliști pe care Oltul le-a întîlnit vreodată: un cimitir de eroi. La marginea de miazăzi a satului, cruci egale și albe se înșiruie în rînduri drepte, într-o ordine desăvîrșită și dureroasă. Acum, dorm aliniați, ca și cum ar executa, în sfîrșit perfect, o ultimă comandă, cei care, în acea toamnă, au murit în noroiul drumului, sfîrtecați de obuze, în cea mai tragică neorînduială.

Vara, țipete de bucurie răzbat pînă la ei, de pe *Prundul fetelor*. Acolo, vin să se scalde fetele din Boița, presărînd cu cămășile lor albe tufișurile de răchită. Mai zvelte parcă și mai frumoase decît în orice sat, după ce ies din apă se zvîntă la soare, cu părul revărsat pe umeri, într-o dezordine care, ea, e a vieții.

În fața acestei priveliști, perfectă simetrie a crucilor albe pare un scrișnet de calcar.

Cîte unul dintre cei care, în acea zi de măcel, au scăpat cu viață, se întoarce, cînd și cînd, pe aici. Un om ca de cincizeci de ani, sprijinit în bastonul alb al orbilor,

înaintează prin praful șoselei. Când ajunge pe podul de la gura satului, ciocănește mai des pietrele drumului, ca și cum ar căuta ceva, și se oprește. Rezemat de parapet, rămîne locului multă vreme, ascultînd.

Din acea toamnă, doar astfel mai știe cum e lumea. Sub crucile aliniate ale cimitirului, dorm toți cei cu care a stat atunci, sub ploaia de obuze. El a scăpat, și, vară de vară — de douăzeci de veri, —, a tot venit aici să asculte. Cu o nobilă stăruință, undele Oltului se întrec să-i aducă, în foșnetul lor, tot ceea ce, de atîta vreme, n-a mai putut să vadă. Cum nu se poate mai bine, se citește aceasta pe chipul lui.

Undeva, în adîncul memoriei, mai sînt încă foarte vii, ca o rană însîngerată, chinuitoarele imagini: roata unui cheson zburînd prin aer și zdrobind capul soldatului de alături, un cal ridicat în două picioare, nechezînd îngrozit, iar pe marginea șoselei, un ofițer trăgînd în neștire cu revolverul. Aceasta a fost ultima priveliște a lumii ce i-a s-a întipărit pe retină.

Dar, cu timpul, icoana altei lumi a acoperit cenușa și sîngele celei năruite. Întreg Ardealul, așa cum Oltul l-a oglindit, trăiește în mintea lui, într-o lumină mai strălucitoare chiar decît aceea în care-l privise pe vremuri. Totul urcă în auz din zvonul apelor: larga tălăzuire a cîmpiilor, satele cu turla ascuțită a bisericii, pădurile și munții presărați cu căpițe de fîn și cutreierați de turme. Toate cîte sînt sub soare vin prefăcute în murmur. Iar el le vede.

Precum au urcat în auzul acelui om, se duc mai departe — corăbii de sunete —, plutind pe valul Oltului și îngrămădindu-se, toate deodată, între cei dintii con-

traforți ai Carpaților. Aici, calea li se strîmtează într-atît, încît trosnesc din încheieturi și par că au să se sfărîme, dar, strecurîndu-se printre ei, nu-și conțin călătoria, ducîndu-se mereu spre miazăzi, încărcate de frumusețea și gloria Ardealului.

Ca într-un lacăt de granit, ce nu se deschide decît în fața celor care-i știu mecanismul, secreta succesiune de litere și cifre, pătrunde Oltul în Carpați. Spre a face să-i sară zăvoarele, el alternează curbele cu linia dreaptă, cînd adunîndu-și apele în jurul stîncilor masive, cînd repezindu-le la vale, potrivit semnele în ordinea lor necesară. Iar munții îi dau voie să treacă.

Foarte de sus, din înălțimile pe unde zboară vulturii, pare că Oltul a încrustat, într-un bloc de cremene, o ieroglifă de argint.

Cu argintul adunat, în nopți cu lună, din razele lunii.

Pe măsură ce se adîncește în defileul care, de la Turnu Roșu, atît de măreț se vestește, asupra Oltului începe să se reverse, tot mai stăruitor, mirosul finului. O singură clipă nu conțin efluviile prin care munții își fac cunoscute, mai vast și mai pătrunzător decît prin murmurul izvoarelor, virtuțile regeneratoare.

Finul e singura și marea bogăție a acestor locuri. Cosindu-l de cîteva ori pe vară, chiar de sub cele mai înalte creste, de unde îl coboară pe margini de prăpăstii, bărbați aprigi îl trec cu barca peste Olt, clădindu-l apoi în care și pornindu-l spre Ardeal.

Dar din neîncetata lui vînturare, aerul se încarcă, pînă sub bolta cerului, de o mireasmă pe care paradisul n-a putut-o avea decît în prima lui zi. Ea amintește,

de asemeni, de tinerețea fără bătrînețe, iar nările nu se mai satură să o soarbă. După cum soarele arde, după cum aerul e mai umed, în zile senine sau în urma ploilor repezi de vară, intensitatea și nuanțele ei se schimbă, dar e mereu prezentă în văi și pe culmi, ca o proclamație a munților către întregul univers.

ÎN INIMA CETĂȚILOR DE PIATRĂ

Trei șerpi subțiri și lungi se duc la vale, într-o înverșunată întrecere. Nici unul nevrînd să rămână în urmă, fiecare trăgînd cu ochiul la ceilalți, să nu fie cumva depășit, gonesc nebunește, vertiginos. Ținîndu-se strîns lipiți, pătrund în adîncimea defileului, încolăcindu-se după stînci, ocolind colosale ziduri de granit. Uneori, din fugă, se amestecă timp de cîteva clipe, unul luînd locul celui alt. Cîteodată, par că se împletesc. Sînt lungi, strălucitori, subțiri, și mereu se reped înainte, neopriți, neobosiți, nedespărțiți.

Așa se văd, din țăriile pe unde zboară vulturii, cele trei mari căi, de apă, de piatră și de fier, care traversează Carpații dintr-o parte în alta, lăsînd să pulseze în lungul lor viața.

Pe drumul de apă, cel mai vechi dintre toate, peștii urcă dinspre Dunăre, uneori cîțiva, ca o familie ce-și caută alt sălaș, alteori mii și mii, ca un întreg norod pornit în migrație. Un lanț de munți desparte țara în două, de o parte cîmpia Dunării, de cealaltă podișul transilvan. Dar Oltul le unește, și prin albia lui peștii ajung în Ardeal, ale cărui turnuri își aruncă, pînă deasupra finței lor efemere, umbra milenară.

Pe drumul de piatră, viața se desfășoară la fel de neîntrerupt și plină de taină. Care cu fîn se întorc, legă-

nîndu-se, în îndepărtatele sate ardelene. Altele, goale, trec în goana cailor, sunîndu-și asurzitor fierăria. Cu scîrțîit amarnic de osii neunse, se scurg la nesfîrșit căruțe acoperite cu coviltir: căruțele moșilor, pornite la drum lung prin toată țara.

Dar, cîteodată, și unele și altele sînt nevoite să stea locului: pe toată lățimea ei, din șanț în șanț, șoseaua s-a acoperit de spinările a mii de oi, ce coboară de pe culmi, prelungindu-se tălăzuirea. Așa se duc, ca o maree. Abia după ce se retrage ultimul ei val, căruțele se pot urni anevoie, și parcă amețite.

O vreme, peste murmurul Oltului mai stăruie freamătul marin, stîrnit de trecerea turmei. Dar, treptat, se stinge, și în toată lungimea văii se înstăpînește din nou ecoul trezit de zgomotul ritmic și precis al șoselei: țacănitul potcoavelor și huruitul roților încinse cu fier.

Nici noaptea, pe drumul de piatră, mișcarea nu încetează, luînd din cînd în cînd forme fantastice. Ca la o năvălire a barbarilor, bezna e spartă de răcnetele unui alt ev. Și deodată, convoiul apare, sălbatic și teatral, fiecare căruță cu o torță fumegîndă. La flacăra ei tulbure, se zăresc, sub căciuli de huni, căruțașii: în picioare și trepidînd, cu mîinile încheștate pe hățuri. Zvîrlind parcă flăcări pe nări, caii aleargă cu coama în vînt, aprigi ca într-o bătălie. Lăsîndu-se furați de năprasnicul iureș, stăpînii lor îi îndeamnă cu glasul celor mai de demult strămoși, cei ale căror nebune galopuri au stîrnit întîia oară pulberea continentelor.

Cînd, mai tîrziu, iureșul se potolește, ei trec solemn și gravi, în trap mărunț, ca după o biruință. Pe zidurile o clipă luminate, para torțelor proiectează staturi de uriași. Și în nici o altă împrejurare, ca în aceste nopți din inima

munților, n-au părut ei, țărani, o lume atît de nepătrunsă, o forță surdă a pămîntului.

Pe drumul de fier, trenurile trec toată noaptea, cu un asurzitor vaier metalic. Tîrîte prin defileu, zeci de vagoane scrișnesc amarnic, sau își strîng frînele și își ciocnesc tampoanele, zornăind din întreaga lor fierărie, contrariată. Acum, mai ales, păduri, văi și prăpăstii vuiesc îndelung.

Cînd trenurile curg la vale, locomotiva se repede ca și cum ar urmări o pradă. Mai are doar puțin, și, simțind-o aproape, zvîcnește mereu înainte, să o prindă, în sfîrșit. Dar prada scapă de fiecare dată, iar goana continuă lăsînd în urmă ecoul unei vînători de dinozauri.

Cînd trenurile urcă la deal, locomotiva gîfîie de parcă ar fi gata să-și dea ultima suflare: vînătoarea s-a terminat rău. Rănită de moarte, dihania de oțel se întoarce spre bîrlogul ei, asemeni marilor pachiderme spre neștiutele lor cimitire, în timp ce toate ecourile gem, plîng, se vaietă și se pregătesc să moară odată cu ea.

În clipa în care, vlăguită, ajunge sus, în cimitirul speței sale, o liniște deplină învăluie munții, și ei umplu din nou noaptea cu enigmatica lor prezență. Uneori, întunericul e atît de profund, încît siluetele mai mult li se ghicesc, datorită stelelor care, pojar la zenit, dispar de jur împrejurul orizontului. Constelații vestite au fost mîncate de crestele cele mai înalte, iar din măreția lor n-au mai rămas decît cioburi, ca dintr-o oglindă spartă. Pînă și Steaua Polară, fără de care punctele cardinale se învălmășesc și se pierd în haos, a dispărut: un munte și-a ridicat umărul ceva mai sus, și a șters-o de pe cer.

Treptat, cu un întreg ritual, la care participă vaste spații cerești, ziua se întoarce în Carpați. Ca trezit din vis, Oltul se înfioară de cetățile în care și-a purtat ființa. Enorme sînt și neclintite. Nimic altceva n-ar putea fi, nicăieri, atît de dens, de nepătruns, de implacabil. Negre, dure, veșnice, ele par a concentra în alcătuirea lor, atom lîngă atom, eră lîngă eră, toată materia universului, toată durata vremii.

Pradă celei mai adînci neliniști și celui mai nemăsurat orgoliu, din cîte a trăit vreodată, Oltul le străbate una după alta, iar ele apar în fața lui, într-o înșiruire copleșitoare. De mult, lumea a încetat să mai fie și altceva decît acest labirint de piatră, dinăuntru cărui nîcî imaginația nu găsește altă ieșire, în afară de drumul spumegînd al rîului, pe care îl urmează răbdătoare, să vadă unde o va putea duce.

Totuși, chiar și aici, au îndrăznit să se înfiripe așezări omenești: sub o creastă mai ferită, cîteva case mici, aciuat printre stînci, să nu le ia vîntul. Pe deasupra lor, trec vulturii și norii. Un singur sat, în adevăr temeinic, se ivește cîndva, chiar pe malul Oltului: fostul sat de graniță Ciineni. Case cu prispă, acoperișuri de șindrilă, clopotnițe scunde și largi vestesc că Ardealul a rămas în urmă, și că țara veche începe cu altfel de așezări.

Munții, însă, abia de aci înainte se aștern pe o lungă domnie. Într-atît culmile lor urcă și mai sus, într-atît piscuri și prăpăstii se încarcă de o tot mai sălbatică frumusețe. Iar Oltul, sporindu-și clocotul, neconținut se avîntă, neconținut se luptă cu stîncile, neconținut se azvîrle în cataracte, trăind evenimentul suprem al vieții sale.

Fiind acum bogat în valuri și foarte puternic, se năpustește în Carpați, despîcîndu-i pînă în temelii. Calmi

în aparență, resemnați în fața înfrîngerii suferite, coloșii stîncosi își prelungesc totuși pe dedesubt, adînc în ființa lui, nemiloase tășuri de granit. Uneori, o lespede lată, plină de colți ascuțiți, pardosește întreaga albie, de la un mal la altul, obligîndu-l să alerge — îndelung sfîșiat — pe un grătar de cuțite.

Sub cerul spre care urcă de pretutindeni, munții nu conțin să-și etaleze albele broderii de calcar, dar Oltul oricînd se poate aștepta să fie înșîngerat de una dintre ghearele lor nevăzute. Cît timp traversează trufașele cetăți, asupra cărora nimeni nu-i tăgăduiește biruința, încă mai e hărțuit de ultimele lor ariergărzi, îndărătnice.

Învîgător de fiecare dată, plin de patos și de tumult, el nu uită totuși nici o clipă că aceasta e ultima lui mare luptă și ultima mare victorie. Strîmtorile și cascadele îi iau aproape tot ce mai avea din viață, drept preț al frumuseții pe care, datorită lor, o dobîndește. E prețul cu care se dobîndește orice poate să uimească sau să emoționeze lumea. Oltul îl cunoaște, dar, credincios sie însuși, avînd înscrise în destin aventura, generozitatea, nebunia, îl plătește fără părerii de rău, coborînd triumfal treptele Carpaților și ale vieții.

Lăsîndu-și zilele să alerge în urmă, ca o cataractă inversă, el se rostogolește într-o nepotolită fierbere, într-un grandios vuiet de valuri, pe întinsul versant de miazăzi, la capătul cărui îl așteaptă o netedă cîmpie, și, apoi, sfîrșitul.

De la amețitoare înălțimi, piscuri orgolioase, unele altora potrivnice, urmăresc drumul făpturii fluide ce se strecoară prin împărăția lor. Ar fi destul ca echilibrul dintre forța și intențiile acestor giganti să se rupă o clipă,

iar unul să facă un pas înainte, pentru ca Oltul să-și vadă soarta pecetluită. De la un capăt la altul al lungului defileu, el apare ca un abia preceptibil fir de apă, pîndit — mereu pîndit — de enorme primejdii. Din preajma zeilor, poate că tot așa se vor fi văzînd munții ce stau să se prăvale, negri și grei, asupra firavelor vieți omenești.

Ignorînd ceea ce, dintr-o altă dimensiune, îl amenință, înfruntarea stîncilor fiindu-i de ajuns pentru o existență eroică, Oltul aleargă fără teamă mai departe. Închis în citadele de piatră, el le străbate pe rînd, fără să piardă drumul, încrezîndu-se în legea care îl poartă la vale.

Și care e cea mai sigură, fiind aceea a morții.

NOPTI SIMFONICE ÎN CARPAȚI

Și încă o noapte se lasă pe pămînt, atît de vastă, încît între hotarele ei încap toți munții. Numai vîrfurile cele mai înalte ating cerul pe alocuri, scrijelind cu calcarul lor cîteva stele albe, îndepărtate puncte de reper în imensitatea universului.

Poate că munții și-ar toci toată creta din piscuri, încercînd să scrie cîte nopți au fost pînă acum pe pămînt. Și totuși, aceea care începe nu-i cu nimic mai puțin încărcată de mister și frumusețe, decît miliardele ce au precedat-o. În întunericul albăstriu, uriașele siluete își regăsesc solemnitățile sacerdotale și cele mai profunde sensuri ale existenței. Prin aerul pur, stelele se văd cum numai în munți se pot vedea, necrezut de mari și vii, strălucind sub roua de diamant a eternității lor.

Într-o liniște zidită din lespezi de granit, esență ultimă a lumii, Oltul prinde să-și rostească, din nou și mai stăruitor, certitudinile și nedumeririle. Și mai de mult a întreat, de îndată ce și-a părăsit leagănul, mereu a întreat, care ar putea fi rostul vieții ce i-a fost dat să trăiască. În atîtea rînduri apoi, învingîndu-și îndoilele, a lădat măreția drumului pe care l-a ales și hotărîrea de a-l duce pînă la capăt.

Întrebări și răspunsuri, pe malurile lui, din prima zi s-au auzit. Dar acum, în timp ce traversează ultimul rînd

de munți, trăind cea mai patetică aventură dintre câte a trăit vreodată, nedumeririle sînt rostite de sute de viori, pe cînd trompetele cu care își afirmă voința nici nu mai au număr. Iar în adînc, acolo unde se confruntă cu cele mai masive stînci, persistă o vibrație surdă și amenințătoare, ca o temelie sonoră, de tunete, a lumii.

În felul acesta începe, mai mult decît un cîntec: o simfonie. Primele ei măsuri, preludiv străbătut de imense promisiuni, se aud în amurg, iar zorile găsesc viori și violoncele stăruind încă, în epuizarea totală a firii, asupra unui acord ce, întreaga noapte, a fost ca o poartă larg deschisă, prin care altfel se vedea ceea ce ochiul vede. Acum, ea încearcă să se închidă, dar se împotrivesc violoncelele, care ar voi ca plămuirea să mai dăinuie o clipă, așa cum au urzit-o sunetele.

Tot ceea ce a putut fi, în lumina zilei, prilej de contemplare, este transformat în sunet de murmurul apelor. Munții bătrîni și îngîndurați, nestăvilita peregrinare a norilor, pădurile ce se tălăzuiesc pe culmi, sau cealaltă mare tălăzuire, a oamenilor, între o zare și alta, sate, burguri, biserici, ivindu-se în depărtare și rămînînd apoi în urmă, tot ceea ce a întîlnit Oltul în veacuri trecute sau în ziua de azi, vibrează îndelung sub cupola cerului. În răstimpul dintre cei doi luceferi, lumea înce-tează să mai fie altceva decît o glorioasă construcție de sunete. Toate chipurile ei, întocmai cum le dezvăluie razele soarelui, dar mărturisindu-și mai tulburător esența, vin prin întuneric și pătrund în auz, cum ar pătrunde într-o cetate îndelung fluturatele flamuri ale unei armate învingătoare. În astfel de nopți, universul e muzică, adică ordine și biruință asupra haosului.

Chemări prelungi, încărcate de melancolie, sau proclamații solemne se desfac din freamătul Oltului, umplînd liniștea nopții cu nesfîrșita lor împletire și despletire. Cîteodată, acorduri limpezi împrăstie cețurile sonore, cum împrăstie răsăritul cețurile dimineții. În zvonul multiplu al undelor, zile și nopți se succed, ca și cum un soare secret n-ar înceta să răsără și să apună pe cerul interior al acestui cosmos de sunete. Aurore, amurguri, stele urcînd spre zenit sau coborînd au trecut într-un orizont nevăzut, la care numai auzul poate ajunge, ca la un prag suprem, dincolo de care izbucnește un întreg univers.

Violoncele, flaute, viori se întrec să-i măsoare splendoarea și durată, în timp ce alămurile țîșnesc în cuprinsul lui, ca flăcările unui incendiu. Mai tîrziu, cînd sub pîl-pîierea lor totul a fost mistuit, rămînînd doar amare întinderi de cenușă, un corn singuratic își face auzită chemarea, și o nouă cîntare se înfiripă, naivă și simplă, pe ruinele celei dispărute. E toată povestea lumii, a mereu pieritoarei și mereu renăscutei ei frumuseți, în glasul Oltului pe cînd, glorios și melancolic, coboară treptele Carpaților.

Uneori, în răstimpul dintre cei doi luceferi, se întîmplă ceva, nu neobișnuit, dar de fiecare dată uimitor, un eveniment pe care nici chiar gravele rezonanțe ce umplu noaptea nu-l pot împiedica să-și dezvăluie frumusețea: *răsare luna.*

Tăcută și visătoare corabie de argint, alunecă peste culmi, abia atingînd valurile de piatră ce urcă spre ea de pretutindeni. Ca pe un ocean plutește, din talaz în talaz, acoperită de cîte unul mai înalt și apărînd iarăși, scăldată în fosforul etericului său mister.

La vederea ei, pierzându-și cu totul judecata, lumea e cuprinsă de o beție care ar putea-o duce oriunde. Albe și reci ca bruma, razele cereștei năluci ard piscurile de calcar, pădurile de brad, și mințile oamenilor, rătăcite, abandonate, neînstare să se mai apere. Doar cîinii simt cît de mare e primejdia, și, în satele risipite prin văi, se tînguie îndelung.

Chiar munții, ca și cum destinul le-ar fi să ajungă în cele din urmă la porțile nebuniei, se lasă cu voluptate și îndelung scăldați în hipnotica lumină. Ea cade asupra lor, albindu-i ca în vis, exaltîndu-i pînă la delir, ispitindu-i să facă un pas în afara realității. Beteala care la miezul nopții curge printre arbori este, în nematerialitatea ei, atît de densă — parcă aieva —, încît ivirea ielelor devine o necesitate.

Dar cocoșii vestesc răsăritul, și, numaidecît, soarele sfărîmă, ca un ciocan de flăcări, întreagă această feerie, iar pe creste, dimineața izbucnește ca o chemare la rațiune. Convoaie de căruțe apar în goană, peștii îșnesc — sclipindu-și argintul — în aer, în timp ce trenurile curg ca un torent metalic.

Oameni mărunți se arată, oameni de munte, și prind să treacă peste Olt, cu luntrea, glugile de fin. Mireasma umedă pătrunde în plămîni, ducînd în ei vigoarea din zorii zilei a celor mai pure și suave spații. Iar cele trei căi — de apă, de piatră și de fier — se duc mereu la vale, împletindu-se între ele. Uneori, drumul de fier, oricît s-ar lipi de cel de apă, nu mai are loc, și atuncidispare în gura neagră a tunelului. O vreme, nu mai rămîn afară decît primele două, în al căror trecut anii se numără cu miile.

În această lume, în dăinuirea căreia cea mai mică măsură e veacul, arborii sînt și ei foarte bătrîni. Atît de bătrîni, încît aproape nici unul nu seamănă cu altul. Timpul, trecînd peste ei, i-a lucrat ca un meșter plin de perseverență și fantezie. I-a îngroșat, zidindu-i în ei înșiși, fortificîndu-i, prefăcîndu-i în inexpugnabile redute. Lemnul viu, sub coaja căruia urcă sevele supte din miezul stîncilor, ar putea să scape ca și cremenea.

Mîndri, siguri de ei, bogați în ramuri și în frunze, stejarii și fagii se confruntă în limpezimea ailei, fiecare dovedind o aprigă individualitate. Vîrsta le-a răsucit crengile în toate chipurile, încercîndu-le de originalitate și forță. Stufosă, rotundă, largă, coroana lor pare un creier uriaș, cu miile-i de circumvoluțiuni, în care s-au vedea cum se împletesc gînduri, obsesii, amintiri, și cum stăruie marea idee ce-i poartă prin veacuri.

Așa cum se împlîntă în inima pietrei, foarte bătrîn și puternici, ei reamintesc acele figuri mărețe ale trecutului, voievozi sau cărturari, care, cu cugetul neînfriecat, s-au ridicat deasupra tuturor în furtuna vremii, și i-au ținut piept, neclătinați de nici o restriște.

Cîndva, întrecînd tot ceea ce s-a văzut pînă acum, apare Cozia. Amețitorul clocot de culmi lăsat în urmă n-a fost parcă decît o pregătire, Carpații reușind, în sfîrșit, să-și smulgă din adîncuri valul cel mai puternic și temut. Pornind de pe temelii colosale, un perete negru, încruntat și implacabil, asaltează cerul. Din zidăria lui, sute de stînci par gata să se desprindă și să cadă înapoi, asemeni stropilor azvîrliți de trepidația surdă a talazului. Pe mare, acesta e valul fatal, care frînge ultimul catarg al corăbiei și o tirăște în abis.

Purtat de un nepotolit tumult, înverșunatul munte urcă tot mai sus, rănind cu recea-i vinețea azurul. În fața lui, pe celălalt mal, un altul se ridică, aproape tot atât de înalt, întregind cea mai masivă cetate în care Oltul a pătruns vreodată. Iar în acest cadru gigantic, punct culminant al întregii traversări, răsună glasul celui mai generos și nebun afluent dintre cîți îi este dat să-l îmbogățească. Pe o vale ce coboară dinspre apus, din cea mai tănuțită inimă a pădurilor, Lotrul năvălește spumegînd, cu ape de o limpezime pe care și-ar putea-o dori și roua.

Dar, după atîta drum prin munți, însuși Oltul a redevenit limpede, cum n-a mai fost de mult. Nămolurile cu care, o lungă vreme, l-au tot încărcat pămînturile Ardealului, au rămas în urmă. Trecînd prin rigurosul șir de filtre al Carpaților, apele și-au redobîndit virtutea inițială. Undă după undă, fug la vale, asemeni unor lentile fluide, prin care totul se conturează desăvîrșit.

Atîtor oameni le e dat la fel, pe cînd străbat singurătatea munților. Gîndurile, nelămurite și tulburi în vîltoarea lumii, ajung în tovărășia marilor piscuri la transparența unui bloc de cleștar.

Atunci cînd Lotrul îl sporește cu cristalinu-i torent, Oltul a dezlegat toate problemele pe care și le poate pune o ființă care meditează asupra vieții sale și a ceea ce vede în jur. Prin străvezimea valului, se zăresc stîncile din afund, asemeni unor vechi depozite de înțelepciune. Dar Lotrul, mai limpede vine, trecînd printre pereții bătrîni, scăpărător de viu, numai inteligență și cutezanță, stîrnind în cale un murmur de uimire. Și se aruncă în Olt, accentuîndu-i claritatea.

Cu ape mai multe și întinerite, Oltul ocolește zidul negru al Coziei. Pornind de sub cele mai sălbatice creste, prilej de îndelungă înfiorare, cîte o genune se deschide absolut vertical. Totuși, acolo, sus, pe buza prăpastiei, în care privesc fără ca inima să le plesnească de spaimă, nenumărate capre se plimbă, sfidînd abisul. Așa cum vin pînă pe înfricoșetoea multe, cercetînd încîntate vidul și topăind din stîncă în stîncă, par mai degrabă un joc de flăcări negre, de diavoli ce s-ar zbgui pe hotarul îngust dintre cremene și neant.

Pe măsură ce colosul acesta impulsiv și dominator rămîne în urmă, celelalte vîrfuri, scăpate de sub îndelunga-i tiranie, reizbucnesc de pretutindeni, ca un întreg popor ce poate să-și ridice iarăși fruntea.

De la o zare la alta, vaste păduri se alintă, legănîndu-se într-o mișcare largă, pînă pe cele mai înalte culmi. Uneori, din compacta lor pastă verde se desprind pîlcuri de mes-teceni, albe lumînări pentru nunțile de aici: ale pădurilor cu munții, ale munților cu cerul și cu eternitatea.

Cînd brazii încep să se rărească, refuzînd parcă să respire același aer cu arborii a căror frunză îngălbenește și cade, Oltul poate socoti că a încheiat traversarea Carpaților. Treptat, locul cetăților masive și colțuroase îl iau dealuri cu o altă înălțime și arcuire, și cu un alt fel de a-și purta silueta între orizonturi. Acum, începe un spațiu fără nici o violență sau trepidăție, spațiul subcarpatic — și el un univers. Doar înapoi, munții țîșnesc nepotolit, ca o neagră vîlvătaie. Din sute de creste, suie clocotul lor, întunecînd și dramatizînd miazănoaptea. De-a curmezișul, peste jumătate de pămînt și jumătate de cer, Cozia tronează, fortăreață cu multe turnuri, strivind sub greutatea ei lumea.

Multă vreme coboară Oltul printre dealuri, pe cînd în urma lui se zăresc, ca un fundal grandios, munții și numai munții. Așa cum domină tot acest ținut, fără ca depărtarea să-i poată coborî pe cealaltă față a pămîntului, ei arată că au fost în viața Oltului aventura supremă, că o alta asemănătoare nu va mai fi. Dintre atîtea încercări în care și-a angajat ființa, dintre atîtea chipuri ale firii, dintre atîtea splendori pe care le-a oglindit, Carpații au adus în existența lui nota cea mai gravă, cea mai profundă și solemnă.

De acum înainte, tot atît de solemn nu va mai putea fi decît sfîrșitul.

CÎT DE MARE POATE FI SĂRĂCIA

Cînd Oltul începe să coboare pe versantul de miazăzi al Carpaților, totul pe fața pămîntului devine dintr-o dată mai mic, mai puțin, mai umil. Oamenii, casele, animalele. Din această sărăcie, Ardealul rămas în urmă, cu acoperișurile lui de țiglă și cu turlele înalte ale bisericilor, apare ca un tărîm scaldat în bogăție. Aici, la gura văilor, abia îndrăznesc să se arate cîteva cocioabe, cu acoperișul de șindrilă, putred și povîrnit. Sate mari și cuprinse nu se mai văd. Ci doar cătune. Și toată crîncena realitate a acestui cuvînt se face cunoscută: zece, cincisprezece gospodării sărmane, dincolo de care crestele munților țîșnesc spre cer, asemeni unor valuri furioase. E un cătun. Are un nume, și aceasta e singura lui asemănare cu celelalte așezări omenști. Locuințele, cu o singură încăpere, sînt aproape goale: un pat cu o țoală, un tuci, două străchini, trei linguri de lemn. Atît, și nimic altceva.

În spatele casei, pe o fărîmă de ogor pietros, cei statorniciți aici de soartă cultivă cîteva sute de cuiburi de porumb: toată recolta, toată averea, toată viața lor. Și mai au finul, pe care îl adună de pe coaste și îl fac stoguri în pari, să nu-l ia puhoaiile. Cu el hrănesc o capră, o vacă, sau o pereche de boi: mărunte, pipernicite animale.

Față de belșugul Ardealului, locurile acestea își dovedesc asprimea și sărăcia, mai ales prin înfățișarea

jalnică a dobitoacelor. Pe un drumeag pierdut între pereții stîncoși, se strecoară o căruță trasă de boi. Căruța e o biată cotigă, iar boii, niște viței îmbătrîniți înainte de a fi crescut. Caii, ce bat cu pași mărunți potecile, dispar sub desagii pe care îi duc. Ființe și lucruri sînt turtite sub apăsarea coloșilor de piatră, care închid de jur împrejur zarea, strivind orice ar vrea să ia chip în autoritarul lor imperiu.

Totuși, oriunde s-a ivit o vale mai adăpostită, și cu o fișie de pămînt pe coastă, un cătun și-a înfiripat puținătatea și umilința: acele colibe prăpădite, fără nici o împrejmuire, sau rareori cu vreo urmă de gard, ori cu stîlpul unei porți, fără poartă. Muntele intră în bătaura lor, neoprit de nimic, ca o furtună.

În această cruntă singurătate, a fost instalat un ospiciu pentru oamenii nevoiași, părăsiți în nenorocirea care i-a lovit. Tunși chilug și în uniforme cenușii, nebunii sînt puși să stea pe două rînduri și să spună în cor rugăciunea — *Tatăl nostru carele ești în ceruri...* — înainte de a li se împărți mîncarea de la cazan.

Sfîrșindu-și ciorba din castroanele cazone, s-au strîns cu toții să privească un spectacol care, chiar pentru un ospiciu, se pare că iese din obișnuit. Unul dintre ei, sărind peste poartă și ajungînd pînă la Olt, a apucat să tragă afară un pește ce venea pe firul apei, ucis pesemne cu dinamită. E o mreană lucioasă și unduitoare, iar nebunul, luînd-o în brațe, își lipește obrazul de ea, ca de o ființă dragă, de mult așteptată. Apoi, întinzînd-o pe iarbă, începe să o mîngîie și să o sărute, din ce în ce mai pierdut. Strigînd că peștele e mort de mult și putrezit, paznicii aleargă să-i despartă, pe cînd ceilalți

pensionari ai ospiciului, cățărați pe garduri, pradă unor amintiri obscure, ce le ard și torturează ființa, privesc năuci, cu capete rotunde și încremenite.

Înainte de a ajunge la mînăstirea Cozia, Oltul trece pe lîngă gospodăriile părăginite a două bătrîne. Într-o seară, una dintre ele stă în prag, cătînd în lungul drumului, cu ochii roșii și umflați.

— De ce ai ochii roșii, mătușă?

— De plîns, maică.

— De ce ai plîns, mătușă?

— De foame, maică.

— Bărbat n-ai, mătușă?

— A murit, maică.

— De ce a murit, mătușă?

— De foame, maică.

Chircindu-se pe prispă, povestește cum i-a murit bărbatul. Toamna se sfîrșise repede, pînă ce n-apucase să se coacă porumbul. Avusese în spatele casei două sute de cuiburi, la care trudise toată vara. Dar fusese o vară friguroasă, și porumbul rămăsese verde. Zăpada l-a prins crud, intra unghia în el, laptele mustea sub coajă. Cum să-l macini, cum să-l mănînci?

Și a venit iarna lungă și grea, cu drumuri anevoioase prin troiene, după o sită de mălai, pe la călugări, prin cătune. Omul ei zăcea la pat de vreo doi ani, beteag. Vecina era văduvă mai de mult. Erau numai ele două și bolnavul. După Crăciun, mălai n-au mai găsit pe nicăieri. Rodeau tuciul, pînă rămînea fierul gol. Și iarna era tot mai grea, în pădure urlau lupii de foame. Atunci, s-au vorbit între ele, toată noaptea, iar la ziuă, ea s-a apropiat de bărbatu-său: — Ioane, nu mai e mălai deloc,

nu mai putem să te ținem și pe tine. El i-a răspuns: — Bine, Mario, fă așa cum știi tu. Și și-a pironit ochii în tavan, și nu i-a mai luat de acolo. A stat așa trei zile și trei nopți, iar a patra zi a murit. L-au îngropat călugării.

Acum, singure, au pus din nou porumb și așteaptă să-l culeagă, dacă s-o coace pînă nu dă zăpada.

Bătrîna își încheie povestea, și, fără să mai adauge nimic, pornește spre Cozia, unde au început să bată clopotele și toaca. În pridvorul mînăstirii, pe întreg peretele, infernul e zugrăvit după o închipuire naivă și înfricoșată. Diavoli cu coarne de țap și limba roșie fierb oameni în cazane de smoală, pe cînd alții îi iau în furci, cu fața schimonosită de răutate. Pretutindeni, sînt numai flăcări și fum, și trupurile goale, puse la tot felul de cazne, ale păcătoșilor. Femeia care și-a lăsat bărbatul să moară de foame privește la ce o așteaptă, încremenită și pustie.

Treptat, coboară întunericul, și, tăcuți, în sutanele lor negre, călugării se adună la slujbă.

VI

OLTUL TRAVERSEAZĂ CÎMPIA
SAU TREAPTA AMURGULUI

PLUTAȘII

Potolindu-și, pe o albie de pietre din ce în ce mai mărunte, zbuciumul apelor, Oltul străbate o zonă de dealuri, care, la rîndul lor, scad mereu, deschizîndu-i în față zări tot mai largi. Dar înainte de a se pierde cu totul, aceste ultime înălțimi îngrămădesc pe malurile lui una dintre cele mai solare băgății ce i-a fost dat să întîlnească vreodată: livezile de pomi fructiferi. Rodul lor, ca și al viilor, e fabulos.

În acest torențial belșug, după ce lasă în urmă Rîmnicu Vilcea, tot o livadă, din care se înalță ziduri albe de case și biserici, Oltul întîlnește un sat deosebit de toate celelalte, iar numele lui e Olanu. De la răsăritul soarelui, pustiu e, pînă în amurg, ca în vremuri de bejenie. Rareori, vreo femeie se zărește, dar numai cît trece, ca o umbră, dintr-o ogradă în alta. Ici-colo, pe prispa caselor, cîte un moșneag își încălzește oasele la soare, privind în lungul drumului pustiu. Nici copii nu se văd, decît dacă sînt mai mici de cinci ani. O liniște mare, nefirească, plutește pe ulițe.

Una dintre nevestele care, la răstimpuri, se arată, ar spune că e un blestem. De cînd se țin minte, ele singure muncesc pămîntul. Copiii, tocmai cînd să le fie de un ajutor, pornesc pe urma bărbaților. Obidite, femeile iau sapa pe umăr, înțepenesc poarta, și ies la cîmp, lăsîndu-și gospodăriile în paza cîinilor.

În acest timp, bărbații, care de o sută de ani își trec din tată în fiu nepăsarea față de ogoare, odată cu fiorul altei chemări, călătoresc pe drumul de fier, spre miază-noapte. Trenul îi poartă printre pereții tot mai masivi ai munților, ducându-i, în cele din urmă, chiar în inima lor, unde Cozia ridică spre cer cea mai temută cetate. E locul în care Lotrul se varsă în Olt. Aici se întocmesc plutele și începe plutăritul — statornica îndeletnicire și neistovita pasiune a oamenilor din Olanu.

Lotrul nu este doar cel mai limpede afluent al Oltului: adeseori, el aduce, retezate de tăișul topoarelor, generații întregi de brazi. S-ar spune că toată pădurea coboară pe ape, să se legene și să doarmă marele ei somn. În aceste zile, la picioarele Coziei, atât de multe trunchiuri acoperă Oltul, subțiri și lungi, aliniate unul lângă altul, încît alcătuiesc o claviatură fantastică. Poate că pe ea o au în minte hoinarii din Olanu, cînd își părăsesc gospodăriile și iau drumul pînă aici, dornici să fie legănați și ei de amețitoru-i freamăt.

Dar înainte de a sosi în valea cea largă a Oltului, spre a fi îmbinate pentru marele și ultimul lor cîntec, toate acele trunchiuri — uriașe fluier, uriașe tulnice —, au călătorit în torentul Lotrului, și au în urmă o întreagă poveste. E însăși povestea sălbaticului rîu, a drumului său printr-un ținut în care viața a rămas la cele mai vechi forme. Din valul de civilizație care a înaintat pe fața lumii, nici cea mai mică undă n-a putut răzbate în refractara strîmtoare. De o parte și de alta a ei, munții se ridică asemeni unor troiene grămădite de furtunile istoriei, care, veacuri de-a rîndul, au bîntuit pe aici.

În lungul acestei văi, coboară dinspre Ciungetu, cătun pierdut la capătul ei cel mai îndepărtat, oameni

a căror înfățișare e atît de aspră, încît par că vin din însuși viforul trecutului. Ce ar putea să-i deosebească de strămoșii lor de acum cinci sute sau o mie de ani? În nici un caz, îmbrăcămintea. Tot ceea ce au pe ei și-au lucrat singuri, folosind doar cîteva unelte primitive. Au înjunghiat mielul, l-au jupuit și și-au făcut căciulă. Opincile din picioare mai au pe ele părul roșcat al vițelului din ogradă. Cojocul l-au croit din piei de oaie, iar nasturii i-au tăiat din lemn de corn, cu aceeași custure cu care au înjunghiat vițelul și cu care, mai apoi, și-au cioplit și un fluier, pentru orele de melancolie.

Din satul lor coboară, urmînd firul Lotrului, pe cai mărunți. Și sînt și ei mărunți, îndesați și cioturoși, părăind ciopliți cu barda din trunchiuri noduroase de copac. Nu sînt frumoși. Au fața severă, lipsită de simetrie, iar mustățile zburlite agresiv. De sub căciulă, părul le cade în plete, pînă pe umeri. Așa vor fi arătat, cu jumătate de mileniu în urmă, oștenii pe care Mircea îi ridica în apărarea acestor amenințate pămînturi.

Femeile sînt tot atît de scunde, tot atît de cioturoase, cu o aspră îmbrăcămintă. Și vin și ele călare, cu un ied la oblic sau cu o desagă de miei. Numai cele bătrîne, care nu se mai zbat atîta pentru viață, poartă pe cap, liniștite și grave, o lungă maramă, care le fixează, ca într-o efigie, profilul de femei dace.

Prin neîmblinzita vale, străjuită de troiene de cremene, Lotrul sosește încărcat cu roadele unui uriaș masacru. Departe, în jurul izvoarelor lui singuratic, valuri de oameni, înarmați cu topoare, se abat cînd pe o culme, cînd pe alta, cu rapacitatea valurilor de lăcuste, și culcă pădurile la pămînt. Acolo, apa ploilor e păstrată pe coaste, la mare înălțime, în lacuri artificiale, și nu e slobozită

decît atunci cînd trebuie să poarte, prin scocuri azvîrlite peste prăpăstii, trunchiuri jupuite de coajă.

Oricît de grei ar fi, buștenii țîșnesc în lungul jgheabului, ca săgeata din arc. Apoi, Lotrul îi poartă laolaltă, într-un flux ce nu se mai termină, încît sînt zile cînd el pare, în uriașa pietrărie a munților, un rîu cu valuri de lemn.

Jos, lîngă piciorul negru al Coziei, plutașii lucrează de zor. Rînd pe rînd, brazii bătrîni și groși, care dau notele profunde, sau cei tineri și subțiri, ai sunetelor înalte, sînt rînduiți pe fața Oltului, fiecare la locul lui, pentru ca întreg și armonios să fie cîntecul. Așa întocmesc oamenii din Olanu, nerăbdători să o vadă gata cît mai curînd, enorma și gingașa claviatură a plutei.

Cînd a fost pe deplin încheiată, fiecare brad legat de ceilalți și jucînd numai atît cît e nevoie, patru inși, care din acel ceas nu se vor mai despărți multă vreme, o desfac de la țarm — și marea aventură începe. De foarte de sus, de pe zidurile abrupte ale Coziei, caprele urmăresc, curioase și aprobatoare, primejdiosul început de călătorie.

Din prima clipă, puternice vîrtejuri au și prins în tumultul lor fragila alcătuire. Cei patru abia ajung să o stăpînească. Iar încercările prin care trec nu le dau răgaz nici să respire. Instalați la cîrme, doi în față și doi în spate, ei se străduiesc să o ferească de ghearele și dinții care o pîndesc. Dar abia au scăpat dintr-o vîltoare, ce îi sălta nebunește, într-un ritm furtunos, cînd țăr-murile — numai bolovani și stînci colțuroase — încep să se apropie unul de altul, fără să țină seama de existența lor și de iuțeala cu care vin la vale. Cu îndîrjire, și disperare, aprigii cîrmaci se luptă să se mențină pe

firul alarmant de îngust al torentului. Ca și cum și-ar da seama de ceea ce e în joc, pluta răspunde numaidecît, la fiecare gest, cu multă sîrguință. În sfîrșit, alunecă prin strîmtoare, abia zgîriindu-se de maluri.

Însă numai după multe asemenea încercări, se apropie cea mai cruntă dintre toate. O stîncă neagră, dușmă-noasă, în jurul căreia apele cotesc brusc, sporindu-și viteza și vuind înnebunite: Talpa Ursului. Timp de cîteva secunde, plutașii o simt, parcă, pe pieptul lor. Planșei, care se năpustește vijelios la vale, ei trebuie să-i imprime, dintr-o singură mișcare, volta unei păsări în zbor. Dacă nu izbutesc, se fac țandări.

Cu priviri agere, scăpărînd pe cremenea munților asemeni unor amnare, cei patru inși mînuiesc cîrmele, străbătuți de fiorii jocului cu moartea. Bine proptiți în trunchiurile pe care le simt vibrînd neliniștite, își prelungesc în fibrele acestora tendoanele și nervii, pentru a alcătui, ei patru și pluta, o singură făptură, suplă, sensibilă, atentă. Cu cît pericolul se apropie, și trupul și mintea li se încordează, ca un arc. După cum vor slobozi săgeata, vor mai apuca sau nu apusul soarelui.

Astfel înfruntă ei primejdiile ce le stau în cale. Adu-nînd în ființa lor toate virtuțile de care sînt în stare, trec prin multele amenințări fără să-și piardă cumpătul, sfîrșind prin a învinge. Zeci de cataracte, stînci și strîm-tori aleargă unele după altele înapoi, în timp ce piscurile de calcar par că dansează pe cer.

Cîndva, amețitoarea horă a culmilor rămîne în urmă, ca un vis de necrezut, și începe cîmpia. Zările se desfac largi, într-o parte și alta, ritmul Oltului se domolește, iar plutașii nu mai au să se ferească decît de morile plu-

titoare. Cu acoperișul lor de șindrilă, semn că bradul mai e pe aproape, ars de soare și înnegrit de ploi, și cu mica fereastră în care seara pîlpîie o lampă, acestea au înfățișarea unor case de țară, nu lipsite de o anume taină, cum se leagănă încet pe singurătatea apelor. Roata greoaie pune în mișcare pietrele, cu un uruit înfundat, și, în timp ce, abia fișîind, claviaturile de brazi alunecă spre miazăzi, în privirile morarilor și ale plutașilor două vechi lumi se încrucișează, fiecare cu frumusețea și misterul ei.

CÎMPIA DE ASEMENI SE DOVEDEȘTE ENORMĂ

Întru-un amurg, pe țărmul stîng al Oltului, se ivește un sat ale cărui prunduri se umplu dintr-o dată de copii care sar în apă și încep să înoate gălăgioși spre convoiul de plute. Fete sau neveste tinere îi urmează cu îndrăzneală, săltîndu-și deasupra undelor, la fiecare mișcare a brațului, sînul rotund. Atunci, plutașii știu că au ajuns acasă, la Olanu. Întrerupînd călătoria, trag la mal, în seara ce se vestește, mai mult decît oricare alta, plină de bucuria adîncă și simplă a vieții.

Înconjurați de ceata copiilor și de curajoasele înotătoare, ei urcă spre sat. Curînd, focuri de vreascuri trosnesc în vetre, vacile sînt mulse în coșare, peste uluci zboară tot felul de chemări, la fîntîni e îmbulzeală, femeile forfotesc de colo-colo, și mereu se aud porțile scîrțîind. Orele trec, totuși ferestrele rămîn luminate, cîrciuma nu se închide nici la miezul nopții, iar ulițele răsună de glasuri bărbătești.

Dar, odată cu zorile, toată această sărbătoare ia sfîrșit: bărbații își umplu traista cu mălai și coboară la Olt, femeile se îndreaptă spre ogoare. Și satul rămîne iarăși pustiu.

În vale, plutașii se apucă din nou de lucru: alăturînd claviaturile pe care le-au coborît din munți, le leagă între ele, alcătuiind altele mai mari, pe dimensiunile

viitoare ale Oltului. Către prînz, noile plute alunecă spre miazăzi, printr-un rai de podgorii și livezi.

Toți pomii fructiferi din partea aceasta a pămîntului și-au dat întîlnire aici și s-au luat la întrecere. Pe dealuri scăldate în lumină, livezi de vișini, de cireși, de caiși, risipesc o frenezie de culori și miresme, în timp ce acelea în care, majestuoși, își rotesc coroana nucii, par areopaguri ale lumii vegetale. Respectați de întreaga fire, monumentalii copaci poartă, în frunzișul amărui, rodul unei netulburate meditații. În coaja lui, concentrat, substanțial, hrănitor, miezul de nucleu materializează virtuțile unui proverb.

Cu totul altfel rodesc perii. Din cele mai nobile altoiuri, fructele lor sînt ca sîinii puțin obosiți, și, tocmai de aceea, plini de o gravă frumusețe, ai unei femei care a cunoscut fericirea și melancolia maternității. Fructele merilor, în schimb, perfecte în sfericitatea lor, plesnesc sub năvala sevelor tinere.

Vin apoi prunii, cei mai modești și cei mai fecunzi. În septembrie, de încărcate ce sînt, crengile stau să se rupă, și, adeseori, se rup. Dar, în primăvara următoare, uitînd tot ce au pățimit, se lasă din nou prinși în dulcea taină a rodirii.

Însă marea faimă a acestui colț de țară o fac viile. Din timpuri foarte vechi, ele sînt — cît cuprind ochii — cea mai familiară priveliște, sub al cărei farmec intră și oameni și locuri. Cei ce trăiesc aici, într-un orizont de amfiteatre însoțite, își dezvăluie un alt fel de a fi decît cei de la munte sau de la șes. Mai senini, mai visători, mai deschiși la vorbă și la suflet, ei amintesc de navigatorii obișnuiți să poarte, în legănarea corăbiei, lîciori și miresme de pe îndepărtate tărîmuri.

Din ce adîncimi ale humei extrag viile sucdivin care, spre toamnă, umple ciorchinii? Și din ce limpezimi ale cerului? În boaba aurie, și ea de o sfericitate perfectă, e concentrată toată lumina soarelui dintre cele două echinoxuri.

Acum, Oltul nu mai curge printre maluri precis conturate, ci, după marile ploi, își mută undele cînd într-o parte, cînd în alta, pe o albie mult mai vastă decît ființa lui. Un larg teritoriu e acoperit cu pietrele aduse din munți, o avalanșă de gresii și calcare, unele cît oul de struț, altele cît genunchii de miel. La fiecare viitură, valurile le mîină mai departe, sfărîmîndu-le ca un concasor, transformînd nestatornica albie într-o uriașă balastieră.

La fel curg toate apele de pe versantul de miazăzi al Carpaților. Afluenții Oltului sosesc pe un pat de pietre atît de lat, încît firul lor abia se zărește. Doar Topologul e ceva mai adunat, așa că, la gura lui, poate învîrți roata unei mori. Față de morile de pe Olt, ea pare un ceasornic minuscul, ce-ar măsura trecerea timpului în tovărășia unor solemne orologii.

Pierduți în fluviala fișie de bolovani, care, pînă la urmă, se va preface în nisip, plutașii alunecă pe brațul principal al riului. Din el, se desprind altele: pornind prin prundișuri, se reîntorc, după un lung ocol, la matcă, sau se mai despart o dată, dacă nu se opresc cumva la jumătatea drumului, înscriind sub lumina soarelui o nesfîrșită salbă de oglinzi lichide. Așa se vestește lumea albă a păsărilor de apă, ce nu va întîrzia să se arate.

Cu cît se apropie de Dunăre, ritmul Oltului devine tot mai domol. Atîta vreme e de cînd a pornit, și fiecare

clipă l-a dus mereu mai jos. Înălțimea inițială a tot rămas în urmă, și e acum în cer, ca o amețitoare scară, treaptă cu treaptă coborâtă. Oltul e jos, foarte jos, și nu i-a mai rămas decît o infimă cîtime din ceea ce, cîndva, fusese egal cu Hășmașul Mare.

Tot mai ușor se clatină undele, tot mai încet alunecă la vale, prelungind, în șovăielnice ocoluri, drumul pe care îl mai au de făcut. În toamna vieții, înainte de ziua apropiată a sfîrșitului, așa se preumblă sub razele blînde ale soarelui, pe pămînturile pe care a luptat și a biruit, vreun tribun al cărui nume a intrat în istorie.

Dealurile ce se zăresc pe un mal și pe altul, tot mai depărtate, lungindu-și spinarea de pește spre Dunăre, scad întruna, topindu-se pe nesimțite, pînă ce se pierd cu totul. Ele mai izbucnesc o dată, ultima dată, în înălțimea pe care e zidită Slatina. Apoi, de jur împrejur, începe o îndelungată și autoritară domnie.

După măreția munților, Oltul cunoaște o altă măreție: a cîmpiei absolute. Toate furtunile geologice prin care a avut să treacă s-au potolit, iar acum, cît poate cuprinde ochiul, îl înconjoară o mare liniștită. De la o zare la alta, nu se vede decît aceeași netedă suprafață, pe care nimic nu vine să o tulbure. Mărginit numai de linia cerului, șesul pare un disc uriaș, rotindu-se în jurul lui însuși.

Încet se rotesc, în neajunsa lor depărtare, orizonturile. Sute de cai înaripați par să alerge acolo, pe o halucinantă circumferință, învîrtind neîncetat imensa tipsie terestră.

Rareori, un punct negru se ivește în zare: la o răspîntie de drumuri, o fîntînă își ridică în aer gîtul de girafă, ca și cum Bărăganul ar încerca să-și aducă aminte, și ar izbuti, de o existență anterioară, sub soarele Africii.

Acestei imagini, venită din misterioasa memorie a țărînei, o alta identică îi răspunde mai spre miazăzi, și cele două girafe de lemn împung văzduhul, ca două semne de hotar, între universuri necunoscute și enigmatice.

Cînd straniile lor siluete se pierd în depărtare, monotonia reîncepe. Și e atît de stăruitoare, încît în cele din urmă devine enormă, dovedindu-se ceea ce este în esență: o formă cosmică, un chip fundamental al lumii. Astfel se desfășoară cîmpia, ca o nebuloasă dintr-un puternic sîmbure interior, cucerind — încet și implacabil — depărtările.

Pe aceste întinderi fără hotar, spațiul încetează să mai aibă trei dimensiuni. Într-atît de plină de forță e netezimea pămîntului, încît de pe fața lui nimic nu se ridică, spre a sugera, cel puțin, înălțimea. Totul e nivelat, redus la o generală orizontalitate, deasupra căreia nimic nu îndrăznește să se aventureze, fiindcă ar da de neant.

Aceasta e o realitate nouă, din prima clipă copleșitoare, cu care atît de greu se pot împăca oamenii obișnuiți să trăiască între brazi, acolo unde piscuri și culmi nu conțin să ridice grandioase monumente celei de a treia dimensiuni. Dar Oltul, care, din vîrsta celor dintîi uimiri, multe a văzut, traversează fără să se mire gigantica tipsie pe care apasă întreaga greutate a cerului. Între răsărit și apus, soarele urcă și coboară fără ca o singură umbră să arate, cît de cît, trecerea lui peste meridiane. Atît de măreț, umbrele munților pluteau peste păduri, măsurînd, simfonic, curgerea lentă a orelor. Dar cîmpia, cu uniformitatea-i absolută, nu dă prilej soarelui să facă din fața ei un uriaș cadran.

Nici Oltul n-ar putea să arunce, în jurul lui, măcar părerea unei umbre, ca și oceanele care, totuși, sînt atît

de vaste și de profunde. În schimb, el are privilegiul de a dezvălui, în realitatea ei de neimaginat, cea de a patra dimensiune, deschizînd astfel, minții omenesci, o fereastră uluitoare, în afara cunoașterii obișnuite. Prezent, trecut și viitor coexistă în ființa lui: unda domoală ce străbate aceste zări e Oltul, dar și firul de apă ce cade, în clipa de față chiar, de pe culmile Hășmașului Mare, dar și rîul obosit care a ajuns la Dunăre și își încheie călătoria, fără să se poată spune că el ar lipsi o singură secundă de undeva, spre a fi în altă parte. De la un capăt la altul, starea de prezent este inclusă în existența lui, astfel că, pe cît de fantastic, pe atît de real, toată viața Oltului, oricare i-ar fi durată, încapă într-o secundă.

De undeva, foarte de departe, unde ochiul omenesc nu va ajunge niciodată — ci abia, abia închipuirea —, așa apare pesemne viața întregului univers.

Oferind, celor ce în oglinda lui privesc dincolo de imagini, prilejul acestei supreme înfiorări, Oltul curge tăcut mai departe, pe sub razele soarelui, ce ard necruțător cîmpia. La amiază, totul pare pradă unui incendiu: mari vilvătăi pîlpie de jur împrejur, eucalipti de foc — păduri întregi — își timit în aer văpaia.

Doar amurgul vine cu puțină răcoare și cu un șir de foșnete imperceptibile. Odată cu tumultul creștelor de piatră, timpul tensiunilor extreme, wagneriene, s-a sfîrșit. Prin somnul întregii firi, răzbat zvonuri abia auzite, fără să se știe ce vor să însemne: sînt razele lunii ce se lovesc de pămînt, sau vreun fir de iarbă ce-și ridică fruntea, după marea toropeală a zilei? Pretutindeni e o adiere de fire de borangic, de pînze de păianjen ce se ating una de alta, și nu s-ar putea spune cînd încetează

diafana lor armonie și cînd reîncepe tăcerea. Atît de suavă e noaptea pe nemărginita cîmpie.

Din inima Carpaților pînă la Dunăre, plutașii călătoresc două săptămîni, uneori mai mult. Zile după zile, ei alunecă la vale: veghind la capetele plutei, cît sînt de înalți, în cămășile lor albe, mișcînd din timp în timp, alene, cîrma. Și în călătoria lor totul e mai odihnitor, fără de griji, lipsit de încordare. Numai herghelia de la orizont galopează întruna, în cursa ei halucinantă.

O altă lume se vede acum, puternică și vastă, iar Oltul întîlnește, rînd pe rînd, temeinicele ei așezări: sate întinse, pe margini cu pîlcuri de salcîmi și șuri uriașe de paie. Străbătînd oceanul holdelor, în timp ce din tării se revarsă asupra lor cîntecul ciocîrliilor, oameni ageri cutreieră ținutul, semeți și stăpîniți de neastîmpăr. Cai cu coama în vînt, înhămați la poștalioane zvelte, îi poartă în trap mărunt pe drumuri prăfuite și arse de soare.

Carele, în schimb, cînd se întorc seara de la cîmp, trase de boi albi, cu coarnele lungi, înaintează anevoie, scofînd un scîrțîit prelung, de o copleșitoare melancolie. Învăluți în norul de praf care, de departe, le vestește trecerea, țăranii duc în sate recolta exorbitantă a porumbului.

Mai mult decît oriunde, aici se leagănă porumbul în vînt, scofînd foșnetul lui unic, de săbii trase din teacă. Lumea prin care Oltul curge acum, e a porumbului. După cules, cîmpia încetează să mai aibă doar două dimensiuni. Pe goliciunea ei, grămezi de știuleți se ridică asemeni unor piramide, pe cînd, în depărtare, încep să se profileze acele misterioase movile, măguri fără nume,

care presară pământurile de la miazăzi cu nedelegate semne ale trecutului. Odată cu sfârșitul verii, enigmaticele gorgane își deslușesc și mai bine conturul, ca și cum strămoșii țăranilor de la Dunăre ar vrea să participe și ei, din somnul etern, la eternul ritual al culesului. Grămezi de porumb și străvechi morminte răsar de pretutindeni și se conjugă între ele, copleșind sufletele de frumusețea toamnei, a trecutului și a morții.

Adăugite cu un coș de nuiele în care încap munți de porumb, înconjurate de întreaga familie a țăranului, carele curg fără sfârșit, pe sub imateriala beteală a funișilor.

OAMENII MUNTILOR ȘI AI CÎMPIEI STAU FAȚĂ ÎN FAȚĂ

Zile întregi, oamenii care au coborât din miazănoapte claviaturile de brazi străbat această împărăție a humei, potrivindu-și viața cu pulsația ei largă și liniștită. Cîteodată, unul singur rămîne la cîrmă, pe cînd ceilalți, încercîndu-și norocul, se apucă să pescuiască. Din nou, Oltul e un rîu tulbure, de șes: nămoluri groase urcă la suprafață, într-o neconținută involburare, ca și cum în albia lui n-ar înceta să erupă un lanț de vulcani noroioși. Din apele mîloase și grele, plutașii izbutesc să tragă afară cîte un pește cenușiu, căruia numai ochiul îi moare, pe cînd trupul mai zvicnește încă multă vreme. Atunci, ei se pregătesc de ospăț. Pe plută, au traista cu mălai, un tuci, o strachină și linguri, iar într-un colț, vatra pe care aprind focul, în timp se convoiul alunecă leneș la vale.

Uneori, însă, pe întinderea cîmpiei izbucnesc furtuni. Nori sfișiați de fulgere se învălmășesc amenințători, înnegrind orizonturile. Curînd, apele prind să fiarbă și trunchiurile se smucesc într-un ritm pe care supla claviatură nu-l mai cunoscuse de mult. Cu priviri de cremene, atenți și agili — munții reînviind în reflexele lor, — bărbații din Olanu fac față primejdiei, luptîndu-se

cu valurile furioase. Și de data aceasta ies învingători: dar ploaia care se dezlănțuie, înecînd pămîntul, spală totul, așa că de cele mai multe ori rămîn doar cu pluta și tuciul. Acum, vine pentru ei cel mai greu ceas din întreaga călătorie: al foamei.

Traista cu mălai și uneltele de prins pește călătoresc în neștiute adîncuri. Nici focul nu au cu ce să-l mai aprindă. Iar întunericul nopții acoperă totul, deodată. De undeva, din depărtări nelămurite, se aude lătrat de cîini și se zăresc parcă lumini. Dar cît e pînă acolo? Abia spre sfîrșitul zilei următoare, după ce au călătorit din nou, flămînzi, sub razele nemiloase ale soarelui, ajung în vreunul dintre satele pe lîngă care trece Oltul. Sînt vînjoși, cu priviri dîrze, altminteri ar putea fi luați drept cerșetori. Nu mai au pe ei decît cămașa, și, de istoviți, abia se țin pe picioare. Așa sînt deprinși plugarii din cîmpie să-i vadă apărînd, în urma marilor furtuni. Îi cunosc: plutașii!... cei care vin pe apă, tocmai din munți. Și tot satul se strînge în jurul lor, ca în jurul unor naufragiați.

Curînd, dintr-un ceaun fierbinte și generos nevestele răstoarnă mămăliga, scoțînd apoi de prin cămări cepe aurii și bucăți mari de brînză. Și e iarăși cum a fost între țărani, dintotdeauna, de cînd se știu. Cuvincioși și gravi, se strîng în jurul mesei scunde. În mireasma aburului cald, pribegii zîmbesc, uitînd necazurile ultimelor zile.

Oamenii de la munte și cei de la șes stau față în față, cu viața și poveștile lor. E vechea, neistovita confruntare dintre țărani. Așadar, acolo porumbul nu apucă să se coacă pînă ce dă zăpada... Așadar, boii sînt mici și

osiile, căruțelor de lemn... Așadar, pe aici, fac toată iarna focul cu coceni. Ei, acolo, au lemne cîte vrei, pădurea pornește chiar din spatele casei. E mare lumea, și felurită.

De ce trăiesc unii la munte, de ce trăiesc alții la șes? Cine ar putea spune? Așa s-au pomenit! Acesta e cuvîntul, fundamentala explicație. Îl rostesc, și parcă un copac crește în ei, cu rădăcinile înfipite în pămîntul pe care au văzut lumina zilei și nu-l mai pot părăsi. Unii, între pereți aspri de piatră; alții, pe țărîna fecundă a cîmpiei; iar alții, pe țărmul întinselor ape. Așa s-au pomenit! Și nu mai e de adăugat nimic.

Dincolo de marginea satului, asfințitul pare un adevărat incendiu, și ei ar sări speriați, dacă șurile n-ar fi aici, sub ochii lor, asemeni unor mătăhăloase biserici de paie. Un nor de praf, din care răzbate zvonul — același în toată țara — al tălăngilor, vine dinspre izlaz și pătrunde în sat. Vacile se întorc de la pășune, fiecare oprindu-se la o poartă, mugind încet, cu botul umed și moale, și cu ugerul plin. Cînd vîlvătaile apusului se mai potolesc, cerul începe să se pregătească pentru frumusețea lui de noapte, dînd la iveală, mai întîi, tremurul luceafărului de seară.

Oamenii de la munte și cei de la șes, punînd cele două lumi ale lor față în față, povestesc mai departe. Mereu vine vorba de război, de lupi, de trăsnet, de ape și de înecuri. Atît de multe au să-și istorisească, și unii și alții, despre înecuri. Fiecăruia i s-a înecat o rudă, un prieten, fiecare a fost martorul unei asemenea nenorociri. De toate aceste întîmplări, malurile Oltului foșnesc, ca o albă pădure, de stafii.

— A mai dat o dată din mînă și nu s-a mai văzut...

- Era înotător bun, trecea Oltul de cinci ori la rînd . . .
- I s-a pus, pesemne, un cîrcel . . .
- Barca s-a răsturnat și l-a prins dedesubt . . .
- L-au scos apele după trei zile . . .
- A mai dat o dată din mînă și nu s-a mai văzut . . .

De zeci de ori, aceste vorbe vin în auz, ca un dangăt de clopot peste mormintele neștiute ale celor pieriți în adîncuri. Au mai dat o dată din mînă și nu s-au mai văzut.

Tîrziu, cînd își simt oasele grele ca niște bolovani, martorii atîtor întîmplări ale vieții și ale morții își iau rămas bun. Plutașii se îndreaptă spre Olt, la plutele lor, pentru un ceas, două de somn. Deasupra cîmpiei, a răsărit luna: enormă, tulbure, parcă bolnavă, alunecînd pe straturi de praf care-i alterează strălucirea. Ca de bivuacuri, departe, foarte departe, ard focuri roșiatice. În jurul lor, păzind caii scoși pe răcoare la păscut, flăcăi și copilandri își petrec noaptea sub cerul liber, prinși în vraja a tot felul de povești.

Dar mai treji decît ei, și cum nu se poate mai vrednici de misiunea căreia s-au devotat, se dovedesc greierii. Asemeni unor lăutari cuprinși de frenezie, ce nu și-ar mai putea opri arcușul, ei umplu întunericul cu un țîrîit prelung și monoton. De sute și mii de ori îl iau de la început, cu atîta stăruință, încît, pînă la urmă, se transformă și el într-o forță cosmică. În întreaga ei adîncime, noaptea e străbătută, ca de o manifestare supremă, de cîntecul milioanelor de greieri, dezlănțuiți. Parcă ar toarce un nesfîrșit fir metalic, parcă ar tăia cu un fierăstrău nevăzut, nevăzute gratii de fier. Poate că, în timp ce oamenii dorm, ei, greierii, le pregătesc —

cine ar putea ști? — o evadare la care încă nimeni nu visează.

Pe măsură ce luna se ridică peste norii de praf, aburul malefic care o învăluia se împrăstie, și, sub recea-i lumină, o întreagă lume de umbre se pune în mișcare. Ici-colo, focurile pîlpîie liniștit, lăsînd între ele zone obscure, regiuni unde misterul nopții devine atît de dens, încît ar putea ascunde orice: și bande de tîlhari, și fantome de regi. Uneori, cîte una dintre acele măguri tăcute, sub care dorm războinici de demult, se deslușește în întuneric cîteva clipe, și apoi dispare, ca epava unei corăbii purtată de valuri pe nesfîrșita pustietate a mării.

Dar și mai puternică decît enigmatica lor plutire, decît toate aceste tainice ieșiri și întoarceri în întuneric, este realitatea enormă și veșnică a pămîntului, pe care o simt toți cei plămădiți din țărîna lui. Încins încă de văpaia zilei, el dogorăște ușor, lăsînd căldura să urce spre cer, în timp ce, din cer, prinde să cadă roua.

Tot astfel s-a mai răcit odată, de mult, încetînd să mai fie un bulgăre de foc și acoperindu-se, în proporții gigantice, de cea dintîi rouă a lui. Atunci, a fost prima dimineață a lumii, și din acel miracol s-au ivit oceanele și toată viața, cită e în univers.

Acum, planeta se răcește încă o dată, infinitezimal, umezind cu roua nopții de vară sprîncenele și mustățile plutașilor care dorm cu fața spre stele.

Cînd întunericul dă în cenușiu, iar ziua mijeste mai mult ca o părere, bărbații din Olanu desfac claviaturile somnoroase de la mal și pornesc din nou pe firul Oltului. Răsăritul îi găsește departe, alunecînd printre țarmuri

din ce în ce mai singuratice. Încă o zi și Dunărea, spre care se duc de atîta vreme, va fi — cît e de largă — sub privirile lor.

Pe deasupra plutelor, mari păsări albe trec în zbor, filfiind rar din aripi. Tot mai dese sînt meandrele, tot mai multe ostroavele acoperite de sălcii, alcătuiind o împărăție de vegetație sălbatică și virgină. Apoi, semnul prevestitor a ceea ce are să vină nu întîrzie să se arate: nisipul. De o parte și de alta, fișii întinse, strălucitoare.

După munți, după cîmpii, după păduri, Oltul întîlnește nisipurile. Sub razele fierbinți ale soarelui, ele sclipesc într-un fel care modifică fundamental înfățișarea lumii. Odată cu aceste suprafețe orbitoare, o adîncă pustietate se vestește, o copleșitoare necuprindere de singurătăți.

De la zare la zare, ceruri albe și goale, tăceri încremenite, îngîndurarea întregii firi, pregătesc decorul în care viața Oltului va lua sfîrșit.

VII

OLTUL AJUNGE LA DUNĂRE SAU TREAPTA ÎNTOARCERII ÎN COSMOS

COSMOSUL

Pe aceste tărîmuri ale melancoliei și presimțirii, unde totul arată că domnia cîmpiei nu mai poate dura, lunga călătorie a Oltului ajunge la capăt. O nouă treaptă, cea mai de jos și cea mai de sus dintre cîte au fost pînă acum, e aproape. Spre ea, Oltul se îndreaptă, trăindu-și ultima oră.

De partea cealaltă a fluviului, cîteva dealuri arse de soare alcătuiesc un amfiteatru de calcar, de pe ale cărui trepte tocite, atîtea popoare și atîtea rînduri de oameni vor fi privit sfîrșitul Oltului, spectacol copleșitor, încărcat de sensuri finale și primordiale. E un sfîrșit ceea ce se vede, și totuși priveliștea pare din cea dintîi zi a creației: într-o uriașă confuzie, pămînturi și ape încearcă să se despartă.

Jur împrejur, pămînturi și ape încearcă să se despartă, împinse de o putere nevăzută, plină de intenții și ezitări imense. Întinderi de nisip ies la iveală de sub valurile tulburi, care le părăsesc, lăsîndu-le libere o vreme, dar apoi se răzgîndesc și se întorc, cucerindu-le din nou, fîșie cu fîșie, acoperindu-le sub mîloasa lor tălăzuire. Forțe opuse trag într-o parte și alta, iar totul e pradă unor nemărginite porniri contradictorii. Neînterupt se plănuieste o faptă uriașă, ceva se străduie să se închege

pe vaste suprafețe, de pretutindeni urcă vuietul afundurilor puse în mișcare, dar, cît cuprind ochii, nu se întîmplă nimic.

Cît cuprind ochii, sînt numai ape și pămînturi care neîncetat încearcă să se despartă, și pînă la urmă rămîn laolaltă, ca într-o geneză veșnic neizbutită. Mereu se străduiesc să zidească o lume, căreia mereu i se surpă temeliile, măcinate și întoarse în neant.

Și totuși, din această imensă și haotică frămîntare s-au ales fișiile de nisip, de o planetară singurătate, lungile, pustiile fișii de nisip, căroră le e dat să simtă ultimele pulsații ale Oltului.

După ce întreaga tinerețe s-a războit cu stîncile, după ce a străpuns trei șiruri de munți, după ce și-a purtat involburarea cînd spre o zare, cînd spre alta, lăsînd în urma lui o țară întreagă, Oltul își privește sfîrșitul senin, ca pe un act prevăzut și așteptat. Obosite și grele, asemeni unor pleoape ce se închid pentru somnul de veci, undele coboară spre Dunărea necunoscută, și se pierd în vîltoarea ei, ca și cum ar trece hotarul altei lumi.

Cîteva clipe mai apoi, una cu fluviul, se duc între malurile largi ale acestuia, departe, pe alte tărîmuri, ca pe sub bolta unui nou univers.

Privită de pe pragul de nisip de la gura Oltului, Dunărea se dovedește covîrșitoare și de necuprins. Sterpele dealuri de calcar îi pun o stavilă spre miazăzi. Dar, spre apus, nu se zărește nici una: departe de tot, cerul cascadează o gură enormă, din care se revrsă această înfricoșătoare avalanșă de ape.

Într-o neîncipuită învălmășeală, milioane de tauri lichizi vin unul după altul, îmbulzindu-se orbește, abia încăpînd în albia săpată de năprasnicul lor puhoi. Din sus, cît se pot duce privirile, năvălesc alte milioane, cu pieptul înspumat, și, trecînd prin dreptul Oltului, îl trag cu ei, în același tropot de turmă dezlănțuită și de nestăpînit. De sub nevăzutele lor copite, un tunet înfundat urcă amenințător și se împrăstie peste ape, înspăimîntînd singurătățile.

Acoperit de sălcii, un ostrov se ridică în fața turmei cotropitoare, ca un fort în dunele deșertului. Puzderia de tauri se despică în vîrful lui, clocotind de mînie, apoi se unește din nou, refăcînd, în toată lățimea, haoticul șuvoi.

Împărății de apă trec la vale, împărății întregi, ca și cum undeva, într-un punct vital, s-ar fi desfăcut nodul care ține legată materia, și ea ar fi început să curgă din sine, ca dintr-un sac. Toată zidăria lumii, reîntoarsă la starea de element primordial, alunecă în lungul țărmurilor ce par că o duc undeva, dincolo de orice hotar. Într-atît de uriașă și nestăvilită e forța cu care se rostogolesc talazurile marelui fluviu.

Pe drumul pe care ele coboară, spre o neștiută destinație, privirile nu întîlnesc decît aceeași nesfîrșire orizontală. Între cele două maluri care se duc spre răsărit, pînă ce ating cerul și pătrund în el, cu fluviu cu tot, nu se vede decît această misterioasă și înfricoșătoare pustă lichidă.

Pe întinderea ei, cînd și cînd, limbi de nisip mijesc de sub unde. Nimic altceva nu îndrăznește să se ridice din valuri, să le zăgăzuiască violența și să le conteste nemărginirea.

Rareori, zvonuri ale vieții — glasuri omenești, zgomot de visle, vreun început de cântec — încearcă să străbată, ca de pe un alt tărîm, mișcătoarea imensitate. Dar totul e părere: ecouri ce-ar vrea să pună capăt tăcerii, și tăcerea le înghite numaidecît. Aceleași confuzii în auz, ca, în priviri, jocul nedeslușit al apei și uscatului.

Prin această lume în care se înfruntă atîtea forțe oarbe, numai vapoarele au o țintă precisă, și o urmăresc cu tenacitate. Ele trec peste cirezile de tauri, care mugesc înnebunite, zdrobindu-le spinarea sub prova grea de fier.

De cîte ori apar, cu înalte coșuri fumegînde, stîrnesc un triumghi de brazde fluide, ce fug spre cele două maluri, în lungul cărora se sparg, cu vuietul unei bruste furtuni. După scurt timp, în umbra verzuie a sălciilor, domnește din nou liniștea.

Doar la gura Oltului frămîntarea se prelungește și ia forme dramatice. Ciocnindu-se cu valurile lui, talazurile care vin din larg dau naștere unui monstru cu mii de capete. În fiecă secundă, cîte o sută cad, dar altele le iau locul, mai fioroase, și urlînd. Chiar după ce toate s-au dus la fund, înghițite de întunecimea neantului, apele încă mai fierb, speriate de fiara pe care o ascund în adîncuri.

De la o vreme, deasupra dealurilor calcaroase ale malului bulgăresc, un nor stă nemișcat, ca o corabie ancorată în rada unui port: s-ar spune că, de acolo, veghează trecerea Oltului în altă existență. Pînzele ei albe și spumoase prind, către sfîrșitul zilei, o culoare

tot mai gălbuie, pe care o împrumută și dealurile de dedesubt. Apoi, corabie și dealuri se împurpurează ușor, pentru ca, deodată, să fie învăluite în vîlvătaia de foc a asfințitului.

În ultimul amurg dintre cîte i-a fost dat să oglindească, Oltul e tot atît de singur ca și pe culmile unde a văzut lumina zilei. Viața lui unește singurătatea munților cu singurătatea marilor ape. Între aceste extreme singurătăți, se află țara pe care a străbătut-o: pădurile, cîmpiile, satele și oamenii lor.

În acest ultim amurg, în timp ce — după incendiul prin care au trecut — norul și dealurile de calcar se răcesc treptat, Oltul începe să-și amintească.

Ajuns la capătul drumului pe care i-a fost dat să-l facă, împăcat cu sine și cu lumea, el își aduce aminte. Atîtea îi apar acum foarte îndepărtate, zadarnice chiar, încît a doua oară n-ar mai putea să le trăiască. Și parcă ar vrea să spună: Deșertăciune a deșertăciunilor! Acea goană nebună pe stînci... Acea neoprită cădere din cascadă în cascadă... Sau nestăpînita cruzime cu care smulgea brazii din rădăcini. Și cît îi e de greu să creadă că un altul se zbuciumă acum, acolo, un altul care va ajunge și el aici, intrînd încet în marele somn și murmurînd: Deșertăciune a deșertăciunilor! Dacă l-ar putea vesti... Dar nu se poate! Cel ce pornește acum, și cel din clipele și din veacurile viitoare, vor trebui să facă același drum, să-l facă pe tot, de la capăt. Așa se urmează rîndurile de oameni pe pămînt, năvalnice și însetate de spectacolul firii, umplînd de la un țarm la altul albia largului fluviu al vieții.

Norul din față și dealurile de calcar se întunecă tot mai mult, iar Oltul își amintește. El își amintește ciudata oboseală care l-a cuprins când a ajuns întâia oară într-o cîmpie, când zile de-a rîndul a dormit în lutul ei, acoperit de nuferi. A fost poate o boală, o neînțeleasă șovăire. Dar cît de năvalnic, mai apoi, a străpuns trei lanțuri de munți, înfruntînd stîncile, cu un elan de care, acum, nici chiar în gînd n-ar mai fi în stare. Dintre toate cîte au fost, munții rămîn în viața lui suprema aventură.

În acest ultim amurg, atîtea amintiri îl năpădesc din adînc, lăsînd să se audă încă o dată foșnetul începutului. Cetăți în ruină, turle de biserici, larga vălurare a șesurilor ardelene... Satele, cu acoperișuri roșii de țigla și cu fuioarele de fum urcînd din hornuri... Unul după altul, zeci, sute de sate au răsărit în calea lui, și au rămas apoi în urmă, pline de viața lor veche și tainică. Fiecare avea un nume și o lungă poveste, urcînd uneori pînă la daci, alteori pînă în preistorie. Cine ar putea să le mai țină minte? Dar pe oamenii lor Oltul nu i-a putut uita.

De cînd s-a ivit pe culmile Hășmașului Mare, oameni s-au aplecat asupra lui, uimiți și cu prietenie. Tot drumul pe care l-a făcut n-a fost parcă decît pentru această mare întîlnire cu oamenii. Unii l-au sorbit, în zile de arșiță, alții s-au privit în oglinda lui, cu alții a măcinat grîul. O mie de chipuri le-a arătat, iar ei i-au arătat și ei o mie de chipuri. Oltul și-i reamintește. Treceau cu coasa pe umăr, iar soarele le arunca umbra, ca pe o punte, de la un mal la altul. Cîntau uneori despre Olt, iar alteori, tăcuți, ascultau cum Oltul cîntă despre ei.

De pe Hășmașul Mare pînă aici, cîți vor fi fost? Peste valurile de apă, alte valuri, de oameni, au trecut dintr-o parte în alta și înapoi, vînturîndu-se între cele patru zări. Chiar și acum, ei se perindă pe fața aspră a țării, în jurul înaltelor piscuri ale Carpaților, purtați de forțele care hotărăsc destinul fiecărei generații și istoria întregului popor.

Dar, pentru Olt, lungul zbucium al vieții s-a încheiat. Acum, e sfîrșitul. Din tot ceea ce a fost cîndva, n-au mai rămas decît aceste sterpe nisipuri. Unde sînt munții, pădurile, cetățile de odinioară? Jur împrejur, nu se mai văd decît nisipuri. Deșertăciune a deșertăciunilor, totul e deșertăciune...

Ca și atunci cînd Oltul venea pe lume, sub privirile unor păstori singuratici, acum, cîțiva oameni la fel de singuratici sînt martorii clipei cînd o părăsește. Ajunși în preajma marelui fluviu, plutașii s-au oprit și-au început să alătore încă o dată claviaturile pe care le-au coborît din munți, pregătindu-le pentru simfonia mai vastă ce se anunță. Dunărea este atît de largă, încît vor călători pe apele ei ziua și noaptea.

Odată cu primele semne ale înserării, patru plute, cu patru focuri pe ele, coboară domol printre crepuscularele nisipuri. Par năvălitori pentru o înmormîntare de legendă. Treptat, sub brazii smulși din împărăția cetinii, undele Oltului intră în marele somn. Plutașii abia le mai simt zvîcnind, în timp ce peste capetele lor prind să răsară, tot mai grăbite, stelele. Din timp în timp, cîte una se desprinde, tocmai din crucea cerului, și curge pe toată bolta, înfiorînd clipa în care Oltul trece în nevință.

Pînă în această ultimă clipă, șoapta lui se mai aude. Apoi, se pierde în acordurile majestuoase ale fluviului, cu care doar Calea Lactee, ivită tocmai la timp, poate sta deopotrivă. Într-atît, mirificul drum fără pulbere e înrudit cu misterul și grandoarea universului.

Odată cu vastitatea simfonică a Dunării, tot ceea ce era contur ferm se topește înainte de a fi văzut. Nici luminile din cer, nici cele ce se clatină pe valuri nu izbutesc să arate unde se termină domnia apelor și unde începe uscatul. Uneori, s-ar crede că acesta e foarte departe, cînd, deodată, un mal se profilează în întuneric, acoperit de sălcii și foșnind. Alteori, țărmurile par că aleargă, ca și cum ar voi să ajungă plutele din urmă, dar nu se poate ști dacă sînt aieva, sau doar o nălucire. Astfel alunecă fremătătoarele claviaturi, într-o nesfîrșit de melodioasă mișcare de suprafețe, printre hotarele schimbătoare dintre apă, întuneric și pămînt, atingînd adeseori, cu brazii lor sensibili, irealitatea.

O împușcătură răsună, cîndva, pe dealurile de la miazăzi, iar ecourile ei se duc vîind, ca și cum ar încerca să măsoare, în acele lungi clipe, nepătrunsele adîncimi ale nopții. De undeva, de foarte departe, de unde ultimul ecou s-a stins, răspund abia deslușite hămăituri de cîini, arătînd cît de nemărginite sînt lumea și noaptea, și încărcate de enigmatică pulsație a vieții.

Și din nou e liniște, pe maluri și pe ape. Neconținut plutele alunecă la vale, purtate de triumfala curgere a undelor. Pe suprafața fluidă, brazii caută să pătrundă și să prefacă în cîntec noutatea și măreția clipei. Fără încetare, universul deschide în fața lor porți tot mai largi, dincolo de care trec, înfiorîndu-se.

De la un timp, în înălțimi lucesc atîtea stele, și tot atîtea în adînc, încît marele fluviu pare că a pătruns în cer.

Ghemuiți cu genunchii la gură, plutașii dorm și visează pămînturile pe care le-au lăsat în urmă. A mai fost parcă, demult, o noapte asemănătoare, o noapte în întunericul căreia focuri ardeau peste necuprinse singurătăți . . . În îndepărtatul Ardeal, un munte tragic se înalță spre cer, cu piscurile luminate de mistuitoare ruguri. Acolo, într-o colibă pierdută pe imensitatea oceanului de piatră, păstorii dorm. Și, ca un vis al lor, un fir de apă pornește în lume

INDEX ALFABETIC
DE
CHIPURILE LUMII PE CARE A STRĂBĂTUT-O OLTUL
POEM FINAL

A

Abatorul brazilor	87—89
Abisuri la care ochiul abia poate ajunge	20
Aburinde meridiene de humă	103
Această lume	93
Acesta este un obicei al nostru de la daci	182
Acte oarbe ale destinului	79
Adîncă descumpănire	96
Adîncimi pline de taină	21
Adîncimile insondabile ale viitorului	131
Aeriana succesiune de catedrale	168
Afluentul de piatră	161
Afluentul sterp	133—134
A fost dat acestui riu	164
Agrafele unor imagini nemaivăzute	128
Aita Mare	137—138
Alba pădure de stafii	235
Albe broderii de calcar	203
Albia largului fluviu al vieții	245
Alianța morții cu apele	127
A mai dat o dată din mînă	235
A mai fost parcă o noapte asemănătoare	249
Amara deziluzie	93
Amara întoarcere în sine însuși	126
Amara pagină a istoriei	166—167
Amare întinderi de cenușă	207
Americanii	184—188
Amețitoarea coborîre de pe culmi	66—69
Amețitoarea horă de vulcani stinși	161
Amfiteatrul de calcar	241

Amintirea miilor de spînzurători	167—168
Amintirea sîngeroasă a războiului	194—196
Amintirile fabuloase ale norilor	33—40
Amintirile podarilor	177—178
Amintirile urcă din adîncul undelor	246—247
Amprenta malefică a lunii	128
Ani de nopți	177—178
Ani de zile	188
Antenele unui întreg mileniu	13
Apa fecundă a oceanului	146—149
Apa istoriei	136
Apa întunericului	51
A patra dimensiune	229—230
Apele agitate ale veacului	131
Apele de azi și cele de mîine ale Oltului	151
Apele duc mintea omenească foarte departe	178
Apele știu și pot să filosofeze	90
Apriga bătălie dintre riuri	75
Arături nefirești	57
Arbori bătrîni	209
Arbori curgători	64
Arbori orgolioși	160
Areopagurile lumii vegetale	226
Arhipelagul de piscuri	53
Ariujd	130—132
Armada planetară	149
Armăsari de foc	45
Ascuțite turle de biserici	13
Asfințitul incendiază crestele Hășmașului Mare	16
Aspre circumvoluțiuni de calcar	59
Asprimea unei conștiințe de cremene	126
Așa ia chip părintele orgolios al Oltului	15
Așa s-au pomenit	235
Așternutul de ere	54
A trăi înseamnă a merge	120
Augusta voință a soarelui	31
Autoritarul imperiu al munților	214

B

Balauri improșcînd cu veninuri electrice	45
Balaurul cu douăsprezece guri	138
Balaurul veșnic flămînd al depărtării	120—121
Bărzăunul bolnav de insomnie	90
Bătrînul voșlobenar întocmește un rug	28
Bătrînul voșlobenar își plînge boul mort	27
Beatitudinea sonoră	107
Biologia izbucnește imprevizibilă și frenetică	165
Bisericile Ardealului	101—102
Bisericile stăruie în amintirea Oltului	246
Biserici trimițîndu-și turla spre zenit	103
Bivolii readuc întunericul pe pămînt	181
Bivoli mistuiți de nostalgia paradisului pierdut	181
Bolta unui nou univers	242
Braconierii	181—182
Brazi despicați de trăsnet	27—28
Brazii ascultă cîntecul apelor	110
Brazii coboară pe apele Lotrului	220—222
Brazii conspiră pe întinderea podișului	26
Brazi sfîșiați de gatere	87—89
Broaștele	107
Brontozaurii	33
Bruegel	119
Bucegii își dezvăluie enorma arhitectură	129
Bucegii se înfruntă cu Piatra Craiului	129
Bucuria adîncă și simplă a vieții	225
Bucurii și uimiri nemărginite	109
Bufnița de argint a lunii	159
Bufnițe cuprinse de spaima morții	43
Bufnițe faustiene	131
Burguri tăcute	13
Buza cerului	120
Buza prăpastiei	211

C

Cai înaripați	228
Cai scoși noaptea la păscut	236
Cai zvrind flăcări pe nări	200
Calea Lactee deasupra Dunării	248
Calea Lactee deasupra Hășmașului Mare	84
Calea Lactee deasupra Munților Făgăraș	179
Calote polare	42
Capete copleșite de misterul universului	131
Capete de ciclopi	26
Capete grele de gânduri și de tristețe	27
Caprele sfidează abisul	211
Caravele	13
Care cu fin	199
Care cu porumb	231
Care e totuși rostul acestei lungi călătorii?	87
Carierele de piatră de la Bicsad	115—119
Carpații rămân în urmă	211—212
Carpații se dovedesc suprema aventură	212
Carpații se ridică în fața Oltului	191
Cascadele	66
Cataclisme planetare	58
Catapetesme năruite	45
Cataracta inversă	203
Catarge carbonizate	40
Catargele Ceahlăului	47
Căciuli de huni	200
Căile de gresie ale limpezimii	76
Căprioarele	111—112
Căruțele moșilor	200
Cătune	213—214
Cea dintii și mirifică origine	146
Ceahlăul	20
Ceasuri rele	127
Ceața albăstrie a înserării	90
Certitudini și nedumeriri	205

Cerul se pregătește pentru frumusețea nopții	235
Cetăți ideale	98
Cetăți în ruină	13
Cetăți oglindite în apele Oltului	159
Cefurile depărtării	120
Cețuri sonore	207
Chemarea soarelui	32
Chipuri ale firii întreșute de mister	54
Ciclopice temelii de granit	168
Ciclopicul rug mineral	16
Cimitire alunecând pe fața pământului	127
Cimitire așteptând corabia veșniciei	137
Cine sînt oamenii?	91
Ciocirliile	231
Circumvoluțiuni de granit	18
Ciungetu	220
Ciineni	202
Ciinii	52—53
Ciinii se tînguie sub razele lunii	208
Ciini lătrînd zănateci	26
Cimpia	93—104
Cimpia deasemeni se dovedește enormă	228—232
Cimpurile de bătălie ale Europei	65
Cîntecul Oltului în timp ce străbate lumea	86—87
Cît de departe ajunge oceanul	146—149
Cît de mare poate fi sărăcia	213—216
Cît de suavă e noaptea în cîmpie	230—231
Clepsidra	101
Clipe de maximă groază	88
Clopotnițe părăsite	113
Clopotul	194
Coaliții împotriva mistreților	159
Coasta furcilor	167—168
Cocorii	111
Cocoșii vestesc răsăritul	208
Coliba	50—51

Constelațiile	75
Continutul negru al patrupedelor	181
Convoiul apare sălbatic și teatral	200
Corabia de foc	137
Corabia galbenă a toamnei	51
Corabia veșniciei	13
Corăbii ancorate în imensitatea nopții	90
Corăbii de sunete	196
Corbii	167
Cortegii de fantasme	35
Coșmarurile brontozaurilor	34
Coșmarul speței umane	37
Cozia	209—210
Cranii rostogolite în neant	37
Craniul de piatră	57—61
Creste muiate în azur	28
Cripta fără fund	127
Crîncena horă a elementelor	143
Crîncena și izbăvitoarea bătălie	118
Crucea cerului	247
Crucifixul de aramă	82
Crucile scot un scrișnet de calcar	195
Cucuvelor isterice	88
Cugetul nu mai poate înainta	152
Culoarea lăcustelor	59
Culoarea oaselor de mort	59
Curgerea fără sfîrșit a vremii	69
Cutremure de aer	44

D

Dangătul clopotelor	110
Dangătul talăngilor pe Hășmașul Mare	51
Dealuri acoperite cu livezi	226
Dealuri arse de soare	241
— De ce ai ochii roșii, mătușă?	215
Depărtarea înghite munți și cîmpii	121
Depărtările fastuoase ale apusului	164

Depozitarii de taine ai ținutului	178
Destinații necunoscute și fatale	44
Deșertăciune a deșertăciunilor	245—246
Deznădejdea minerală	25
Dihania de oțel se întoarce în inima munților	201
Dihanii nesățioase	117
Dimineața eternă	61
Dinamita	116
Dinastii geologice	74
Dinozauri de piatră	44
Dintele neîndurător al vremii	193
Discul uriaș al șesului	228
Discursul ploii	46
Discursul morii	99
Dispariția Hășmașului Mare	104
Dispariția celei de-a treia dimensiuni	229
Dispariția Stelei Polare	201
Divinitatea colerică	42
Doi sfîncși la fel de enigmatici	130
Domnia absolută a cîmpiei	228—232
Domnia granitului	160
Domnia șindrilei	194
Două vechi lumi	224
Dramatica întoarcere spre miazănoapte	125—126
Drăceasca batjocură	45
Drumul de apă	199
Drumul de fier	201
Drumul de piatră	199
Drumuri prăfuite și arse de soare	231
Duhul muntelui se ridică din genuni	43
Dunărea	241—249
După ce a fost arbori, sau vulturi, sau oameni	147

E

Ecoul secret al universului	13
Ecoul unei vînători de dinozauri	201

Ecouri de nume și de fapte din trecut	193—194
E frumos să fii un strop de apă în univers !	32
Eleganța vulcanilor	108
Elixirul tinereții fără bătrânețe	76—77
E mare lumea și felurită	235
Enigma și fatalitatea morții	171
Enorma cumpănă dintre moarte și viață	137
Enorme valuri de piatră	50
Era frumos ca un ou roșu	27
Esența ultimă a lumii	205
Esofagul de cremene	162
Eșarfe sonore	109
Eternitatea	78
Eternul ciclu al naturii	118
Eternul ritual al culesului	232
Eucalipti de foc	230
Evocarea întregii lumi străbătute	245—247
Evocarea unei furnici	133
Execuții de nevinovați	38
Exorbitanta recoltă a porumbului	231

F

Fantasmale de pe Muntele Calului	57—58
Fantastica punte de comandă	19
Fantastice broderii de fulgere	50
Fantasticul vis subteran	21
Fantome de regi	237
Faruri cosmice	40
Fastuoase asfințituri	40
Fata Moartă	183
Feldioara	135
Felinarele podarilor	176—179
Femei cu aspre profiluri dace	221
Femeile înălbesc pinza în Olt	97
Fereastra infinitului	55
Fete solemn împietrite	82

Fiare captive și flămînde	117
Fiare geologice	44
Figuri mărețe ale trecutului	209
Ființe gigantice și fragile	34
Fiorii jocului cu moartea	223
Fintina nesecată a trecutului	136
Fintini pe nemărginirea șesului	228
Finul	197
Flautul	54
Flota norilor se apropie de Hășmașul Mare	45
Fluvii verticale	64
Fluviul de piatră	69
Fluxul nedumeririlor	87
Foamea	215—216
Focul se stinge treptat	53
Focuri inițiale	152—153
Focuri pe întinderea apelor	247
Forfota africană a cărămidărilor	138—143
Forfota monștrilor flămînzi	59
Forfota satului în amurg	225
Foșnetul eterului	13
Foșnetul porumbului	231
Frenetica îmbrățișare	30
Frenetice izbucniri și oboseli de moarte	97
Fructe uriașe ale pămîntului	152—154
Fructul milenarei meditații	59
Frumusețea toamnei, a trecutului și a morții	232
Fruntea semeață și gînditoare	14
Fuga absolută a priveriștei	77
Fuioare de fum	246
Fumegîndul mausoleu	143
Fundamentală explicație	235
Fundamentală înțelepciune	99
Fundul ultim al hăului	20
Fundul ultim al lumii	69
Funigiei	232
Furibunda colcăială de balauri	47
Furtuna	42—47

Furtuni în cîmpie	233
Furtunile istoriei	221

G

Geneza veşnic neizbutită	242
Genuni deschise vertical	221
Geometria copleşitoare a fostului vulcan	111
Gheara neîndurătoare a conştiinţei	126
Gheare de leu	89
Ghemuiţi cu genunchii la gură	249
Ghinda	158
Gigantica dantelărie a continentelor	32
Giganticii miriapози	58
Giganticul eşafodaj de specii	148
Giganţi cu capetele retezate	107
Gingia unei guri de balaur	16
Girafe de lemn	228
Gînduri şi veşi fantastice	160
Glasuri de dincolo de moarte	126
Glasuri omeneşti şi tropot de cai	176
Glorioasa construcţie de sunete	206
Grandioasa strategie a soarelui	145
Grămezi de porumb şi străvechi morminte	232
Grele secrete geologice	80
Greierii pregătesc evadarea întregii omeniri	236—237
Groaznice veninuri electrice	45
Groaznicul urcuş al voşlobenarilor	22—24
Guadalquivir	17

H

Halucinaţia geologiei	16
Haosul începutului	66
Haosul subpămîntean	80

Hămăit de ciini	154
Hăşmaşul Mare	13—21
Hăşmaşul Mare întoarce veacurile pe pămînt	54
Hăşmaşul Mare îşi veghează fiul	103—104
Hăşmaşul Mare nu mai e decît o părere	104
Herghelii apocaliptice	45
Hipopotami de granit	161
Hipopotamii se visează cu aripi	36
Hornul	52
Hotarul dintre cremene şi neant	211

I

Iazma	127
Iedera subpămînteană	83
Imaginea însăşi a măreţiei	62
Imaginile răstignirii	184
Imemorialul culcuş	82
Imensa tîpsie terestră	228
Imensitatea şi enigma spaţiului	65
Imensul strop de rouă	111
Incendiul mineral	104
Inele de cremene	168
Infernalul jăratec sonor	160
Infernalul trosnet al concasoarelor	117
Infinitul	84
Inginerii epocii de bronz	131
Inginerii epocilor viitoare	131
Inimaginabila armată	145
Inimaginabile lumi viitoare	132
Inima pămîntului	83
Inorogul	36
Insondabile adîncimi	131
Insondabile năzuinţe	146
Intrusul	110
Ioane, nu mai e mălai deloc	215
Irealitatea	248

Isteria metalică	160
Ivirea ielelor devine o necesitate	208
Izvorul	59—61

I

Împărăția nuferilor	106
Împărății de apă	243
În acest ultim amurg	245
Îndârjitul cocor	27
Îndoiala pune stăpânire pe cugetul Oltului	126
Înecații	127—128
Înfricoșețoarea patrie a stihilor	42
Înfricoșețoare coșmaruri	37
Înotătoarele din Olanu	225
Întîlnirea norilor cu luna	40
Întîlnirea plutașilor cu morarii	224
Într-atît viața e apă	146
Înspăimîntătorul revers	126
Întunecimi de iad și lumini orbitoare	45
Întunericul	181
Întunericul celeilalte lumi	183

J

Jap, jap, jap!	109
Judecata de Apoi	38

K

Kilometri de întuneric	83
------------------------------	----

L

Labirintul de piatră	202
Laboratoare primordiale	146—147
Lacătul de granit	197

Lacrima geologiei	111
Lacul Roșu	21
Lacul Sfînta Ana	30, 111
Lacuri artificiale	221
Lampa	224
La oamenii morți	183
Laptele	51
Larga desfășurare de priveliști a Ardealului	15
Latifundiarii fanteziei	33
Lauda miezului de nucă	226
Lauda morii	98—100
Lauda potecii	64—66
Leagănul de piatră al legendei	15
Legănarea pădurilor	211
Legănarea întregului univers	132
Lentile fluide	210
Leul alb	36
Liberi în mod frenetic și absolut	41
Liniștea se întoarce ca o leoaică rănită	118
Liniștea se întoarce palidă ca o stafie	160
Locomotive pufăind	112
Locomotive muribunde	201
Lotrul stîrnește un murmur de uimire	210
Luceafărul	235
Lugubra lamentație	59
Lumea dobîndește noi dimensiuni	19
Lumea pare de dinainte de facerea lumii	173
Lumea se dezvăluie țeșută din razele lunii	55
Lumina ciudată de dinaintea furtunii	45
Lumina eternității	16
Lumi necunoscute	85
Luna exaltă lumea pînă la nebunie	207
Luna își revărsă lumina în cîmpie	236—237
Luna plutește pe talazurile Carpaților	207
Luna răsare deasupra Ceahlăului	55
Lunga poveste a fiecărui om	118
Lunga poveste a fiecărui sat	246

M

Magnetul de granit	15
Marea cea mare.....	31
Marea familie a țăranilor	97
Marea poveste a țării	61, 65
Mareea.....	200
Marele fluviu pătrunde în cer	249
Marele somn al pământului	92
Marile furtuni sonore	102
Martori singuratici	247
Masa lui Mihai	163
Masacrul brazilor	221
Masca morții	59
Mașinării fioroase	89
Matahale umede și mohorite	128
Mărețe orizonturi crenelate	130
Mărgele albastre	140
Mărturii de piatră	13
Melancolicii albatroși	40
Merele	226
Mereu se ivesc noile valuri ale vieții	135
Meridianele îndrăzelii și îndârjirii	66
Mesajele secrete ale nopții	179
Mestecenii	211
Metropola neolitică	131
Milenii de tăcere și neființă	174
Mina noastră e veche de o sută de ani	82
Mirajul originilor	18
Mireasma finului	197
Mireasma rășinii	54
Misterioasa pustă lichidă	243
Misterul și grandoarea universului	248
Mistreți de oțel	88
Mistreții cotrobăie prin ruinele vulcanilor	158
Moara	98—100
Moartea ..	126—128

Morarul visează cu ochii deschiși	99
Morile dracului	73
Mori plutitoare	223
Moluște uriașe	45
Monștri cuprinși de o enormă isterie	117
Monumentul foșnitor	102
Mormîntul solemn al trecutului	176
Mosorul adînc al oaselor	22
Muchii de lespezi și de ere	77
Mugetul fiarelor geologice	44
Muntele Calului	57—61
Munții ajung la porțile nebuniei	208
Munții ascultă cu smerenie	55
Munții trimit asupra pământului încă un miracol	76
Munți în odăjdii de sărbătoare	47
Mureșul străbate visător Ardealul	14

N

Nave de piatră și de lemn	101
Nave fără port și fără ancoră	40
Năluca albă a lunii	151
Năsălii pentru o înmormîntare de legendă	247
Neagra măreție a furtunii	44
Neantul	78
Nebănuita vrăjmășie a muntelui.....	25
Nedezlegate semne ale trecutului	232
Negarea morții	59
Negre străfunduri marine	21
Negura erelor	58
Neguri de nepătruns	20
Neîndurătoarea ascensiune	24
Nesfîrșitul fluviu al timpului ..	17
Nesfîrșitul număr de eșecuri ale naturii	36
Niagara	188
Nici unul nu se va pierde	31

Nimicitorii vulcanilor	119
Nisipul schimbă înfățișarea lumii	238
Nisipuri crepusculare	247
Noaptea în cîmpia Dunării	236—238
Noaptea marilor evocări	50—55
Noaptea și prenoaptea vremurilor	54
Noianul ceresc	48
Noianuri de amintiri	39
Noianuri de gânduri și sentimente.....	87
Nopți ciudate și nelămurite	177
Nopțile de legendă din Țara Făgărașului	179
Nopți simfonice în Carpați	205—208
Norii dezvăluie taina mărilor polare	39
Norii întruchipează inorogul	36
Norii își amintesc brutozaarii	34
Norii mută infernul în cer	37
Norii pot tot	38
Norii se leapădă de culoarea fantasmelor	37
Norii spun toată povestea lumii	33—41
Norii stau în loc ca munții	39
Norii știu tot	35
Nucii	226
Nunțile pădurilor cu munții	211
Nunțile munților cu cerul	211

O

Oameni fermecați de frumusețea firii	246
Oameni în luptă cu muntele	116
Oameni în luptă cu vitregia ogoarelor	170—171
Oameni neastîmpărați și himerici	139
Oameni venind din viforul trecutului	182
Oceanul	146—149
Oceanul de brazi	55
Oceanul de piatră	19—20
Ochiul cocorilor	111
Ochiul sperios al căprioarelor	112

O dimineată care oprește timpul în loc	76
O explozie de somptuoase cupe	106
Oglinda pururi mișcătoare	150
Oglinda sfîrșitului	127
Ogoarele de cremene	115—119
O noapte din altă era a lumii	113
O potecă pornește odată cu Oltul	64
Ora înserării și spaimei	16
Ora măreției	27
Ora suavă a zorilor	61
Orga cosmică	148
Orga de ziduri	102
Orion	31
O rodie gigantică și bizară	143
O spadă nevăzută retează capetele munților	18
O stranie plăsmuire de ceară	128
O tînără țigancă frămîntă pămîntul	140
O trîmbiță turnată din munți de aramă	32
O vrajă din care nu lipsește spaima.....	16
O zoologie colosală și dispărută	59

P

Pachidermi	34
Paradisul terestru	171
Pasărea venită din zenit	30
Pașii însingerați ai strămoșilor	66
Patria stihilor	42
Patrii ale umbrei	14
Patru inși tăcuți și sumbri	89
Pădurile exultă fericite	47
Pădurile stăruie în amintirea Oltului	158
Păduri pustiite de furtună	67
Pămîntul amenință cerul	16
Pămîntul pururi fecund și plin de taină	132
Pămîntul se acoperă de rouă	237
Pămînturi și ape încearcă să se despartă	241—242

Păreau că încă mai păzesc o turmă	186
Păsări negre și hămesite	167
Păsări prevestitoare	40
Păstorii așteaptă corabia toamnei	51
Păstorii privesc înspăimîntați potopul	47
Păstorii dorm legănați de munți	52
Păstrăvii	75
Peceți ale istoriei	13
Penelope vegetale	134
Peregrinarea nesfîrșită a norilor	151
Perforatoare mecanice	117
Peștii îi prohodesc pe înecați	178
Pești părtași la taina lumii	75
Pești voluptuoși și trîndavi	106
Piatra Craiului	129
Piatra Singuratică	16
Picioarele de brutozaur ale biologiei	148
Piciorul negru al Coziei	222
Pierdute roiuri de lumini	84
Piscuri orgolioase și potrivnice	203
Piscuri plutind în depărtare	56
Pîinea	171
Pină unde ajunge oceanul	144—149
Pîrghiile ferocei instalații	90
Pleoape de plumb	127
Ploaia	129
Ploaia de bolovani	73
Plopul pururi înflorat	148
Pluguri singuratice pe fața cîmpiei	103
Plutașii dorm cu fața spre stele.....	237
Plutașii întocmesc enorma și gingașa claviatură	222
Plutașii sînt martorii ultimelor clipe ale Oltului	247
Poarta dată de perete spre trecut	130
Poarta fantastic deschisă spre viitor	130
Podarii contemplă curgerea lumii	176—180
Podișul.....	18
Podoabe bizare	183
Poduri plutitoare	176—180

Pomul vieții	64
Popasul plutașilor	225
Porumbul	231—232
Potopul	46—47
Povești de dragoste	178
Pragul universului sonor	207
Pragurile conștiinței	193
Praful greu al istoriei	103
Prăpastia necunoscutului	66
Prăpăstii mindre de abisul lor	60
— Pregătiți sacii că miine mergem la moară!.....	100
Preludiu străbătut de imense promisiuni	206
Prinții geologiei	164
Priveliști ale morții	127
Privire în a patra dimensiune.....	229—230
Privirile ating infinitul	19
Priviri mistuite de neliniște.....	22
Priviri scăpărînd pe cremenea munților	223
Prinzul nebunilor	214—215
Proclamația munților către întregul univers	198
Profunda pace minerală	49
Prundul fetelor	195
Prunii	226
Pulberea mirifică și vitală a făinii	99
Pulsația enigmatică a vieții	248
Pulsația largă și liniștită a cîmpiei.....	233
Puritatea de cleștar a izvorului	75
Pusta lichidă	243
Pustiul de talazuri încremenite	20
Puzderia comutatoarelor	131
Puzderia vulcanilor	115
Puzderii de flori	106

R

Rafinate interpretări ale luminii	168
Rămășițe de stegozaur	59
Răsare luna.....	207

Răstimpul dintre cei doi luceferi	206
Rătăcirea stropilor de apă în infinit	33—35
Realitatea enormă și veșnică a pământului	237
Realitatea și taina satelor	152
Recea halucinație a norilor	34
Recolta exorbitantă a porumbului	231
Regescul meșteșug	171
Respirația istorică a Ardealului	128
Respirația solemnă a munților	53
Reversul cutezătoarelor vîrfuri	20
Ritmurile oceanului	148
Rîmnicu Vilcea	219
Rîul de flori	183
Rîul de stele	248
Romantica solie a sălciilor	70
Ropot cadențat de potcoave	177
Roua de diamant a eternității	205
Roua umezește sprîncenele plutașilor	237
Rucăr	182
Rugul mineral	16
Rugurile necesare	28

S

Satele	150—154
Satele stăruie în amintirea Oltului	246
Sălașe ale spaimei	57
Sălcii așteptînd torentul nestatornic	133—134
Sălcii despletite în oglinda apelor	150
Schelete de dinozauri	37
Scheletele pădurilor de odinioară	67
Scheletul sonor	109
Seara	80—81
Seara coboară ca un început de poveste	180
Secrete spații subterane	77
Secunde vii	135
Sensuri finale și primordiale	241

Setea de vieți omenești a celeilalte lumi	126
Sfinși enormi și enigmatici	130
Sfîșietorul țipăt al brazilor	88
Sibiul	191
Siluate africane	228
Siluate fantomatice	114
Sincopa geologiei	20
Sipetele de granit ale munților	76
Simburele de foc al plamei	55
Singele mineral	116
Sinul imens al mării	48
Solara înfățișare a piinii	99
Solemna singurătate a sfîrșitului	247—249
Solemne procesiuni de toamnă	232
Solemnul sihastru vegetal	60
Somnul întregii firi	230
Somnul letargic al Oltului	105
Somnul misterios al păstrăvilor	75
Spaima dilată ochiul firii	45
Spații suave și pure	208
Spații și timpuri diferite	151
Spațiul subcarpatic	211
Spinări de sulite sburlite	58
Spovedania înspăimîntată a liliecilor	114
Statuia însuflețită a frumuseții	174
Statui de faraoni	37
Stăruitoare întrebări	90—92
Steaua căzătoare	247
Steaua Polară	20, 201
Stejarii	209
Stele lucind în adîncimea apelor	249
Stele necrezut de mari și vii	205
Stele rotindu-se peste culmea munților	90
Stele urcînd spre zenit	207
Stîlpul de fum	29
Stîlpi ai morții	27
Stînci arse de fulgere	46
Stînci sfărîmate cu dinamită	116

Stoluri frenetice de lăstuni	126
Strachina	51
Strania priveliște lunară	115
Strani plămuiți geologici	107
Straniul cimitir de pe Muntele Calului	57—59
Străvechea albie a gândirii omenești	210
Stropii de apă trăiesc o fantastică aventură	30—33
Strugurii	227
Sub semnul marilor depărțări	21
Sub semnul poeziei	171
Sudoarea morții	89
Suflete rătăcind în așteptarea întrupării	33
Suflete țirite în infern	112
Suflul de cremene al eternității	54
Suprema înfățișare a suferinței	83
Surisul de înecat a lunii	127

§

Șapte unelte pentru munca pământului	180
Șase veșnicii de întuneric	82—85
Șerpi amețiți de voluptate	140
Șerpi reci în căutarea prăzii	127
Șerpi și caracatițe de foc	41
Și va fi Olt	31
Și vor fi Olt	31

T

Taina izvoririi apei din piatră	84
Tainice ieșiri și întoarceri în întuneric	237
Talpa Ursului	223
Tatăl nostru carele ești în ceruri	214
Tauri lichizi	243
Tăcerea	59
Tăria stelelor	75
Tării de cremene și întuneric	84

Tărîmul umbrelor	193
Tărîmul unei neîngrădite feerii	55
Tărîmuri ale melancoliei și presimțirii	241
Teleajenul	17
Temelia de tunete	206
Temelia mișcătoare a lumii	147
Temeiul legendei	14
Temeiuri pentru dăinuirea neamului omenesc	173
Templul mătăhălos și emfatic	142
Templul scufundat	48
Tensiuni extreme	230
Teribile puteri creatoare	148
Terifianta priveliște	57
Teroarea	88
Timpul trecea peste ei ca un fluviu	25
Toată durata vremii	202
Toată materia universului	202
Toată povestea lumii	207
Toate cîte sînt sub soare	196
Toate curg	78
Tobe mari	109
Topologul	227
Torentul metalic al trenurilor	208
Torențialul belșug al pământului	219
Torențialul cor al broaștelor	107
Tot mai ușor se clatină undele	228
Totul se preface în murmur	196
Toți împreună duc lumea mai departe	89
Tragedii pe înaltul podiș	22—29
Tragica înșiruire de coline	167—168
Tragicul tribut al copacilor	89
Traista emigranților	186
Traistele voșlobenarilor	23
Trăsnetele alunecă în abis	45
Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri	135
Trecut și viitor pe malurile Oltului	130
Trei șerpi subțiri și lungi	199
Trei șiruri de munți	96

Trei vărsători de foc	108
Tremurul luceafărului de seară	235
Tremurul orizontului	174
Trenurile traversează Munții Vulcanici.....	112—113
Trestii gînditoare	135
Tribunul	228
Tristețea de demiurg a oceanului	147
Triumfala curgere a Dunării	248
Triumful cremenii dezlănțuite.....	129
Trimbița Judecării de Apoi.....	32
Troiene de cremene	221
Troițe	184
Trudite și înnegurate frunți	185
Tulburătoare legături între chipurile firii	64
Tumuli de lavă	158
Tumultul marilor fluvii	146
Tumultul oceanului de piatră	20
Tumultuoasa origine a Oltului	69
Turme colosale de mamuți	37
Turme de elefanți ieșite din minți	39
Turmele coboară de pe culmi	200
Turmele trec Oltul pe poduri plutitoare	180
Turnuri de pază	168
Turnu Roșu	197

U

Ultima privesc a lumii	196
Ultimele pulsații ale Oltului	242
Uluitoria horă de spații	20
Uluitoria recoltă de stînci	117
Uluitorul amestec de măreție și neverosimil	107
Umbra catedralelor	191
Umbra spînzurătorilor	167
Umbra și liniștea devin fundamentale	67
Umbra verzuie a sălcilor	244
Umbrele cetăților se desprind de lingă ziduri	13
Umbrele munților măsoară trecerea timpului	229

Unanima suferință.....	89
Un cîntec nemărginit și nemuritor	94
Un ev al bourilor	103
Un fir de apă pornește în lume	249
Universul e muzică	206
Universuri necunoscute și enigmatice	229
Un muget de piatră al pămîntului	29
Un om, un foc, un ciine	53
Un regat de temple năruite	158
Un spațiu grandios și meditativ	64
Un unchiș umil	193
Un scrișnet de fiare captive și flămînde	117
Un tulbure virtej de imagini	130
Un ținut incert al miazănoptii	120
Uraganul de cremene	17
Uriașă corabie a pădurii	68
Uriașă monotonie	228—229
Uriașe piramide de hîrci	37
Uriașul ceasornic al universului	106
Uriașul templu de sunete	119
Urletul lupilor	215
Ursitoare generoase	96
Ursitoare vitrege	134

V

Valul cel mai puternic și temut	209
Valul fantastic evoluat	146
Valuri de luminoasă feminitate	174
Valuri furioase de piatră	213
Vastitatea simfonică a Dunării	248
Vastul spectacol al firii	55
Vatra	51
Vă mai aduceți voi oare aminte brutozaurii?	34
Vechea confruntare dintre țărani	234
Vechi depozite de înțelepciune	210
Veghea marilor piscuri.....	19
Veninuri electrice	45

Vertiginoasa trecere a unui chip în altul.....	35
Vicleana şușotire a undelor	127
Viforul trecutului	221
Viile	226
Violente jerbe de piatră	118
Violența dramelor marine	68
Violoncele	109
Viori.....	206
Vipere fluide	46
Visele colorate ale cailor de mare	38
Visele urșilor albi	38
Visul celor mai nostalgice piscuri	175
Visul fără sfârșit al lumii	152
Vinătoarea de dinozauri	201
Virstele planetei.....	77
Vocația primejdiei și a aventurii	125
— Voi, românii, trebuie să munciți cel mai mult	187
Voșlobenarii	22—29
Vrăjitoare flagelate	125
Vuietul aerian al pădurii	110
Vuietul podurilor metalice	161
Vulcani noroioși	233
Vulturul	78

W

Wagner.....	70
Zări tot mai largi	219
Zbuciumata omenire ardeleană	113
Zimbrul	125
Zimții întunecați ai munților	106
Zorii zilei	75
Zumzetul cosmosului	154
Zvonul multiplu al undelor	207
Zvonul grav și uriaș al trecutului	179
Zvonul satelor în amurg	159

CUPRINS

Inscripție	7
Cele șapte trepte ale Oltului sau statuia unui riu.....	9

I

OLTUL IZVORĂȘTE DIN HĂȘMAȘUL MARE
SAU TREAPTA MINERALĂ A EXISTENȚEI LUI

1. Hășmașul Mare	13
2. Tragedii pe înaltul podiș	22
3. Norii	30
4. Furtuna	42
5. Noaptea marilor evocări	50
6. Izvorul	57
7. Oltul coboară asupra lumii	63

II

OLTUL SE ÎNDREAPTĂ SPRE MIAZĂZI
SAU TREAPTA VEGETALĂ A EXISTENȚEI LUI

8. Pe fundul marilor văi	73
9. Veșnicii de întuneric	80
10. Cîntecul Oltului în timp ce străbate lumea	86
11. Cîmpia	93
12. Prima confruntare cu munții	105
13. Ogoarele de cremene.....	115
14. Gînduri despre spațiu și timp.....	120

III

OLTUL SE ÎNTOARCE SPRE MIAZĂNOAPTE
SAU TREAPTA SUPRAVEGETALĂ

15. Noi chipuri ale lumii	125
16. Drumul nordic al cetăților	133
17. Cărămidăriile	138
18. Pînă unde ajunge oceanul	144
19. Satele	150

IV

OLTUL STRĂBATE ARDEALUL SPRE APUS
SAU TREAPTA VIEȚII SPIRITUALE

20. A doua confruntare cu munții	157
21. Cele șapte trepte	164
22. Țara Făgărașului	170
23. Călătorind mereu spre apus	176
24. Cei care au fost în America	184

V

OLTUL STRĂPUNGE CARPAȚII
SAU TREAPTA MARII ISTORII

25. Ultimul rînd de munți și cel mai înalt	191
26. În inima cetăților de piatră	199
27. Noapți simfonice în Carpați	205
28. Cît de mare poate fi sărăcia	213

VI

OLTUL TRAVERSEAZĂ CÎMPIA
SAU TREAPTA AMURGULUI

29. Plutașii	219
30. Cîmpia de asemeni se dovedește enormă	225
31. Oamenii munților și ai cîmpiei stau față în față	233

VII

OLTUL AJUNGE LA DUNĂRE
SAU TREAPTA ÎNTOARCERII ÎN COSMOS

32. Cosmosul	241
--------------------	-----

<i>Index alfabetic de chipurile lumii pe care a străbătut-o Oltul..</i>	251
---	-----